

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**DR. MUHAMMED HASAN CEBEL'İN “EL-
MU'CEMU-L İŞTİKAKİ EL-MUASSİL Lİ
ALFAZ EL-KUR'AN EL KERİM”
ESERİNDE ANLAM DEĞİŞMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hanane CHARFİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ MONEER GOMAA AHMED MOHAMED

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DR. MUHAMMED HASAN CEBEL'İN “EL-MU'CEMU-L
İŞTİKAKİ EL-MUASSİL Lİ ALFAZ EL-KUR'AN EL KERİM”
ESERİNDE ANLAM DEĞİŞMESİ**

Hanane CHARFİ

**Danışman
Jüri Üyesi
Jüri Üyesi**

**Dr. Öğr. Üyesi Moneer G. A. MOHAMED
Dr. Öğr. Üyesi Khattab A. M. KHATTAAB
Dr. Öğr. Üyesi Mohamed R. E. A. SHOEİR**

TEZ ONAYI

Hanane CHARFİ tarafından hazırlanan "**Dr. Muhammed Hasan Cebel'in "El-Mu'cemu-L İştikaki El-Muassıl Li Alfaz El-Kur'an El Kerim" Eserinde Anlam Değişmesi**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

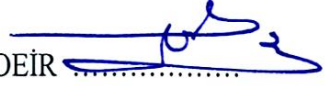
Danışman Dr. Öğr. Üyesi Moneer G. A. MOHAMED
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Khattab A. M. Khattab
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

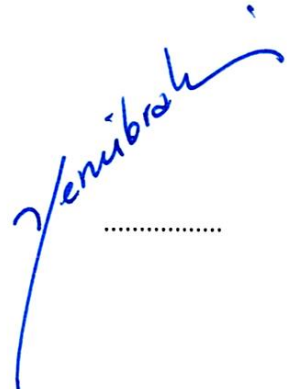
Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Mohamed R. E. A. SHOEİR
HİTİT ÜNİVERSİTESİ

23/01/2020

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. İbrahim YENEN

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Hanane CHARFİ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

DR. MUHAMMED HASAN CEBEL'İN “EL-MU'CEMU-L İŞTİKAKİ EL-MUASSIL Lİ ALFAZ EL-KUR'AN EL KERİM” ESERİNDE ANLAM DEĞİŞMESİ

Hanane CHARFİ
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi Moneer Gomaa Ahmed MOHAMED

Araştırmacıların çaba ve gayretleri, semantik gelişim üzerine yoğunlaşmıştır. Semantik gelişim, anlamı belirleyen, art arda gelişen değişimler sonucunda oluşan modern semantik biliminin odak noktasını oluşturur. Anlam, dil çalışmalarının amacıdır.

Bu çalışmamız, modern bilim insanlarının belirlediği özel kılma (tahsis), genelleme (tamim) ve aktarım (intikal) kelimelerinin temsil ettiği üç olguya göre semantik anlam gelişimi olgusunu incelemeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında, hakkında çok az bir çalışma yapılmasının dışında gereken ilgiyi görmemiş, büyük bir araştırmacı olan Dr. Muhammed Hassan Cebel'e ışık tutmayı amaçlamaktadır. Daha önce sözlüğü hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Bu çalışmamız, uygulama yönü başta olmak üzere, özellikle büyük ve önemli bir grup Arapça lügat ve sözlüklere dayanmaktadır. Bunun nedeni de; sözcüklerin tespiti, ifadelerin bir dönemden diğerine geçişte oluşan anlam gelişimini belirleme, bu konudaki kanıtları ve karşıt görüşleri tespit etme ve Dr. Cebel'in sözcüğün ve semantik gelişimin sunumunda hemfikir veya karşıt olduğu sözlüklere odaklanmadır.

- Etimolojik sözlükte geçen bazı semantik gelişim örneklerini incelememiz sonucunda şu sonuçları elde ettik:
- Semantik daralma, modern toplum hayatının gereksinimleri neticesinde ortaya çıkan dilsel bir zorunluluktur.
- Semantik sözcük dairesi genişleyerek insanlar eski anlamı unutulurak ondan uzaklaşmış ve bu yeni anlam yayılmıştır.
- Semantik aktarımda önceki iki olguda olduğu gibi anlam daralmaz veya tamim edilmez, tam tersine sözcük değişerek önceki anlamı ve konusundan başka bir noktaya geçer.

Anahtar Kelimeler: Anlamsal Değişim, Anlam Daralması, Anlam Genişlemesi, Anlam Kayması.

2020, 82 Sayfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

THE CHANGE OF MEANING IN DR. MUHAMMED HASAN CEBEL'S
DICTIONARY "EL-MU'CEMU-L İŞTİKAKİ EL-MUASSIL Lİ ALFAZ EL-
KUR'AN EL KERİM"

Hanane CHARFİ
Kastamonu University
Institute for Social Sciences
Department Of Basic Islamic Sciences

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Moneer Gomaa Ahmed MOHAMED

The researchers have focused on semantic development. Semantic development is the focal point of modern semantic science, which results from successive changes that determine the meaning. Meaning is the purpose of language studies.

This study aims to examine the aspects of semantic meaning development according to the three phenomena described by modern scientists, which are represented with customization (allocation), generalization (circular), and transmission (succession). Additionally, this study aims to shed light on the works of Dr. Muhammed Hassan Cebel, an exceptional researcher who did not receive sufficient attention except very little research. There is no previous study on the dictionary of Muhammad Hassan Cebel.

Particularly the practical side of this study is based primarily on the large and chief Arabic vocabulary and dictionaries. The reason for this is the determination of words, revealing the evolution of the meaning in the transition from one period to the other, as well as to determine the evidence and opposing views on this issue and to focus on the dictionaries that Cebel agrees or opposes in the presentation of words and their semantic development.

- After examining some examples of semantic development in the etymological dictionary, we obtained the following results:
- The semantic narrowing is a linguistic necessity that emerges as a result of the needs of modern social life.
- The semantic word circle had expanded; people moved away, forgetting the old meaning, which resulted in the spread of the new denotation.
- In semantic transfer, the meaning is not narrowed or diffused as in the two previous cases. On the contrary, the word changes from its last purpose and moves to another point.

Key Words: Semantic Change, Contraction of Meaning, Extension of Meaning, Shift of Meaning.

2020, 82 Pages

ÖNSÖZ

“İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a şükretmez”

Allah’a Hamd ve şükürden sonra, sürekli bana nasihat ve rehberlik eden ve bu konuda her zaman çok cömert davranan çok değerli hocam Dr. Moneer Gomaa Ahmed MOHAMMED’e teşekkürü bir borç bilirim.

Türkiye’ye ilk geldiğim günden itibaren sürekli yanımda durup bana destek olan ve tez konumu seçmede yardımcı olan Dr. İhab Said İBRAHİM ve çok değerli eşi Dr. Soaad SHOLAK...’a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, bu tez savunmasına katılmayı kabul etme nezaketini gösteren ve kıymetli yönlendirmeleri ile bizleri aydınlatan çok değerli öğretim üyeleri Dr. Mohamed Rızk Elshahhat Abdelhamid Shoeir ve Dr. Khattab Ahmed Mahmoud KHATTAB’a da şükranlarımı sunarım.

Son olarak bu çalışmanın gün ışığına çıkmasında yardımcı olan herkese teşekkür eder, Mevla’dan hepsini mükâfatlandırmasını dilerim.

Hanane CHARFİ
Kastamonu, Ocak 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışma Sorusu.....	2
1.2. Çalışmanın Amacı	3
1.3. Konunun Seçilme Nedenleri	3
1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları.....	3
1.5. Çalışma Yöntemi	3
1.6. Çalışma Problemi (Sorunu).....	3
1.7. Önceki Çalışmalar	4
1.8. Araştırmacının Gayretleri	4
1.9. Çalışmanın Planı.....	4
2. KAVRAMLARIN BELİRLENMESİ.....	6
2.1. Gelişimin Sözlük ve Terim Anlamı.....	6
2.1.1. Gelişimin Sözlük Anlamı	6
2.1.2. Et-Tetavvur (Gelişim) Kelimesinin Terim Anlamı	7
2.2. Semantik Sözcüğünün (Ed-Delaletü) Sözlük Ve Terim Anlamı	8
2.2.1. Semantik (Ed-Delaletü) Sözlük Tanımı	8
2.2.2. Semantiğin (Ed-Delaletü) Terimsel Tanımı	8
2.3. Semantik Gelişimin Tanımı	10
2.4. Semantik Gelişim Nedenleri	11
2.5. Semantik Gelişim Olguları.....	24
2.5.1. Semantik Özelleştirme Veya Anlam Daralması.....	24
2.5.2. Semantik Genelleme Veya Anlam Genişlemesi.....	24
2.5.3. Anlam Aktarımı	26
2.5.4. Semantik İyileşme.....	26
2.5.5. Semantik Dejenerasyon.....	26
2.6. Kur'an-ı Kerim Lafızları Etimolojik Sözlüğünün Tanımı	27
2.6.1. Sözlüğün Tanımı.....	27
2.6.2. Sözlüğün Konusu.....	27
2.7. Dr. Muhammed Hasan Cebel	29
2.7.1. Biyografisi	29
2.7.2. Bilimsel Çalışmaları.....	29
3. KUR'AN-I KERİM LAFIZLARI ETİMOLOJİK SÖZLÜĞÜNDEKİ SEMANTİK ÖZELLEŞTİRME.....	32
3.1. Giriş	32
3.2. Semantik Özelleştirme Veya Anlam Daralması.....	32
3.2.1. Dilbilgisi Hatasına Neden Olmayan Özelleştirme “Dilbilgisi Hatası Sayılmayan Özelleştirme”	33
3.2.2. Hataya Neden Olan Özelleştirme “Özelleştirme Hata Sayılır”	33
3.3. Özelleştirme Yönüyle Semantik Gelişimin Gerçekleştiği Bazı Örnekler ..	34

3.3.1.	Riba (Faiz) Anlamının Malda Genel Artış Anlamından Sermaye Artışı Anlamına Özelleştirilmesi	34
3.3.2.	Ez-Zer' (Ziraat) Sözcüğünün Her Türlü Bitkiye Verilen Bir İsim Olmasından Arpa ve Buğdaya Özelleştirilmesi.....	35
3.3.3.	Kalem Kelimesinin Anlamının; Yazılan Her Şey Genel Anlamından Sadece Onunla (Kalemle) Yazılanlar Anlamına Özelleştirilmesi	36
3.3.4.	Savm (Oruç) Sözcüğünün Genel Olarak Tutmak Anlamından Şer'i / Dini Manaya Özelleştirilmesi.....	37
3.3.5.	Sevap Sözcüğünün Genel Manada İş Anlamından Salih Amel Manasına Özelleştirilmesi.....	38
3.3.6.	Lağv Sözcüğünün Genel Olarak Ses Veya Söz Anlamından Özellikle Alışık Olunmayan (Boş Söz) Anlamına Özelleştirilmesi...	39
3.3.7.	Bereket Sözcüğünün Genel Olarak Her Şeydeki Artışa İşaret Etmesinden Özellikle Hayırlı İşlerin Artışı Anlamına Özelleştirilmesi	40
3.3.8.	Fakihe (Meyve) Sözcüğünün Her Türlü Yetişen Ürüne İsim Olmasından Belli Ürünlere Özelleştirilmesi.....	41
3.3.9.	Eses Sözcüğünün Her Şeyde Çokluk Anlamında Kullanılan Bir İsim Olmasından Ev Eşyası Anlamında Özelleştirilmesi	42
3.3.10.	Hac Sözcüğünün Anlamı, Herhangi Bir Yeri Ziyaret Etmek Anlamından, Allah'ın Evini Ziyaret (Kebeyi) Etme Anlamına Özelleştirilmesi	43
4.	KUR'AN-I KERİM LAFIZLARI ETİMOLOJİK SÖZLÜĞÜNDEKİ SEMANTİK GENELLEME	45
4.1.	Semantik Genelleme Veya Anlam Genişlemesi	45
4.1.1.	Hata Sayılmayan Genellemeler	45
4.1.2.	Daha Sonradan Ortaya Çıktığı İçin Dilbilgisi Hatası Sayılır.	45
4.2.	Genelleme Yönünde Semantik Anlam Gelişmesinin Gerçekleştiği Bazı Örnekler	46
4.2.1.	Taharat (Temizlik) Sözcüğünün, Manevi Temizlik Anlamından Maddi Ve Manevi Temizlik Anlamına Genişletilmesi	46
4.2.2.	Hadid (Demir) Sözcüğünün Anlamının Sert Maden Anlamından, Gerek Maddi ve Gerekse Manevi Olsun Güçlü ve Keskin Olan Her Şeye Verilen Bir İsim Anlamına Genişletilmesi....	47
4.2.3.	Habil (İp) Sözcüğünün Anlamının Eşyaları Bağlamada Kullanılan Araç (Malzeme) Anlamından, Görünüş İtibariyle Ona Benzeyen Her Şeye Verilen Bir İsim Anlamına Genişletilmesi	48
4.2.4.	İp, Gümüş Gibi Malzemelerden Yapılan ve Boyna Takılan Gallede (Gerdanlık/Boyunluk) Sözcüğünün Anlamının Takılan Her Şeye ve Bir Şeyi Çevreleyip Saran Şeylere Verilen Bir İsim Anlamına Genişletilmesi	49
4.2.5.	El-Be's Sözcüğünün, Cesaret Anlamından Şiddet, Kuvvet Anlamlarına Genişletilmesi	51
4.2.6.	El-Bahs Sözcüğünün Keşfetmek Anlamından Teftiş Etmek (İncelemek) Anlamına Genişletilmesi.....	52
4.2.7.	Verde (Gül) Sözcüğünün Bilinen Kırmızı Gül Anlamından Her Türlü Çiçek Anlamına Genişlemesi	53

4.2.8. Hulüm (Rüya) Sözcüğünün İnsanın Rüya İken Gördüğü Şeylere Verilen Bir İsim Olmasından Tekellüf, Akıllanmak, Sabır ve Buluş Anlamlarına İşaret Ederek Hilmü Anlamına Genişletmesi	54
4.2.9. El-Bey' (Satış) Sözcüğünün Sadece Satış Anlamını İfadeden, Satın Almayı Da Kapsayacak Şekilde Genişlemesi.....	55
4.2.10. Dar (Ev) Sözcüğünün İçinde Oturulan Mesken Anlamından Sözleşmelerin Yapıldığı Sosyal Duruma Genişlemesi.....	56
5. KUR'AN-I KERİM LAFIZLARI ETİMOLOJİK SÖZLÜĞÜNDEKİ SEMANTİK GEÇİŞ.....	57
5.1. Semantik Geçiş Veya Anlam Aktarımı	57
5.1.1. Anlam Benzerliği Nedeniyle Sözlerin (Ad) Aktarımı	57
5.1.2. Anlam İlişkisi Nedeniyle Sözlerin (Ad) Aktarımı.....	58
4.1.3. Sözcük Benzerliği Nedeniyle Anlam Aktarımı.....	59
5.1.4. Sözcüklerin Birbirine Yakınlığı Nedeniyle Anlam Aktarımı	60
5.2. Aktarım Yönünde Semantik Anlam Gelişmesinin Gerçekleştiği Bazı Örnekler	60
5.2.1. El-Be-Etü Sözcüğünün Sığınılan Yer Anlamından Nikâh Anlamına Aktarımı	61
5.2.2. El-Hissü Sözcüğünün His Anlamından Savaş Anlamına Aktarımı...	62
5.2.3. Es-Salah Sözcüğünün Dua Anlamından Namaz Anlamına Aktarımı	63
5.2.4. El-Bevar Sözcüğünün Durgunluk Anlamından Helak Olma Anlamına Aktarımı.....	64
5.2.5. Esin Sözcüğünün, Durgunluğu ve Hareketsizliği Neticesinde, Renginin ve Kokusunun Değişmesi Nedeniyle Suya Verilen Bir Ad Olmasından Yorgunluk Ve Hastalık Anlamına Aktarılması.	65
5.2.6. El-Beden Sözcüğünün Vücut (Ceset) Anlamına Gelmesinden Zırh Anlamına Aktarılması	66
5.2.7. El-Halk (Boğaz) Sözcüğünün Vücuttaki Bir Organ Anlamından Yuvarlak Şekli İle Ona Benzerlik Göstermesi Nedeniyle Halka Veya Yüzüğe İsim Olarak Aktarılması.....	67
5.2.8. Er-Rahlü (Semer) Sözcüğünün Binmek İçin Devenin Üzerine Konan Şeye Verilen Bir İsim Olmaktan Devenin Kendisine İsim Olarak Aktarılması	68
5.2.9. El-Haşiş Sözcüğü, İleride Alacağı Duruma Binaen Yeşillige, Çimene Verilen Bir Ada Aktarılması.....	69
5.2.10. El-Esu Sözcüğünün Dert Ve Kederin Giderilmesi Anlamından Yaraların Tedavi Edilmesi Anlamına Aktarılması.....	70
6. SONUÇ.....	72
KAYNAKLAR.....	74
ÖZGEÇMİŞ	82

1. GİRİŞ

Dil, bir iletişim aracı olarak bulunmuştur. Dil, insanoğlunun sosyal ve tarihsel olaylarına bağlı olarak büyür ve gelişir. Dil, sembolik ve Alsimelogik yönü ile sözlü olayların ve fikir gücünün etrafında döndüğü olaylar hakkında semantik anlam yaratmaya çalışır. Zamanla bazı ifadeler değişime uğrar ve gelişime katkı sağlayan yeni durumlar ortaya çıkar, yeni fiiller oluşur ve yeni manalar doğar. Bu gelişim ve değişim, insanın fark edemeyeceği kadar yavaş cereyan eder. İşte bu nedenle, dilin diğer unsurları da çağlar boyunca sabit kalmazlar. Tahsis, genelleme, semantik anlam aktarımı, türeme ve yerelleşme gibi yenileme metotlarını kullanır. Bu bahsi geçen başlıklar, bazı anlam kısıtlamalarından kurtulma adına kelimenin manasının bir kısmında veya mana kısıtlamasından kurtulmak amacıyla yapılan genellemelerde kullanılması açısından Arap dilinin kullandığı doğru bir yöntemidir.

Dilin bir nesilden diğerine geçişi esnasında kelimelerin ifade ettiği anlamların maruz kaldığı değişiklikler, dilin değişiminde etkili olan en büyük unsur olarak görülür. Dilbilimcilerin bu alanda dikkatini çeken en önemli konular; anlamın değişimi, bu değişimin şekli, meydana geliş nedenleri ve bunlar üzerinde etkili olan faktörler olmuştur.

Bilimsel ilerlemeler ve teknolojik gelişmeler daha önce bilinmeyen yeni anlamları ifade eden yeni kelimelerin üretilmesine neden olmuştur. Bu yeni kelimelerin üretilmesine duyulan ihtiyaç ve gereksinim anlam gelişmesine en fazla katkı sağlayan faktörlerden birisidir ki bu durum dilde gerçekleşen genel gelişmelerden soyutlanamaz. Bu durum, ortaya çıkan herhangi yeni bir anlamın önceki anlamını ortadan kaldıracağı manasına da gelmez. Tam tersine, üretilen yeni anlamın eskisine galip gelme ihtimalinin yanında, her iki anlam da aynı dil ortamında beraber yaşamaya devam edebilir. Zaman içinde oluşan anlamsal gelişme olgusu bir tesadüften ibaret değildir, muhakkak ki o, bu yolculuğunda sabit, değişmez, köklü, net bazı kurallara tabidir.

Dil, maruz kaldığı bozulma ve melodi değişiklikleri ile mücadele adına gerçekleştirilen ciddi girişimlere rağmen zincirleri kırarak bu bağlardan

kurtulmaktadır. Bu konuda Mario Bay şöyle der: "Dilin doğal yönü ve gidişatı, özellikle mevcut veya tamamlanmış son hali, onu merkezden uzaklaştırmaktadır." Dil, her çağda ve her ülkede değişim eğilimlidir. Stephen Ullman'da şöyle demektedir: "Dilin gelişimi bazı durumlarda çok yavaş görünmesine rağmen kesinlikle sakin ve hareketsiz değildir. Dilbilgisi yapıları, kelimelerin biçim ve anlamları, değişim ve gelişime maruzdur. Burada bir dönemden diğerine ve bir ülkeden diğerine farklılık arz eden sadece değişim süresidir. Birbirinden uzak iki farklı dönem arasında bir karşılaştırma yapılmış olsa daha önceki dönemin anlayışını aşan derin ve çok çeşitli farklılıklar keşfederiz" (El-Cürçânî, 1990).

Yukarıda bahsedilen iki ifadeden de anlaşılacağı üzere dil, birçok gelişime tabi olan sosyal bir olgudur. Lafızlar /kelimeler/ifadeler tek bir hal üzere sabit kalmazlar, onları çevreleyen şartlara ve insan hayatını etkileyen yeni buluşlara tabidirler. Bu durumda yeni buluşlar, onları ifade edecek ve daha önceden olmayan yeni kelime ve ifadeler gereksinim duyar.

1.1. Çalışma Sorusu

Araştırma, anlam gelişimi olgusunun temsil ettiği temel bir problemi incelemektedir. Bu problem aşağıda verildiği şekilde formüle edilmiştir: Dr. Muhammed Hassan Cebel'in, Kur'an-ı Kerim lafızları etimolojik sözlüğündeki semantik anlam gelişim olguları nelerdir?

Bu problemin özelliklerinin ortaya çıkması adına aşağıda verilen bir kısım alt soruları sorduk:

- Gelişim kavramı nedir?
- Anlam nedir?
- Semantik anlam gelişimi ile ne kastedilir?
- Yazılı ve sözlü alanlarda dilin gelişimine etki eden faktörler nelerdir?
- Kur'an-ı Kerim lafızları üzerine çalışılan etimolojik sözlükteki semantik anlam gelişim olguları nelerdir?

1.2. Çalışmanın Amacı

Çalışma, modern bilim insanlarının belirlediği özel kılma (tahsis), genelleme (tamim) ve aktarım (intikal) kelimelerinin temsil ettiği üç olguya göre semantik anlam gelişimi olgusunu incelemeyi amaçlamaktadır. Bunun yanında, hakkında çok az bir çalışma yapılmasının dışında gereken ilgiyi görmemiş, büyük bir araştırmacı olan Dr. Muhammed Hassan Cebel'e ışık tutmayı amaçlamaktadır. Daha önce sözlüğü hakkında herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

1.3. Konunun Seçilme Nedenleri

Dr. Muhammed Hassan Cebel, büyük bir bilimsel miras bırakmıştır. Verdiği eserler arasında en büyüğü Kur'an-ı Kerim lafızları etimolojik sözlüğüdür. Araştırmam, bu sözlük üzerine yapılan tek çalışma özelliğine sahiptir. Bu sözlük, alanında çok önemli olup, yazarı da dilbilim alanında uzman büyük bir bilim insanıdır.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışma, Kur'an-ı Kerim lafızları etimolojik sözlüğünde ki semantik anlam gelişimini incelemiş ve başka bir kitaba değinmemiştir (El-Buhensânî, 2003)

1.5. Çalışma Yöntemi

Çalışmada, betimsel analitik yöntem kullanılmıştır. Dönemindeki dil olgusunu açıklamak amacıyla seçilmiştir. Bu yöntem, semantik anlam değişikliklerinin gerçekleştiği sözcükleri/lafızları tanımlayacak ve bunların farklı anlamları üzerinde durmak için analiz edecektir.

1.6. Çalışma Problemi (Sorunu)

Hiçbir çalışma veya araştırma, ona engel oluşturacak problemlerden yoksun değildir. Önüme çıkan ilk engel ve problem, bu sözlüğü ve yazarını inceleyen kaynak kıtlığıdır. Bu çalışmamın ilk adımlarında karşılaştığım problem ve engelleri, konusunda uzman insanlara danışarak aştım (El-Mesîdî, 1986).

1.7. Önceki Çalışmalar

Birçok araştırmacı, birçok çalışmadaki semantik anlam gelişimini incelemiştir. Bu alanda yapılan çalışmaları saymak çok zordur. Fakat bütün bunlara rağmen hiç kimse, Dr. Muhammed Hassan Cebel'in, Kur'an-ı Kerim lafızları etimolojik sözlüğü ile ilgilenmemiş ve benden önce bu sözlüğün ses veya anlam veya sözlük veya belagat gibi hiçbir yönü ile alakalı bir çalışma yapmamıştır (Es-Suyûtî, 2007).

1.8. Araştırmacının Gayretleri

Konusunda derin olan bu kitabı uzun süre okudum, inceledim ve semantik anlam olguları hakkında düşündüm. Bir yönden konuyu uzatmamak ve diğer yönden de okuyucuyu sıkmamak amacıyla semantik anlam gelişim türlerinin her birine bir kelime ile işaret ederek örneklendirdim (De Saussure, 1985).

1.9. Çalışmanın Planı

Araştırma verileri, planın aşağıda belirtildiği gibi oluşmasını gerekli kılmıştır:

- Giriş: Konu hakkında özet bir bilgi, konunun seçilme nedenleri, araştırma problemleri, alt sorular, amaçlar, sınırlılıklar, yöntem, çalışmanın engelleri ve son olarak da araştırmacının gayretlerini içermektedir.
- Birinci bölüm: Etimolojik sözlükteki semantik anlam tahsisini içermektedir.
- İkinci Bölüm: Etimolojik sözlükteki semantik anlam genellemesini içermektedir.
- Üçüncü Bölüm: Etimolojik sözlükteki semantik anlam aktarımını içermektedir.
- Sonuç: Bu bölümde, sözlük üzerine gerçekleştirilen çalışmada elde edilen en önemli sonuçlardan bahsettim.
- Kaynakça
- İçindekiler

Yapılan sunuma uygun olarak plan, aşağıda verildiği şekilde düzenlenmiştir:

Birinci Bölüm: Giriş .

İkinci Bölüm: Kavramların belirlenmesi.

Üçüncü Bölüm: Kur'an-ı Kerim lafızları etimolojik sözlüğündeki semantik anlam tahsisi.

Dördüncü Bölüm: Kur'an-ı Kerim lafızları etimolojik sözlüğündeki semantik anlam genellemesi.

Beşinci Bölüm: Kur'an-ı Kerim lafızları etimolojik sözlüğündeki semantik anlam aktarımı.

Altıncı Bölüm: Sonuç.

2. KAVRAMLARIN BELİRLENMESİ

2.1. Gelişimin Sözlük ve Terim Anlamı

2.1.1. Gelişimin Sözlük Anlamı

Bu kelime, ta, vav, ve ra harflerinden oluşan (tavvara) kelimesidir. Tek bir manaya işaret eder. Gerek zaman ve gerekse yer açısından bir şeyin devam etmesidir. “Faale zeliketavranba’detavrin (Bunu bir süre sonra tekrar yaptı) cümlesi zamana örnek olarak verilebilir ki; sanki işi ilk seferden sonra tekrar yaptı manası verir (Bin Faris, 1979).

İbn Manzur’a göre bu kelimenin anlamı: tagayyara, yetegaaru (değiştirdi değiştiriyor) beşli fiiliden türemiş bir mastardır. Tehavvele (değiştirdi) anlamındadır. Tegayyara-ş şey an halih (bir şeyin durumu değişti) yani bir durumdan başka bir duruma dönüştü manasındadır (İbn Manzur, 1993).

Bu kelime Kur’an-ı Kerimde } Bunun sebebi şudur: bir toplum kendilerinde bulunan (güzel ahlak ve meziyetleri) değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez. Allah her şeyi işiten ve bilendir [el-Enfal 8/53]

Aynı zamanda bu kelime, sakinlik ve durgunluğun tersi anlamlarına da gelmektedir. Tam tersine, daha iyi ve daha güzele değişme, dönüşme anlamlarını taşımaktadır (Al-Albani, 1988).

El-Halil; et-Tur sözcüğünün et-Teraile aynı anlama geldiğinden bahseseder. Tavranba’de tavrın yani teretenba’de tere (bir zamandan sonra bir zaman) (El-Halil, 1967) et-Teratü kelimesi Arap dilinde “şimdi ve bir sefer” anlamlarına gelir” (El-Kamus el-Muhit, 2005).

Bu kelime Kur’an-ı Kerimde Kerim’de şu şekilde kullanılmıştır: (ve gadkalagakümatvara)} oysa o sizi türlü merhalelerden geçirerek yarattı [Nuh 71/14].

Mu'camü-l vasıt sözlüğünde ise bu kelime (tetavvara) : bir durumdan, tavırdan başka bir tavra, duruma geçmek, değişmek manalarına gelmektedir (İbn Manzur, 1993).

2.1.2. Et-Tetavvur (Gelişim) Kelimesinin Terim Anlamı

Gelişme, (Tetavvur), sadece belli dile özel, has bir durum olmayıp neredeyse dünyadaki tüm dilleri içeren genel bir olgudur. Bunun nedeni de; sosyal olguların etkilendiği gelişim faktörlerinden, dilin de sosyal bir olgu olması nedeniyle etkilenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle tüm diller bu yasa kapsamına girmektedir. Gelişim kavramı tüm entelektüel araştırmaların bir özelliği haline gelmiştir. Dil yaşayan bir varlıktır ve kendine özel bir doğası vardır. Dilin gelişimi, doğada oluşan diğer gelişimlerde olduğu gibi sabit bazı yasalara bağlıdır. Bunlar şu şekilde tanımlanmıştır:

“O, dilde gerçekleşen sürekli bir gelişim neticesindedil içinde meydana gelen önemli bir özelliktir. Bu durumda konuşmacı, bir kelime veya kelimeden bir kısmınıveya bir dilbilgisi işleminin yazım benzerliğine rağmen daha öncesi gibi olmadığını görür” (Reda, 1960).

“Gelişim, çoğu zaman bize halkların fikir ve düşünce dünyalarını keşfetmemize ve tanımamıza yardımcı olur. Herhangi bir toplumun fotoğrafını bize çeker, fikri değişim ve gelişimler hakkında rehber olur. Özellikle anlam açısından, konuştukları dilde gerçekleşen değişim, anlam çalışması yapılarak halkların psikolojileri hakkında bir fikir edinmemizi sağlar” (Abdul Ghaffar, 2013)

Buradan da anlaşılacağı üzere gelişim, zaman ve mekânla ilişkisi nedeniyle dil sistemleri kapsamında okutulması gerekmektedir. Burada, yasaların (kuralların), dikkat ve evrensellikte uluslararası bilimsel yasaları taklit etmesi, zorunlu değildir.

2.2. Semantik Sözcüğünün (Ed-Delaletü) Sözlük Ve Terim Anlamı

2.2.1. Semantik (Ed-Delaletü) Sözlük Tanımı

(Delle) kelimesi; bu madenin konusu ile ilgili dilsel anlamı da içerecek şekilde Arap dilinde tüm türevleriyle birlikte birçok manada kullanılmıştır. İbn-i Faris şöyle der: (del ve lam) asıl iki harftir. Bunlardan birisi öğrendiğimiz bir yolla bir şeyi belirtmek göstermektir. Diğeri ise; Bir şeyde düzensizlik ve huzursuzluktur. Deleltüfülenen alattarik (Falana yolu gösterdim). Delil (rehber, klavuz) bir şeye işaret ve kılavuzluk etmektir. Ve o kelime ed-Delele ve ed-Dilele'den türetilmiştir (Bin Faris, 1979)

Ed-Deleletü (faaletün, fialetün ve fualetin) del harfi, fethalı, kesreli ve üstünlü olarak gelebilir. Fethalı olması daha doğrudur (Abu el-Qasim, 2004)

Ed-Delaletü, mu'cemüesasü-l belagati sözlüğünde şu şekilde ifade edilir. Dellele, ona yolu gösterdi (ona yolu göstermede rehberlik etti), bu durumda o rehberdir (kılavuzdur).

Edleltü-t-tarika(yolu gösterdim): onu doğru yola ilettim (Al-Zamakhshari, 1998).

2.2.2. Semantiğin (Ed-Delaletü) Terimsel Tanımı

Eski ve modern araştırmacıların hepsi, semantik kavramının anlambilimi ile ilişkilendirilmesi konusunda neredeyse ittifak halindedirler. Fakat hangi anlam? Maryo Bay meseleye şöyle bakmaktadır: "Semantik /anlambilimi, kelimelerin anlamlarını inceler. Onun ardından Jiro gelerek şu eklemeyle beraber aynı tanımlı yapar "herhangi bir semantik anlam değişimi manevi bir değişimdir. Kelimenin semantik değeri, anlamında gizlidir (Giro, 1988)

Azmi İslam ise, kelimenin terim anlamı ile semantik kelimesinin tercümesinde meydana gelen karışıklığı çözmeye çalışır ve bu konuya şöyle bakar: "Özellikle anlam, müfret kelimelerle sınırlı olduğunda çoğu zaman (anlam ve semantik) kelimeleri eşanlamlı olarak kullanılırlar. Bundan dolayı semantik kelimesi özelde, terimlerin anlamlarını, genelde ise semantik anlamları inceleyen bilim olarak

tercüme edilmiştir. Fakat aslında mana bir kelimeye ait olabileceği gibi aynı zamanda bir cümleye veya bir değime de ait olduğu sürece anlam, semantik anlam ifadesinden daha geniş ve daha kapsamlıdır. Bu durumda sadece bir kelimenin anlamıyla kısıtlanamaz”. Ahmet Nasif el-Cenabi ise konuya tam tersinden bakmaktadır: Ona göre semantik “anlamdan daha geniştir” yani, semantik ve anlam genel ve özeldir. Tüm semantikler anlamdır fakat her anlam semantik değildir (Al-Dayeh, 1997).

Araştırmacılar, modern bir bilim dalı haline gelmesi nedeniyle semantik için birkaç tanım yapmışlardır. Bu tanımların en önemlileri şunlardır: Semantik, modern dilbilimin bir dalıdır. Söz ve cümlelerin anlamlarını betimsel ve nesnel inceler. Aynı zamanda kavramlar ve deyimler gibi dil sembollerini ve dil haricinde semantik işaretleri inceler (Moamen, 2012).

Semantik ilmi; “Dilbilimi dallarından birisi olup anlam ve derinliklerini inceler. Birçok dilbilimci bu dala ses, dilbilgisi ve sözlük açısından dil analizlerinin son noktası olarak görür” (Khalil, 1988).

Arapçada bazıları bunu; “ed-Delale / ed-dilale bilimi (del harfini fethalı ve kesreli), bazıları da anlam bilimi olarak, bazıları ise İngilizceden veya Fransızcadan direk olarak semantik olarak isimlendirirler (Ahmad, 2005).

Muhammed Salim Salih bu konuya şöyle bakar: Ed-Delale (semantik) anlam, anlam bilimi veya anlamı inceleyen ilimdir veya anlam teorisini inceleyen dil biliminin bir dalıdır veya anlamı taşıyabilmesi için sembollerde bulunması gereken şartları inceleyen daldır (Hassan, 2003).

Ragıp Al-Isfahani ise semantiği şu şekilde tanımlamıştır: Bir şeyin bilgisine ulaşmaya yarayan araçtır. Kavramların, anlamlara işaret etmesi gibidir (Al-Isfahani, 1991). Dil sözlükleri bu tanımın dışına çıkmamışlardır.

İnbüNeccar semantik hakkında şunları ifade etmiştir: Bir şeyin anlaşılması başka bir şeyin anlaşılmasını gerekli kılıyorsa, o birinci şeye işaret eden (deel) ikincisi ise işaret edilendir (medlül). İşaret eden kavramsa buradaki semantik kavramsaldır.

Kavram değilse buradaki anlamda kavramsal değildir (Ali, 2007). Semantik çift yönlüdür, birinci yönü işaret eden ve ikinci yönü de işaret edildir.

Bu terim dilbilimciler ve araştırmacılar nazarında birçok şekilde tanımlanmış olmasına rağmen, bunlar sadece ifade ediliş tarzında bir farklılık arz etmekte olup içerikte ittifak halindedirler. Bunların hepsi de aynı mana etrafında dönüp dururlar. O da; anlam incelemesi veya anlam teorisini inceleyen bilim veya anlamı taşıyabilmesi için sembollerde bulunması gereken şartları inceleyen daldır (Omar, 1998).

Semantik, aşağıda belirtilen işlevleri üstlendiğinden dolayı en önemli dil çalışmaları arasında sayılır. O kavramların, cümlelerin ve ifadelerin anlamlarını ve problemlerini aramaktır. Bu dal, sözlerin anlamlarının, sosyal ve kültürel koşullarla ilişkisinde tabi olduğu yasa ve kuralları ve aynı zamanda genişleme ve daralma gibi değişiklikleri inceler (Yadar, 2011).

Semantik, en basit tanımıyla; “ anlam incelemesidir, anlam incelemesi yapan bilimdir ve anlam dilin bir parçası olması nedeniyle o, dilbilim dallarından birisidir” (Lines, 1980).

Ve bu bilim şu şekilde de tanımlanmaktadır: Anlam ve anlam oluşmasına yardımcı olan yan faktörleri inceleyen bilimdir (Kamal El-Din, 2007).

Yukarıda arz ettiğimiz bu tanımlardan sonra semantik hakkında şu sonuca varabiliriz: Semantik bilimi, özelde anlam teorisi üzerinde duran bilim dalıdır. Bu bilim dalı, kelimelerin anlamları ile ilgilenen ve bilimsel olarak bunları betimsel ve nesnel olarak inceleyen modern ilimler arasında yer almaktadır. Bu nedenle bu bilim dalı günümüzde dil bilimleri alanının zirvesinde yer almaktadır. Ve anlamsız hiçbir dil yoktur.

2.3. Semantik Gelişimin Tanımı

Semantik gelişim kavramı, semantik bilimin modern kavramlarından birisi ve bir dalıdır. Bu kavram dilde oluşan anlam değişikliği ile ilgilenen doğal bir fenomendir.

Muhammed bin Ali el-Geylani onu şu şekilde tanımlamıştır: “Sözcüklerin anlamları, konuşmacıların amaçlarına bağlı olduğundan o, dildeki hareketliliğe paralel gelişen bir olgudur. İşte bu amaçlar, dilin özündeki semantik değişiklikleri belirler ve çeşitlilik ve zenginliğini artırır” (Al-Shtiwi, 2019).

AbdülcelilMenkur da onu şu şekilde tanımlamıştır: Semantik açıdan karşılıklı ilişkiye bağlı olarak sözcüklerdeki anlam değişikliğidir. Bu ilişkide oluşan her değişiklik neticesinde semantik değişiklik meydana gelir” (Abdul Jalil, 2001).

Aynı zamanda o şu şekilde de tanımlanmıştır: ”Zamandan soyutlanarak bir olayın tanımlanmasından ibarettir. Bu kavram, zaman içerisinde kelime semantiğinde meydana gelen daralma, genişleme, mecaz, kısıtlama gibi anlam değişiklikleri ve kelimelerin bir halden başka bir hale geçmesi sebebiyle anlamlarında oluşan değişiklik, gelişim olarak isimlendirilmiştir” (Haidar, 2005).

Modern dil incelemelerinden anlaşıldığına göre; “Semantik değişim, düşüncenin yeniden farklı ifade/formüle edilmesi veya ifadenin/formülün yeni bir düşüncüyü belirtmesidir. Buradan hareketle diyebiliriz ki, semantik değişimin manası; kelimenin semantiğinin değişmesidir. Bu değişim iki kısma ayrılır:

1. Köklü(radikal) değişim: Mana aktarımı olarak tanımlanır.
2. Marjinal değişim: iki kısma ayrılır. Genelin özelleştirilmesi ve özelin genelleştirilmesi (Kamal El-Din, 2007).

2.4. Semantik Gelişim Nedenleri

Modern Arap dilbilimciler, anlamı değiştiren faktörler ve nedenler üzerinde çok çalışmışlardır. Bunlardan bazıları, bu değişiklikleri genişletmeden veya derinleştirmeden belirli nedenlerle ilişkilendirmekle yetinmişlerdir. Bazıları ise sahip oldukları bakış açılarının etkisine göre bu sebepleri genişletmiş ve dallandırmışlardır. Bir kısmı ise, Arapça dili ve bu dili konuşanların koşulları ile yetinmişlerdir. Semantik bilim uzmanlarından bir araştırmacı, anlam değişikliği nedenleri ile ilgili en az otuz bir olasılık ortaya koymuştur.

Stephen Ullman, Söz ile ifade ettiği mana arasındaki ilişkinin iki şekilde ortaya çıktığını belirtmektedir (Ullmann, 1963):

1. Eski kelimeye yeni mana eklemek suretiyle.
2. Eski manaya yeni bir kelime eklemek suretiyle.

Sabitliğin sözde, değişkenliğin ise anlamda olması itibari ile daha çok bunlardan birincisi araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bu nedenle ikincisi gereken ilgiyi görmemiştir.

Faktörler iki kısma ayrılır:

1. Kasıtlı faktörler: Dil kurumları ve bilimsel kuruluşların yaptıkları değişiklikler veya üslup, türeme veya yapı açısından dilde gerçekleşen gelişimler.
2. Kasıtlı olmayan faktörler: Sosyal ve kültürel gelişmeler neticesinde gerçekleşen değişimler ya da üslup, türeme veya yapı açısından dilde gerçekleşen gelişimler” (Müserdi, 2016).

Semantik gelişim alanında en eski çalışmayı; Ez-Zine fi-l kelimet el-İslamiyye (İslami kelimelerde güzellik) adlı eseriyle Ebu-l Hazm er-Razi yapmıştır. Bu eserinde, semantik olarak gelişen bir grup İslami sözcük ve kelimeleri ele almıştır. Bu çalışmasında, Arapçanın tarihi ile bağlantılı olarak eski kelimelerden yeni türeyen ve yeni mana ifade eden kavramları ele almıştır.

Nedenlerin birçok detayı bulunmasına rağmen, araştırmacılar bunları iki kısımda toplamışlardır. İç nedenler: Dilsel tür ve şekiller ile bunların herhangi bir dille ilişkisidir. Bunun nedeni de o dili konuşanların ihtiyaç ve gereksinimleridir. Dış nedenler: Sosyal, dini ve psikolojik değişkenlere bağlı olarak her ortamdaki dil gelişimleri ile ilgilenir (Al-Razi, 1972). Bu neden ve faktörleri aşağıda detaylı olarak inceleyeceğiz.

Gereksinim (ihtiyaç): İnsanların repertuarlarında, ihtiyaçlarına cevap verecek dil birikimleri olması durumunda ve bir manayı ifade etmeye gereksinim duymaları

halinde, alışılmış kavram ve kelimelere yeni mana ve anlamlar eklemeye yönelmektedirler. Alışılmış olan mana yeni semantik bir anlamı taşımaya başlar. Semantik gelişimde başka bir tür de; edebiyatçının, anlamı açıklamak veya zihinde etkisini güçlendirmek için duyduğu ihtiyaç gibi, bir şeyi ifade etmede yenilenmeye duyulan gereksinimdir. İşte bu durum ve gereksinim onu mecaza yönlendirir. Kavram ve kelimelerin yeni alanlarını seçmedeki başarısı onun kabiliyet ve sanatında gösterdiği kaliteye göre değişir (Anis, 1984). Bir manadan diğer bir manaya geçiş göstermesi nedeniyle sözlerin semantiğinin değiştiğine bilimsel ve sanatsal kavramlardan örnekler; ref', nasb, cer (nahiv), mutel, sahih, salim (sarf), beyit, sütun, sebep (aruz) pencere, klasör (bilgisayar)dosya, fare.

Sosyal ve kültürel gelişim: Beşeri toplumlar; askeri veya kültürel saldırı ve istilalar, ayrıca yeni kültür, fikir ve yayılan dinsel, mezhepsel ve felsefi akımlar nedeniyle diğer toplumlarla devamlı iletişim ve etkileşim halindedirler. Bu iletişim ve etkileşim nedeniyle değişim ve gelişimleri süreklilik arz etmektedir. Sosyal gelişim, genellikle dil gelişimine yol açar ve bu durumda bazı kavramlar ve sözcükler ölür ve onların yerine yenileri doğar ve kelimelerin anlamları yer değiştirir. Bu anlamlar, nesiller boyu kullanılır, bu kullanım sonucunda insanlar bu yeni manalara alışır. Sonuç olarak, insanlar bu yeni anlamı merkeze alarak kullanmaya başlarlar ve zaman geçtikçe de bu sapma artarak devam eder. Ardından, sonradan ortaya çıkan yan anlam yaygın bir hal alır (Wafi, 1962). Bunu miras alan nesiller aralarındaki bağ zayıf olmasına rağmen kelimenin iki manası veya semantiği var zannederler. Bu alanda, İslam'ın zuhuruyla birlikte oruç, namaz, haç, zekât, cihat gibi yeni semantik anlamı ile ortaya çıkan çok sözcük ve kavramlar bulunmaktadır. Müslümanların, Allah'ın Kitabına bağlı kalmaları, onu tefsir edip yorumlamaları kendilerine farz kılınmıştır. Burada, Kur'an'ın dilini ve bilinmeyen, kapalı (garibini) ifadelerini öğrenmeye duyulan gereksinim ve ihtiyaç semantik anlam hakkında dilsel araştırmaların sebebini oluşturmuştur (Bajarra, 2013). Bu sebep bir önceki sebeple aynı başlık altındadır fakat birçok dilbilimci onu önemine binaen ayrı başlık altında incelemiştir. Bu sebep aşağıda belirtildiği üzere birkaç şekilde ortaya çıkar:

- İnsan aklının gelişim ve ilerlemesi sonucunda, somut semantikten soyut semantiğe geçiş şeklinde olabilir. Bu geçiş belli bir zaman diliminde

gerçekleşir ve bu süre zarfında somut anlam soyut anlamla birlikte bir süre daha kullanılmaya devam eder (Anis, 1984). Somut alandan soyut alana gerçekleşen semantik geçiş genellikle soyut şekilde gerçekleşir ve bu durumda somut semantik kenara çekilebilir (Qaddour, 1999). Bu duruma, sefer kelimesi örnek gösterilebilir. Sefer kelimesi, küçük bedevi topluluklarda bir yönden ortaya çıkarmak veya ibraz etmek manasında, diğer yönden ise bir bineğin (hayvanın) sırtına binmek anlamında kullanılmıştır. Aynı zamanda sefer, bir yerden bir yere hareketi, intikali, geçişi ifade etmekte idi. Bütün bu değişimler, toplumun bedeviliği ve şehirliliği ile alakalı olarak doğası ve yapısına bağlıdır. Aynı zamanda bu değişim ev, ev eşyası (mobilya) gibi birçok kelimenin de değişmesine neden olmuştur.

- Ortak bir kültüre sahip küçük grupların, meslek veya kültürleriyle uyumlu olarak belli söz, tecrübe ve eşyaya karşı bakış açılarını belirledikleri semantik anlamda kullanmak üzere anlaşmalarıdır. Bu durum özel bir dilin oluşmasına da sebep olabilir.

Bir sözün atfedildiği eşyanın şekli değişmesine rağmen, o eşyanın görevini aynı şekilde ifa ettiğini belirtmek amacıyla eski söz ve ifadenin kullanılmaya devam etmesi şeklinde olabilir. Buna, “gemi” kelimesini örnek gösterebiliriz. Şu andaki mevcut gemiler boyut, şekil ve teknik açıdan eski gemilere göre birçok farklılık göstermesine rağmen bu kelime aynı şekilde kullanılmaya devam etmiştir.

Duygusal ve psikolojik hisler: Diller, nefret içeren veya anılması çirkin olan bir manayı direk ifade etmesi nedeniyle bazı kelimelerin kullanımını yasaklar. Bu durum ilmises olarak tanımlanır. İlmises, mana değişimine girmez fakat genellikle alternatif bir kelimenin eski anlama işaret etmesi şeklinde vuku bulur. Bu da sözün anlamının değişmesine ve ifadede kurnazlığa (aldatıcılığa) veya nezaket (zarafet) olarak adlandırılan yönetime götürür. Aslında bu durum daha sert ve keskin bir kelimenin daha yumuşak ve daha fazla kabul gören bir kelime ile değiştirilmesinden ibarettir. İşte mananın değişmesine yol açan bu nezaket ve zarafettir (Omar, 1998). Bunlara örnek:

- İyimserlik ve karamsarlık: Güzel bir söz ve kelimenin kötü manada kullanılmasıdır. Örneğin: el-Afiye: Sağlık, sıhhat ve selamet: ateş.
- Nazar değmesinden korkmak: Göz değmesinden korkma, güzel bir şeyi çirkin bir kelime ile ifade etmeye yol açabilir. Örnek: Güzel bir kadına Şevhe (çirkin) denmesi gibi (Al-Khammash, 2011).
- Mübalağa: İnsanlar, bazı durumlarda normal kelimelerin, duygularını ifade etmede yeterli olmadığını hissedebilirler. Bu gibi durumlarda, korku ve sevinçlerini ifade edecek söz ve kelimeleri, kullanmaya yönelirler. Örneğin: Arapçadaki Rai' kelimesi. Bu kelime güzel ve hoş manasında kullanılır ve korku anlamına gelen el-Ver' kelimesinden türetilmiştir (İbrahim, 2008).

Buradan da anlaşılacağı üzere, insanın his ve duyguları bazı kelimelerin anlamını ifade etmede büyük rol üstlenmektedir. Bazen bu ifade ve tabir çok hızlı gerçekleşir. Bunun nedeni de; önem arz eden bir şeyin yerine kullanılmasıdır.

Bu bahsi geçen nedenlerin, gelişme sürecinde büyük katkıları vardır. Zira toplumlar akıldan ziyade his ve duygularla hareket ederler. Bunun yanında, özellikle medeniyetlerin çok hızlı değişime uğraması bu kabulü artırmaktadır. El-Cahiz bu değişimin arakasında yatan faktörleri şu şekilde ifade etmiştir:

Yabancı / tuhaf (garip) olan şeylerin yüceltilmesi: Eğer bir şey kaynağından gelmemişse, toplumun çoğunluğu tarafından bu olay olağan dışı ve cazip olarak sayılmıştır. Bu, ne kadar yabancı ve tuhaf ise o kadar aldatıcı olmuştur. Ve bu aldatıcılık ne kadar büyükse o kadar orijinal ve ilgi çekici bulunmuştur. El-Cahizi'in zikrettiği bu durum, içinde bulunduğumuz ve yaşadığımız bir gerçekliktir (Al-Jahiz, 2002). Ana dillerindeki kelime ve ifadeler yerine garip, tuhaf (yabancı) sözleri kullananların sayısı ne kadar da çoktur. Bunu çağdaşlığın ve uygarlığın bir göstergesi ve işareti olarak görmektedirler. Bu nedenle de kelimelerin içeriği onları ilgilendirmemektedir (Belkacem, 2011).

Utangaçlık, korku, kötümserlik gibi birçok psikolojik nedenler, bazı kelimelerin kullanımına engel olmakta ve onların yerine alternatif başka kelimeler kullanmaya yönlendirmektedir. Bu duruma örnek olarak, bazı hastalıkların ve ölümün adını

kullanmaktan uzak durarak bunları, tam tersi anlamile anlatacak şekilde başka kelime ve sözcüklerle ifade dilmesi verilebilir. Fasih Arapçada bu tür kullanımlara örnek olarak; Arapların âmâya, gören; çöle (sahra) bahçe (el-mefeze) demeleri örnek gösterilebilir.

Dil sapmaları: Bir kelimenin anlamı mecazi olarak ona benzer veya ona yakın başka bir anlama sapabilir. Bu durum dilin kullanıcıları tarafından kolaylıkla kabul görebilir. Bu durumda dilbilimciler, manayı ifade eden sözün anlamdaki boşlukları kapatma adına varsayım yöntemine veya bir milletin başka bir milletten bazı sözleri ödünç almasını ifade eden dil aktarımına başvururlar. Burada önemli olan, yeni semantik anlamlar yaratırken veya bazı anlamları bir ortamdan diğerine aktarırken bu durumun o milletin ulusal kimliğini etkilememesine dikkat edilmesidir (El-Nuwaiji, 1924). Bu duruma örnek: Tarağın dişleri ifadesindeki diş kelimesi bir canlıdan aktarılmıştır. Sapmalar bazen çocukların yanlış kullanımlarından ileri gelebilir. Çünkü onlar, eşyalar arasındaki farklılıkları dış görüntüsüne göre değerlendirirler. Aynı zamanda bahsettiğimiz konu, kelimenin net bir şekilde açıkça ifade edilmesiyle de alakalıdır. Kelimenin ifade ettiği anlam zihinlerde ne kadar netse, o kadar değişime az maruz kalır ve bunun tersi olarak da ne kadar kapalı ve muğlak ise o derece sapmaya uğraması kaçınılmaz olur.

Lehçe karışımı: Lehçe karışımı, ses, uyum, sözcük gibi dillerin birçok olgusunun gelişmesine katkı sağlar. Lehçe karışımı, akademik kurumlarda; çalışanların farklı lehçelere ait olmaları durumunda görevlerinin tanımlanması konusunda ortaya çıkar. Aynı zamanda bu durum, radyo ve televizyon gibi sesli ve görüntülü iletişim araçlarında ortaya çıkar.

Dil karışımı: Bu durum, iki farklı dili kullanan insanlar arasında daha önce olmayan yeni bir dil oluşturma şeklinde ortaya çıkar. Buna örnek: İngilizce “aegis” kelimesi Arapça da “dir” (kalkan) anlamındadır (Abu Ghosh, 1977). Bu durumun etkileri çağdaş Arap toplumlarında görülmektedir. Bazı Arapça lehçeleri Türkçeden çok etkilenmiştir. Bu etkileşim neticesinde yeni bir dil olgusu ortaya çıkmaktadır. Diğer bazı Arapça lehçeleri de Tunus, Cezayir, Marakeş (Fas), Lübnan ve Suriye’de olduğu gibi Fransızcadan etkilenmiştir. Bu durum Arap dünyasında “agence” (ajans)

kelimesinin kullanımında olduğu gibi bazı kelimelerin kullanımı yaygınlaşmıştır (Abu Ghosh, 1977).

Yanlış anlama: Dinleyici ve okuyucunun zihninde herhangi bir kelimenin anlamında kapalılık veya anlamı hakkında karışıklık (iltibas) oluşmasıdır. Yanlış anlama, özellikle arkadan gelen nesiller arasında, kelimenin semantiğinin değişmesine neden olabilir. Bu yanlış anlama zamanla bir olgu haline alabilir. Bu, sadece çocuklara has bir durum olmayıp aynı zamanda büyüklerde yanlış karşılaştırma yüzünden bu hataya düşebilirler (Ebu Avdeh, 1985).

Hepimiz bu tecrübeden geçebiliriz. Yanlış anladığı bir sözcük duyduğunda aklına, daha önceki anlam ile herhangi bir bağı olmayan garip bir anlam gelir. Ardından da bu kişiye, o yanlışını düzeltecek herhangi bir fırsat ve imkân sunulmaz ve o söz ve kelime zihnine gelen yeni semantik ile ilişkili kalır. Bu durum da kelimenin asıl yerinde kullanılmamasına örnek teşkil eder.

Aynı zamanda bu olgu çok yaygın olmamakla beraber bazı fertler arasında da gerçekleşmektedir. Bu fertlerin hepsi de aynı tarzda yanlış semantik anlayışa düşmekte ve kelimenin sürpriz bir şekilde gelişmesine yardımcı olacak şekilde onu anlamada aynı tarafa yönelmektedirler (Anis, 1984). Ve onların ardından gelen neslin de onu o şekilde miras almaktadır. Buna örnek; el-leys: aslan el-leys: örümcek verilebilir.

Kelimelerin eskimesi: Kelimenin şeklinde bazı değişiklikler olabilir. Daha sonraki aşamalarda şekil olarak başka bir kelimeye benzer. Ve bu iki kelime karışmaya başlar, ardından da “eş sesli kelimeler” (sesteş) diye adlandırılan durum ortaya çıkar. Bu kelime her duyulduğunda zihne kelimenin ilk orijinal anlamı gelir. Bunun yanında, kelimenin sesleri ne kadar çok değişime maruz kalırsa anlamını da o derece değişime maruz kalır. Bu tür, ses gelişimi olarak sayılır. Bu tarz değişim, kelimeyi bir şekilden kendine benzeyen başka bir şekle dönüştürür (Abd Al-Tavvab, 1967). Bu eksiklikten ve eskimeden mustarip olan kelimeler; konuşma esnasında çokça kullanılan ifadeler ve aynı zamanda insanların sabah akşam kullandıkları selamlaşma sözcükleridir. Bunlara örnek: Arapların sabah selamlaşmasında kullandıkları “ım”

kelimesi “en’amesabahen” (sabahın nimetlerle dolsun) ifadesinden gelişmiştir (kısaltılmıştır). Bu örnekte olduğu gibi bu tarz çok örnek vardır. Bu “essa’atü” – “el- een” (Bu Saatte - şimdi; asbahat (oldu) - lissa (henüz) manalarında kullanılması gibi. Bizler bu olguyu, Arapçayı delillendirme çağına (asrü-l ihticac) kadar götürebiliriz. Ebu Vecze es-Sa’di’nin satırları bu türdendir.

Şefkat gösteren kimse olmadığı zaman bunlar şefkat ederler.

Yedirecek kimse yok mu dendiğinde de bunlar yedirirler (Abdü-t Tevvab, 1997).

İnsanlar arasında az bir mal anlamında kullanılan “El-Irzel” kelimesi de bu türdendir. “El-Irzel” kelimesinin manası ev eşyası (mobilyası) anlamındadır.

El-Hafaci şöyle demektedir: ayva / iyva özellikle yeminlerde evet anlamındadır. Ez-Zemahşeriel-Keşşaf kitabında şöyle der: Tasdik etme manasında iyva / ayva dediklerini duydum ve ona yemin vavını eklerler ve tek başına söylemezler, insanlar ona sekt (sekte) “he”sini eklerler (Al-Khafaji, 1998).

Yaratıcılık: Bu, mananın değişimine yol açan bilinçli gerçekleşen nedenlerden biridir. Bu tarz bir değişimi iki tür insan gerçekleştirir:

- Yetenekli insanlar: Şairler ve edebiyatçılar gibi konuşma ve söz söylemede yetenekli olanlar. Zira edebiyatçının semantik anlamı ibraz edip ortaya koyma gereksinimi onu yaratıcılığa ve yenilikçiliğe başvurmaya zorlar.
- Dil kurumları ve bilimsel kurullar: Belli bir düşünce veya anlayışı ifade etmek gerektiğinde kullanmaya gereksinim duyulan bir kelime ve sözdür. Bu durumda kelimeye yeni bir anlam yüklenir, buna önce terimsel anlam açıklamasıyla başlanır, ardından bu ifade toplumun kullanımına sunulur ve böylece kullanılan ortak dile baskın hale gelir (Omar, 1998). Buna çiftçi, matematikçi ve dilci gibi kullananın mesleğine göre anlamı değişiklik gösteren root kelimesi örnek gösterilebilir.

Kolaylık ve hafiflik: İbnüCena, dilde gerçekleşen bazı değişiklikleri dilde kolaylık ve hafiflik olarak değerlendirmiştir. Ona göre bu durum ağır ve zor olandan hafif ve

kolay olana geçiş şeklinde olmak zorunda değildir. Hafiflik bunun tam tersi şeklinde de gerçekleşebilir (İbn Jenny, 1913).

Yanlış kıyas: İki kelime arasındaki benzerlik nedeniyle anlamın, bir kelimedenden diğerine geçişidir. Bu durum daha çok öğrenciler arasında görülür. Onların, “segube” anlamına gelen “nefeze” kelimesini yanış kullandıklarına şahit oluyoruz. “Oradan bir şey çıktı” anlamında kullanılır “nefeze-s-sehm mine-r remye” Ok yaydan ıktı. Yani deldi geçti manasında kullanılır. Fakat bazı yazarlar bunu bitti tükendi manasında kullanırlar ve aralarındaki bir nebze şekil benzerliği nedeniyle “nefede” (bitti tükendi) kelimesine kıyas ederek, param bitti anlamında “nefezetnugudi” derler (Rabak, 2011). Allah (cc) kitabında şöyle buyurur: Me indekmyenfed ve maimdeAllahi bakın {Sizin yanınızdakiler tükenir, ama Allah katındakiler bakidir} [Nahl 96/16] {De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa, hatta onun bir mislini de ilave etsek bu denizler tükenir, Rabbinin sözleri yine de bitmezdi, tkenmezdi} [Kehf 109/18] İnsanoğlu genellikle bilmediği kelimelerin anlamını, bildiği şeylere kıyas eder. Bunlar arasındaki ilişki sadece ses benzerliğinden ibarettir (Saad, 2002).

Arapçada yanış kıyaslamaya en bariz ve net olgulardan birisi, halk arasındaki mantıksal kıyastır. Bu kıyas türünde aslında, fasih Arapçanın temsil ettiği klasik fasih dil geleneği kurallarının dışına çıkılmaktadır. Burada, dil gelişim etkenleri kullanılarak, yaygın hatalara düşülmektedir. Örneğin: Beyt kelimesi, ebyat kelimesine kıyas yapılır Arz kelimesinin oğuluna arazi denmesi de bu türdendir. (Dayf-adyaf, Seyf-esyef gibi) Arazi oğulunda yapılan hata o kadar yaygınlaşmış ki birçok kişi fasih Arapçada doğrusunun bu olduğunu zannetmektedir (Sharif, 2005). Bu kelimenin sözlüklerdeki çoğul şekli; arazun, uruz, arzaton, arzun, aaraazun olarak belirtilmiştir (El-Cevheri, 2009).

Kullanım: Çok fazla sık kullanılması semantik değişime süreci üzerinde etkili olmuştur. Örneğin; mal (bida’atn) kelimesi, genel bir anlama sahip olmasına rağmen her satıcı bu kelimeyi kendi ticaret alanına ve konusuna göre kullanmaktadır. Dilbilimciler, semantik kavramların kullanım yaygınlığına dikkat çekmişlerdir. Zira kelimenin yeni anlamıyla kullanımı artmakta veya önceki anlamıyla kullanımı

azalmaktadır. Eğer bu kullanım toplum kaynaklı bir olgu ise usulcüler bu yeni kullanımı örfi realiteler olarak adlandırmışlardır. Eğer bu kullanım yasal yollu bir olgu ise bunu da yasal realiteler olarak adlandırmışlardır (İbn Jenny, 1988).

Kullanımı artan ifadeler, kullanımı az olanlara göre değişime daha çok maruzdur. Bunun nedeni de; ilkinde içerik bilgisi etki ederken, ikincisinde realiteye meyil vardır.

Aynı zamanda karşılıklı görüşme ve anlaşmalar, alışık ve bilindik olan kelime ve deyimlerin kullanılmasına dayanmaktadır. Eğer herhangi bir kişi yeni bir şey ortaya koymak istiyorsa, mecaz ve genişleme gibi bilindik ve uygulanan metot ve yöntemleri kullanması gerekir. Ancak bu şekilde anlamı ortaya çıkarabilir ve amacına ulaşabilir. İşte bu nedenle Hz Ömer; {Kullarımdan gereği gibi şükreden çok azdır} [Sebe34/13] {zaten onunla beraber çok az insan iman etmişti} [Hud 11/40] ayetlerine dayanarak “Allah’ım beni azlardan eyle” diye dua eden adama itiraz etmiştir. Bunun nedeni de, dua eden şahsı duyan bir kişinin, onun kullandığı “az” kelimesinin buradaki manasını bilememesidir. Çünkü bunu söyleyen kişi bu ifadede ne murat ettiği ve ne kastettiği hakkında herhangi bir delil ve kanıt sunmamıştır. Hiç kimse hazfedilip ortadan kaldırılan mana üzerinden kanıt oluşturamaz. Zira burada ayet, hazfedilen manaya işaret etmektedir (İbn Jenny, 1913). Murat edilen ve arzulanan mana, alışılmamış bir kelime ile ifade edilmesi hoş karşılanabilir. Çünkü Araplar mananın ifadesine daha çok önem verirler ve bu durum onlar için daha önemlidir. Ebu-l Hasan, bir bedevi Araba “habbara” kelimesinin küçültmesini sorar, “habror” diye cevap verir. Bu, manayı asıl alan bir cevap olup bedevi Arap soruyu sözcük açısından değerlendirmiş ve ona göre cevap vermiştir (Hakim, 1998).

İbnüCene, anlam konusunu vurgulamak üzere dil mantığını ve onun etkisini açıklamak için bu konuya birden fazla bölüm ayırmıştır. Örnek: Kıyas yapılabilen konularda Arapların konuşmaktan uzak durmaları, soyutlama ve maksut bölümü; konuşmacının bir şeye inanması ve ardından da onu destekleyici ifadelerde bulunması. Buna örnek el-E’şa’nın şu sözleridir. Ey adam vedalaşmaya takat getirebilecek misin?

Belirli alanlara ait olmak üzere özelleştirilen ve alana göre manası değişen birçok kelime vardır. Örnek: ziraat (ekim, yetiştirme) kelimesi, bu kelime bitki, tıp, laboratuvar ve bakteri alanlarında kullanılmaktadır.

İbrahim Enis kullanma nedenlerini şu şekilde sıralar: yanlış anlama, sözlerin eskimesi (demode olması), (bu ikisine daha önce değinmiştik) ve yozlaşma / dejenerasyon.

Yozlaşma (dejenerasyon): Bu, sosyal, siyasi ve duygusal koşullar nedeniyle her dilde kelimelerin başına gelebilecek bir olgudur. Örneğin: el-Hacip kelimesi Endülüs devletinde başbakan anlamına gelmekte idi, daha sonra ise bugün kullandığımız manasına evrilmiştir. Arapçadaki Ferid kelimesi İspanyolcada polis manasında kullanılmaktadır (Anis, 1984). Bu değişim anlam dejenerasyonuna neden olduğu için kelime kullanılmamaya başlanmıştır. Katı’ tarik, kali’, katil gibi bazı kelimeler önceleri orduda askeri taburlara verilen isimler olmasına rağmen günümüzde etik olmayan anlamlarında kullanılmaktadır. Ayrıca bunun yanında bazı kelimeler vardır ki, dejenerasyona uğrar ve yerlerine onların manalarını ifade eden yeni kelimeler geçer. Bazı kelimeler de, anılması kötümser karşılandığı için toplum tarafından kullanımdan kaldırılır ve başka kelimelerle değiştirilir. Bunlara örnek: Mebruke kelimesinin humma (ateşli hastalıklar) yerine, maraz el habis (kötü hastalık) ifadesinin kanser yerine kullanılması gibi.

Mecaz anlama geçiş: Genellikle, sözlük manasındaki bir boşluğu doldurmak amacıyla herhangi bir kasıt olmadan gerçekleşir. Mecaz anlamı, kelimenin orijinal anlamından ayıran özellik; her mecazda olumsuzluk faktörünün bulunuşudur. Örnek: “sandalyenin ayağı”ifadesindeki ayak sözcüğü ile asıl ayağın kastedilmemesi ve“iğnenin gözü” ifadesindeki göz ile de asıl bilinen gözün kastedilmemesi. Buradaki olumsuzluk faktörü, “gözü olan fakat görmeyen şey nedir?” gibi, sorulan bilmecemsi sorularda gizlidir.

Zamanla mecaz anlamın kullanımı yaygınlaşır ve ardından kelimenin iki anlamı olur ve mecaz anlam yaygınlaşarak gerçek anlama üstün gelerek onu ortadan kaldırabilir (Al-Durrah, 2009).

Bazıları aşağıda belirtilen üç mecaz türünü birbirinden ayırmıştır (Omar, 1998):

- Canlı mecaz: Dinleyende dehşet ve hayret uyandıracak şekilde canlı ve aktif olarak varlığını devam ettirir.
- Ölü mecaz: Fazla kullanılması ve insanlarda ülfet oluşturmaları nedeniyle mecaz manasını kaybeden türdür.
- Uyuyan mecaz: Az önce bahsettiğimiz iki tür mecaz arasında yer alan türdür. Ölü mecaz ile uyuyan mecaz arasında ki fark ise dil bilinci derecesidir.
- Dilde ödünç alma: Genellikle dilsel ödünç alma, bir gereksinim ve ödünç alınan milletin baskın ve üstün gelmesi veya o milletlere ve uygarlıklarına duyulan hayranlık nedeni ile oluşur. Elman ödünç almayı üç türe ayırır:
 - Yabancı dilden ödünç alma
 - Yerli lehçelerden ödünç alma
 - Özel teknik ve mesleki terimlerden ödünç alma (Rabak, 2011).

Medya, asker, spor, akademik kuruluşlar vb gibi sosyal bir gruba ait bir dil veya onun terimleri konusunda Araplar çok eskiden beri başka dillerden ödünç almaya izin vermişlerdir. Fakat bu konuda başlangıçta Araplaştırmayı (yerlileştirmeyi) şart koşmuşlardır. Araplaştırmadan kasıt ise, bu ödünç alınan söz ve ifadelerin Arapça ses ve sarf kurallarına uydurulmasıdır. Fakat bu durum dile giren tüm ifade ve terimleri kapsamamıştır. Telgraf ve faks gibi bazı sözler orijinal yapısında kalmaya devam etmiştir..... O kesinlikle ne şehirlilerden ne de bedevilerden alınmamıştır. Onlardan, Arapçayı nakleden, bir bilim ve sanat olarak kitaplara işleyenler sadece Küfe ve Basra ulemasıdır. Bir dilden başka bir dile ödünç alma gerçekleşmesi durumunda genellikle anlam ve mana değişmez. Mesela, Farsçada zındık kelimesi, Zerdüşt kitabını okuyan bilim insanına verilen bir isimdir. Bu kelime zamanla semantik manası değişerek Arapçada Mecusi olduğunu gizleyen kişiye isim olarak verilmeye başlanmıştır. Daha sonraları ise manası genişleyerek ateist, inançsız ve genel manası itibarıyla dinden sapan kişilere verilmeye başlamıştır (Rabak, 2011). Ödünç alma, birçok ticari nedenden ötürü toplumların birbirine açık olması sebebiyle, dış kaynaklardan gereksinim duyulan bazı kelime ve sözcüklerin alınmasını ifade eder. Bu nedenle gereksinim duyulan bazı kelimeleri bu yolla elde edilir.

Tarihi nedenler: Toplumun veya eşyaların veya bunlara bakış açısının değişmesi nedeniyle ortaya çıkan sebeplerdir. Tarihi bazı sebepler şunlardır:

Adlandırılan şeyin değişmesi ve kelimenin baki kalması: Kelimenin ifade ettiği şeyin şekli veya eda ettiği vazife değişebilir fakat adı aynı şekilde baki kalır. Bu durumda isimlendirilen o ilk şeyle mevcut olan şey arasında bir farklılık meydana gelir (Meshaita, 1987). Bunlara örnekler:

El-hatim (mühür) : bu kelime hateme (bastı) kökünden türemiştir. Aynı zamanda el-hitam kitabın üzerine basılan topraktır, bunun yanında parmağa takılan yuvarlak halkaya da hatim (yüzük) adı verilmiştir, çünkü onunla kitap mühürlenir. Daha sonraları bu kelime farklı bir mana alarak süs, ziynet eşyası anlamlarını almış ve o ilk anlamı (el-hatmü) ile bir ilişkisi kalmamıştır.

Herhangi bir şeye karşı tutumumuzun değişmesi: Eğer anlam, işaret edilen şey hakkındaki düşünce ve tasavvurlarımız ise, anlamın değişmesine neden olan bu düşüncelerimiz ne zaman değişti? Bu bağlamda, güncellenen İslami kelimeler bulunmaktadır, örneğin: "zulüm (Adaletsizlik), nifak (ikiyüzlülük), şirk (Allah'a ortak koşmak), küfür (inançsızlık), yetim, es-saletü (namaz) (bu son kelime ileri de detaylı incelenecektir) Burada, bu kelimelerin çoğunun, soyut anlamdan yalın ada geçtiği dikkat çekmektedir. el-Mazlume kelimesi; ilk defa sürülen arazi anlamına gelmekte idi, aynı şekilde es-Seka el-mazlum ifadesi; Farkına varmadan acele edilen şey anlamına gelmekteydi, zulmü-l cuzür; hayvanı kesmeden önce diz arkasından yaralamak anlamına gelmekteydi. Bütün bunların ardından ilk adlandırılan şeyden farklı olarak yalın bir şeyi ifade etmeye başladı (Kutub, 2003).

Herhangi bir şey hakkındaki bilginin değişmesi: "Herhangi bir şey hakkında sahip olduğumuz bilgi, o şeyin anlamının zihnimizde netleşmesine katkıda bulunur. Bu bilgi ne zaman gelişirse onu, o şeyin anlamındaki gelişim ve değişim süreci takip eder (Meshaita, 1987). Buna örnek:

Güneş: Eski insanlar bunun, evrendeki en büyük ışık yayan nesne olduğunu düşünüyorlar ve bazıları da onu ilah zannederek ona tapıyorlardı ve bu nedenle de ona tanrı diyorlardı. Ancak modern astronomi, güneş hakkındaki bilginizi geliştirdi

ve onun geniş bir evrende ondan daha büyük diğer yıldızlarla birlikte bir yıldız olduğunu gösterdi.

Akli nedenler: Anlamdaki değişimin nedenlerinden biri de, herhangi bir şeyle diğer bir şey arasındaki ilişkinin varlığıdır. Bu durum da kelimenin bir şeyden diğerine aktarılmasına yol açar ve bu ilişki bazen birbirine benzeyebileceği gibi, benzetme ilişkisi olmayabilir de.

Benzerlik ilişkisi: Bir kelimenin bir şeyin ifadesinden diğer bir şeyin ifadesinde kullanılmak üzere ödünç alınmasıdır.

Riclün (ayak): vücudun azalarından bir azadır. Er-Riclüminkavs: (yayın ayağı) yayın alt kısmı veya en uzun tarafı. Riclee es-Sehmü (okun iki ayağı) okun iki harfi, riclül-l bahri (denizin ayağı) deniz körfezi.

Benzetme ilişkisinin olmaması: Buna mecaz-ı mürsel (ad aktarması) ilişkisi adı verilir. Örnek: Parça, durum, alet ve komşuluk ilişkisi (Al-Khammash, 2011) (Bu konuyu daha sonra detaylı bir şekilde inceleyeceğiz).

2.5. Semantik Gelişim Olguları

Yüzyıllar boyunca süren çalışmalarını aşağıda belirtildiği sınıflandırmalarla sınırlandırmışlardır:

2.5.1. Semantik Özelleştirme Veya Anlam Daralması

Semantik özelleştirme şu şekilde tanımlanabilir: Bir sözcüğe ayırt edici bazı özelliklerin eklenmesi sonucunda meydana gelen olgudur. Bir şeyin özellikleri arttıkça, ögeleri de o kadar azalır. Diğer bir tanım da şöyledir: Genel anlam ifade eden sözcüğün semantiğinin, özel anlam ifade edecek şekilde değişmesidir (Saad, 2002).

2.5.2. Semantik Genelleme Veya Anlam Genişlemesi

Sözcüklerin, orijinal asıl anlamının yanı sıra başka anlamları da içerecek şekilde genişlemesidir. Öyle ki bazı sözcüklerin, fertleri veya küçük bir grubu ifade ederken anlamı daha çok kişiyi ifade edip kapsayacak şekilde genişlemesidir (Al-Durrah, 2009).

2.5.3. Anlam Aktarımı

Genellemede aşırıya gidilmesi nedeniyle sözcüğün asıl anlamıyla bir ilişkisinin kalmamasıdır. Bu durumda kullanım alanı, bir alandan başka bir alana kayar ve önceki asıl anlamı ile ilişkisi düşünülmeden, akla ilk gelen anlam, kullanılan bu yeni anlam olur.

2.5.4. Semantik İyileşme

Semantik iyileşme, normal, zayıf veya güçlü anlam değişimi ile gerçekleşen transaltatal değişimdir. Şu şekilde tanımlanmıştır: “Kötü semantik anlamın iyileştirilmesidir. Bu vesileyle sözcük daha iyi ve yüksek bir konuma yükselmiş olur. Örnek: şatır (başarılı): bu kelime daha önceleri bazı kötü çağrışımlarda bulunmaktaydı. Bu kelime kötülük yaparak veya onlara aykırı olarak ailesini terk eden kişi anlamına gelmekteydi. Aynı zamanda şatır kelimesi için başka bir yol tutan ve doğru yoldan uzaklaşan anlamlarında kullanılmıştır (Arrar, 2003).

Sufra: Sefer ve yolculuğa çıkan birinin yemeği (azığı) anlamında kullanılırken günümüzde o, sofranın üzerindeki yiyecek ve içeceği ifade etmektedir. Bu kelime günümüzde mobilya tüccarlarının dilinde aynı konumdadır. Bir kısım mal ve eşyayı ifade eden “afş” kelimesi de günümüzde gelinin çeyizi anlamında kullanılmaktadır (Anis, 1984).

2.5.5. Semantik Dejenerasyon

Semantikte bazı dejenerasyon ve zayıflık meydana gelerek sözlükteki konumunu kaybedebilir. Bu durum semantik iyileşmenin tersine gerçekleşen bir durumdur. Sözcüğün anlamı, dinleyenler nazarında güç kaybeder ve zayıf bir konuma düşer. Arapçada buna örnek: Kürsü: Kur'an-ı Kerim'de kürsü kelimesi arş anlamında kullanılmıştır. Daha sonra bu kelime bu anlamını kaybederek, günümüzde mutfak kürsüsü gibi normal kürsü/sandalye anlamında kullanılmaya başlanmıştır (İbrahim, 2008). Kelimenin güçlü semantiği değişerek daha düşük bir konumda zayıf anlam ifade etmeye başlamıştır. Bu değişim genellikle kullanılması utanç verici olan kelimelerle alakalıdır (Issa, 2013).

2.6. Kur'an-ı Kerim Lafızları Etimolojik Sözlüğünün Tanımı

2.6.1. Sözlüğün Tanımı

Bu sözlük, Dr. Muhammed Hasan Cebel'in (Allah ona rahmet etsin) en büyük ve en kapsamlı eserlerinden birisidir. Aslında bu eser (Kur'an-ı Kerim lafızları anlamları usulü) doktora tezi idi. Bu eser 2010 yılında uzun bir çalışmanın ardından dört cilt olarak yayınlanmıştır. Bu eser, yazarın dil analizleri ve görüşlerini içeren tecrübelerinin bir ürünüdür.

Sözlük, kelimelerin asıl anlamlarını kullanarak onların mevcut anlamlarını tespit etmeyi amaçlamakla beraber, ifadelerin (Kur'an dışındaki diğer terimlerin de) genel anlama bağlılığını gösterir. Kur'an'ın ifadeleri, dil ve tefsir açısından bu konunun özü sayılır. Kelimelerin anlamlarını tanımlamanın ve anlamlarını elde etmenin en eksiksiz yollarından biri olan etimolojik yöntemle elde edilmiştir. Buna ek olarak etimoloji, sözcüklerin Arap kökeni hakkında bilgi sahibi olmak için ayırt edici bir özellik olarak görülür. Yazar, belgelendirme ve tevsik açısından Kur'an müfredatlarını ele almadan önce bu sözlükteki tüm tamlama ve sözdizimlerini iki temel yönden incelemiştir. Bir: Arapların, ihticac (delillendirme) döneminde şiir ve nesirlerinde kullandıkları ve dilbilimcilerin sözlüklerinde ispat ettikleri bir grup kelime ve ibareler. İki: tamlama ve sözdizimlerinin Kur'an bağlamında anlam ve tefsirini anlamak amacıyla Arapların, delillendirme döneminde kullandıkları kelime ve ibarelerin anlamlarını bünyesinde toplayan temel anlamlar ve aynı sözcükler için rivayet edilen / nakledilen tefsirlerin değerlendirilmesi (Cebel, 2010). Bu eser betimsel yaklaşım çerçevesinde okunup araştırılması gereken semantik gelişim sözcükleri adına büyük bir servet ve değer oluşturmaktadır.

2.6.2. Sözlüğün Konusu

Bu sözlük, Arap mirasının önemli olgularından birisi olan etimolojik fenomen etrafında döner. Ez-ZeccacRaid, Meani Kur'an ve i'rabihi (Kur'nın anlamı ve irabı) adlı eserinde bu konuya genişçe yer vermiştir. Tefsirdeki metodolojisi, seçtiği bir ayetten bir kelimeyi alarak onun analizini kendi tarzında yapar. Kelimenin kökenini, sözlük anlamını zikreder, ardından aynı kökene ait olduklarını ifade adına aynı

harflerden veya bazı ortak harflerden oluşan diğer kelimeleri sıralar. Ez-Zeccac bu eserinde, (etimoloji kitabı) adlı kayıp eserindeki etimoloji hakkındaki teorisini uygulamaya çalışmıştır (Jumaa, 2006). Öyle ki, bu kitaba sık sık atıf ve işarette bulunmuştur (Ez-Zeccac, 1988). Ebu Hamza el-Esfahani şöyle demiştir: Ez-Zeccac, bir sözcüğün harfleri diğerinden eksik bile olsa, bazı harfleri ortak olan bu sözcüklerden birinin diğerinden türediğini iddia etmiştir (Al-Hamwi, 1993). Ez-Zeccac'ın, kelimelerin kökenlerini bu olguya dayandırmasında aşırıya gitmesi, bazı bilim insanlarının istihzasına neden olmuştur. Bunların başında İbn-ü Allaf gelmektedir. Yakut'tan nakledildiğine göre; Ez-Zeccac'a el-Kas'atü (suyu bol içmek / susuzluğu gidermek) kelimesinin etimolojisi sorulduğunda, çünkü o teks'u-l cu' "açlığı bastırır" demiştir. İbn-ü Allaf şöyle demiştir: Buna göre onun, kadkatü (çalkalamak) sözcüğünün kadıd (ıslak) kelimesinden, el-usfur (kırmızı boya maddesi) kelimesinin el-usfuur (kuş) kelimesinde türemiştir demesi gerekir. El-azbü (tatlı su) kelimesinin el-azeb (azap) kelimesinden, el-karif (sonbahar) kelimesinin el-karuf (koyun) kelimesinden... el-kunse (kadınımsı) kelimesinin el-unse (kadın) kelimesinde kelimesinin türetilmiş olduğunu iddia etmesi gerekirdi (Jumaa, 2006). Dr. Abdülfettah Çelebi, Şair İbnüAllafın Ez-Zeccac hakkındaki bu istihzasının nedenini, dil konusundaki zayıflığına bağlamaktadır (El-Farisi, 1989). Fakat bana göre bu durum bu tarz bir istihzayı gerektirmemektedir zira durum, bu olgunun insanlara açıklanmasından ibarettir. İbn-ü Faris, "Mekayisi-l Lugati ala derbi-z Zeccac" (Ez-Zeccac'ın yolunda dil ölçütleri) adlı eserinde, bu sözlüğün bütün kelimelerinin anlamlarını bir veya iki köke bağlamıştır. Üç harften oluşan kelimeleri tek semantiğe veya onun ifadesiyle "tek kökene" bağlamıştır (cin, mecen, cinan, cenin, cennet) kelimelerinin kökeni gizlemek, örtmek, saklamak anlamını ifade etmektedir. Bu anlamda kabul etmemiz halinde bile tek sembolü tek bir köke veya semantiğe dağıtmaktadır. Bu üç sembolden oluşan kelimelerin aynı semantikte veya kökte birleşmeleri zordur (Bajarra, 2013).

Muhammed Hasan Cebel bu kitabında, etimoloji olgusunun önemi ve özellikle Kur'an-ı Kerim sözcüklerinin etimolojisi konusunda diğer bilim insanlarının yöntemini takip etmiştir. Kendisinden öncekilerin yaptığı gibi anlamların çoğunu tek kökene bağlamış ve buna –temel anlam- adını vermiştir. Bu yöntemi, Kur'an-ı Kerim

sözcükleri ile alakalı sadece Kur'an-ı Kerim lafızları etimolojik sözlüğünde kullanmıştır.

2.7. Dr. Muhammed Hasan Cebel

2.7.1. Biyografisi

Muhammed Hasan Cebel, Mısır'ın Küfrü-ş Şeyh iline bağlı (Tide) köyünde 10/03/1931 tarihinde dünyaya gelmiştir (Cebel, 2019).

Küçük yaşta Kur'an-ı ezberlemiş, 1957 yılında Kahire Ezher Üniversitesi Arap dili fakültesinden mezun oluncaya kadar eğitimini Ezher-i Şerifte almıştır. Aynı zamanda, edebiyat fakültesi felsefe bölümünde de eğitimini tamamlamış ve 1957 yılında mezun olmuştur.

Yüksek lisans çalışmasını Arap dili fakültesinde tamamlamış, master derecesini 1967 yılında elde etmiştir. Tezinin adı: Kur'an-ı Kerim lafızlarının anlam usulü.

Mansura'da bulunan Arap dili fakültesine 1977 yılında öğretmen olarak atanmış, 1984 yılında Yardımcı Doçent derecesine yükselmiş, 1988 yılında da Prof. Unvanını elde etmiştir. 1989-1995 yılları arasında fakülte dekanlığı vazifesini yürütmüştür.

Dr. Muhammed Hasan Cebel 25/03/2015 yılında 84 yaşında hayata gözlerini yummuştur.

2.7.2. Bilimsel Çalışmaları

Dr. Muhammed Hasan Cebel geride, aşağıda isimlerini verdiğimiz çok değerli zengin eserler bırakmıştır. Bunlar:

1. El-ihcicübi-ş Şi'r fi-l Lugati-l Vagı'ı ve deleletihi (Dilde şiiri delillendirmesi ve semantiği, Darü-l Fikir, Kahire.
2. El-istidrak ala-l Meacimi-l Arabiyye fi dav-i mieteyn mine-l müstedrekate el-cedide ala liseni-l Arab ve Tacı-l Arus, Darü-l Fikir el-Arabi, Kahire.

3. Esvatü-l Lüga el-Arabiyyedirasetennazariyye ve tetbigiyye, (Arap dilinin sesleri, teorik ve pratik çalışma), et-Türki matbaası, Tanta, Mısır.
4. Adva-ün ala Kitab-i fikhı-l lugatilisse'alibi, (Se'lebinin filoloji kitabı üzerine bir çalışma) Türki matbaası, Tanta, Mısır.
5. Te'lilü-t-Tesmiye, (adlandırma çalışması) el-Mansura Arap dili fakültesi dergisinde yayınlanmıştır, sayı 10.
6. Et-Teleggi ve-l ede fi-l Kur'aniyye, (Kur'an okumalarında ders alma ve eda) el-edep kütüphanesi, kahire.
7. Kasaisü-l lugatü-l Arabiyye, (Arapçanın özellikleri) Darü-l Fikir el-Arabi, Kahire.
8. DerasetünSavtiyye fi-l Kıraat el-Kur'aniyyeiltiga-üs-Sakineyn fi-l Kıraat el-Kur'aniyye (Kur'an-ı Kerim kıraatlarında ses bilim çalışmaları iki sakın harfin beraber gelmesi) Türki matbaası, Tanta, Mısır.
9. Dife'un ani-l Kur'ani-l Kerim (esalet-ülü'rab ve deleletühü ala-l meani fi-l Kur'ani-l Kerim ve-l Lugati-l Arabiyye, (Kur'an-ı Kerim savunmaları (Kur'an-ı Kerim ve Arap dilinde irabın aslı ve anlama işareti) el-Beriri matbaası, Tanta, Mısır.
10. Er-reddü ala IgnacGoldziher fi Meta'mihi ala-l Kıraat el-Kur'aniyye, (IgnacGoldziher'in Kur'an kıraatları tenkitlerine cevaplar), Türki matbaası.
11. ŞerhuSeleseteEbveeb fi Fikhı-l Lügati min "elkasais" libniCene Türki matbaası.
12. ŞerhuMültegatat el-Mezherliisbati el-Münesebe beyne-l elfaz ve Meanihee , Türki matbaası.
13. İlmü-l İştikak nazariyyen ve Tetbigiyyen, el-Edeb Kütüphanesi, Kahire.
14. İlmü fikhı-l Lugati-l Arabiyyeesaalethu ve Meseilehu, el-Edeb Kütüphanesi, Kahire.
15. Fi-l Lehceeti-l Arabiyye, Nüzülü-l Kur'an bilugatiKureyş, Et-Türki, Tanta, Mısır.
16. Gadayalugaviyye, Türki, Tanta, Mısır.
17. El-Muhtasar fi Esvati-l Lugati-l Arabiyyedirasetennazariyyeten ve tatbigiyyeten, el-Edeb Kütüphanesi, Kahire.
18. El-Mu'cem el-İştikakı el-Muassal li-elfazı-l Kur'ani-l Kerim, el-Edeb Kütüphanesi, Kahire.

19. Eel-Ma'ne el-lugavidirasetenArabiyyetenMuassaletennazariyyeten ve Tatbigiyyeten, el-Edeb Kütüphanesi, Kahire.
20. Mine-l Gada el-Kübra fi-l Kıraat el-Kur'aniyye, el-Edeb Kütüphanesi, Kahire.
21. Nazariyyetenİslamiyyeten fi Neş-eti-l LugatıDarü-s Sahabe li-t tûras. Tanta , Mısır.
22. Vesegetü nakli-n Nas el-Kur'an el-Kerim min Rasûlilleh (sallallahu aleyhi ve sellem) ile ümmetihi, el-Edeb Kütüphanesi, Kahire.
23. Nefyü-t Tedat ve Te'vil ed-Dat fi el_müncez el-Lugavi.

3. KUR'AN-I KERİM LAFIZLARI ETİMOLOJİK SÖZLÜĞÜNDEKİ SEMANTİK ÖZELLEŞTİRME

3.1. Giriş

Semantik gelişim çalışması, modern semantik bilimin merkezini oluşturur. Araştırmacıların çabaları birbirini izleyen değişikliklere odaklanmıştır. Bu, anlambilim veya gelişim araştırmaları ile belirli bir tarihsel çağda, bir dilin veya dillerin özelliklerini keşfeden tarihi semantik bilim olarak adlandırılır. Dilbilimcilerin ilgilendiği en önemli konular; anlam değişikliği, bu değişimin türleri, ortaya çıkış nedenleri ve kelimelerin yaşamına ya da ölümüne etki eden faktörler olmuştur. Dil, canlıdır ve büyür, etkiler ve etkilenir. "Dil; büyür, kullanılır ve düşünceleri ve yaşamları anlatıp ifade etmek için bir nesilden diğerine aktarılır. Dil kapalı kitaplarda veya vitrinlere teşhir edilmek için yaratılmamıştır. Dil, çeşitli olguları ifade etmesi için ortaya konulmuştur." Dilbilgisi ve belagat bilimcileri; anlam değişikliklerini, belli bir sisteme koymak ve zorlaştırmak istemişlerdir. Yüzyıllar boyunca süren çalışmalarını aşağıda belirtildiği sınıflandırmalarla sınırlandırmışlardır:

1. Semantik Özelleştirme Veya Anlam Daralması
2. Semantik Genelleme Veya Anlam Genişlemesi
3. Semantik Geçiş veya Anlam Aktarımı

Bazı bilim insanları, semantik gelişim olgularını 5 başlığa ayırmaktadırlar. Bazıları ise bunları üç olguda toplamaktadırlar. Ben burada bu olguları üç başlık altında bir araya getiren metodu tercih ettim. Bunlardan birisi de semantik bilim kitabında bu konuyu ele alan Dr. Ahmet Muhtar Ömer'dir.

3.2. Semantik Özelleştirme Veya Anlam Daralması

Özelleştirme, genelleştirmenin zıt anlamıdır. İnsanlar bazen, genel ifadelerden kaçınmak için günlük hayatta herhangi bir varlığı olmayan özel semantik anlamlara başvururlar. Ahmet Muhtar şöyle der: Herhangi bir kelimenin anlamı zamanla daralır

ve semantiği ve işaret ettiği manası genel anlamdan özel anlama değişir veya ifade ettiği anlam sayısı azalır. Yani kelime, daha önceden ifade ettiği çeşitli anlamlardan sadece birini ifade etmeye başlar (Omar, 1998). Örnek: Almancadan alınan ve Rusça bir kelime olan “shtraf” kelimesi; ilk başta genel bir anlam ifade ederek ceza anlamına geliyordu, daha sonra para cezasını ifade etmeye başlamıştır.

Arapça terimlerde iki tür özelleştirme gösterebiliriz:

3.2.1. Dilbilgisi Hatasına Neden Olmayan Özelleştirme ‘Dilbilgisi Hatası Sayılmayan Özelleştirme’

Bunlar, delil gösterme (ihticac) döneminden önce veya o esnada Arapçada meydana gelen değişimler olup, aynı zamanda bunun içine fıkıh, kelam, felsefe, nahiv ilimleri gibi bilimsel sözcük ve terim özelleştirmeleri de girer (Al-Khammash, 2011).

Arapçadan bunlara örnek:

- Sebt: Bu kelime sonsuzluk anlamına gelirken, zamanla haftanın günlerinden birine (sebt-cumartesi) tahsis edilip özelleştirilmiştir (Al-Suyuti, 1998).
- Fakihe: Bu kelimenin anlamı simar (meyve) iken daha sonra, elma, portakal ve şeftali gibi sadece belirli meyveler için kullanılmaya başlanmıştır.
- Hac: bu kelime herhangi bir yere ziyaret niyetiyle gitmeye verilen bir isim iken daha sonra sadece Mekke’de ki Kabe’yi (Beytullah) ziyaret etmeye verilen bir terim haline gelmiştir. Bunlara ek olarak esas (mobilya, ev eşyası), riba (faiz), savm (oruç) kelimeleri de bu bağlamdadır (İleriki sayfalardabunlara ayrıntılı değinilecektir).

3.2.2. Hataya Neden Olan Özelleştirme ‘Özelleştirme Hata Sayılır’

Bunlar, bilimsel bir durum söz konusu olmadan sonradan meydana gelen değişimlerdir, örnek:

Kelime	Değişimden Önceki Anlamı	Değişimden Sonraki Anlamı
et-Taharatü	en-Nazafetü (temizlik)	el-kıten (Erkek çocukların sünneti)
el-Hurmatü	Mal, namus ve can haklarının ihlal edilmemesi	Karı (eş) kadın
el-Ganem (Abdü-t Tevvab, 1997).	Koyun, keçi	Koyun

3.3. Özelleştirme Yönüyle Semantik Gelişmenin Gerçekleştiği Bazı Örnekler

Aşağıda, özelleştirme yönüyle semantik gelişmenin gerçekleştiği ve Dr. Muhammed Hasan Cebel'in etimolojik sözlüğünde işaret ettiği sözcüklerden bazı örnekler sunacağız.

3.3.1. Riba (Faiz) Anlamının Malda Genel Artış Anlamından Sermaye Artışı Anlamına Özelleştirilmesi

Riba (faiz) sözcüğünün sözlüklerdeki asıl anlamı şu şekilde gelmiştir; el-Makayıs sözlüğü bu konuya şu şekilde değinir: (Riba / A) R ve B harfi ile sondaki mutel ve mehmuz harflerinden oluşan kelime; artma, kalkınma ve yükselme anlamlarına işaret eder. Bu anlamı ifade sadedinde şöyle denir: Eğer bir şey artıp çoğalmışsa ona; “Riba-ş Şey-ü ve yerbu” denir , (Bin Faris, 1979). İbnü'l Esir en-Nihaye eserinde şöyle der: “...onun temelinde ziyade ve artma vardır” (İbnü'l-Esir, 1979).

Bu da, Dr. Muhammed Hasan Cebel'in etimolojik sözlüğünde aşağıdaki sözlerle ifade ettiği aynı temel anlama işaret eder: “Kelime, bir şeyin şişerek ve artarak büyümesi anlamına gelir” (Cebel, 2010). Aynı zamanda şu ifadelerle riba (faiz) sözcüğündeki anlam özelleştirilmesine daha fazla işaret etmiştir: “riba-l mal” : arttı (mal arttı), bunun yanında ribanın bilinen faiz anlamı da vardır. Çünkü o, sermayede bir artıştır. Fakat bu malı telef eden bir artıştır. {Allah alış-satışı helal, ribayı (faizi) ise haram kılmıştır} [Bakara 275] (Cebel, 2010). Burada, sözcükte değişim ve gelişim gerçekleşmiştir. İki semantik anlam arasındaki ilişkiden anlamda daralma olduğunu görüyoruz. Malda genel artışı ifade eden kelime, bildiğimiz riba (faiz) anlamını ifade eden ve dinde haram olan sermayedeki artışı ifade etmiştir. Bu

anlamı; (Fakat bu malı telef eden bir artıştır) ifadesinden anlıyoruz. Yazarın Riba (faiz) kelimesinde özelleştirme ifade eden bu gelişmeye çoğu dilbilimci de işaret etmiştir. El-Azhari, Tehzib eserinde şöyle der: “Riba (faiz); helal olan malın artışıdır” (El-Azhari, 2001). Rakıp el-Asfahani el-Müfredat eserinde şöyle der: “Riba (faiz); sermayenin artışıdır. Fakat şeriat, diğer yönleri kast etmeden tek bir yönle sınırlandırarak gerçekleşen artışı kast etmiştir. Allah (cc) artışla alakalı olarak şöyle buyurmuştur: {İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir riba (faiz), Allah katında artmaz} [Rum 39] (Al-Isfahani, 1991).

3.3.2. Ez-Zer’ (Ziraat) Sözcüğünün Her Türlü Bitkiye Verilen Bir İsim Olmasından Arpa ve Buğdaya Özelleştirilmesi

Sözlüklerde, (zerea) kelimesinden şu şekilde bahsedilmiştir. El-Kamus el-Muhit: zera’: Zerea-l habbe zer’an ve zereaten bizrahu (taneyi ve çekirdeği ekti) ez-Zer’u: çekirdeği attı/saçtı (El-Kamus el-Muhit, 2005; El-Razi, 1999; Bin Faris, 1979; Az-Zubydi, 1984; İbn Manzur, 1993). Ezheri, Tehzibi-l Luga eserinde şöyle der: “Leys der ki: ez-Zer’u: ekilen bütün bitkilere verilen bir isimdir. Allah onu ziraat eder (yetiştirir, büyütür), yani amacına ulaşmaya kadar (olması gereken şey oluncaya kadar) onu büyütür” (El-Azhari, 2001). Er-Ragıp, el-Müfredat eserinde şöyle der: “ez-Zer’u: çimlenme ve büyüme anlamlarına gelir” (Al-Isfahani, 1991; Bin Abdul-Dahm, 1996). Zemahşeri, Esesü-l Belagat eserinde sözcükle alakalı şöyle der: “zere’a-l abdü: yahrüsü (insan ziraat yaptı ifadesi, insan sürdü ve ekti anlamına gelir) Allahü yezra’u: yenbütü ve yünemmi (Allah ziraat yaptı ifadesi ise Allah çimlendirdi, büyüttü geliştirdi anlamına gelir) (Al-Zamakhshari, 1998).

Dr. Cebel etimolojik sözlüğünde ez-Zer’ kelimesi ile alakalı “ez-Zer’u: ağırlıklı olarak buğday ve arpa için kullanılan fakat yetişen her türlü bitkiye verilen isimdir” (Cebel, 2010). Dr. Cebel; –yetişen her bitki- ifadesi ile temel ve asıl anlamı –buğday ve arpa- ifadesi ile de özelleştirilmiş anlamı, (ağırlıklı) kelimesini kullanmakla da bu sözcüğün değişerek semantik gelişim göstererek özelleştigiğine işaret etmektedir. Bahsi geçen sözcük yetişen her bitkiye verilen bir isim olmaktan, buğday ve arpaya verilen bir isime özelleştirilmiştir. “Allahu yezra’u-z Zer’a: yümenni (Allah ziraat yaptı: Allah çimlendirdi, büyüttü geliştirdi) ifadesi ile özelleştirmeye vurgu

yapmıştır. Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: {yoksa onu bitiren biz miyiz?} [Vakıa 64] Bu ayet, bitirme ve yetiştirme işlemini insanlara ait olduğunu reddetmiş ve hars (ekme) işleminin insanlar tarafından gerçekleştirildiğini teyit edip kabul etmiştir.. Zer' kelimesinin buğday, arpa vb. için kullanılmasının ağır basması ayetin bu kelimenin anlamını özelleştirdiğini göstermektedir. Allah (cc) başka bir ayette şöyle buyurmaktadır: {Her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış aralarında ekinler bitirmişti} [Kehf 32] (Cebel, 2010). Yazarın bahsettiği bu gelişme konusuna, ondan önce İbn Manzur Lisanü-l Arap eserinde şu ifadeleriyle açıkça değinmiştir: “ tahıl/tane ziraatı ekim olarak yapılır: yanı tohum (ekimi) ez-Zer' ifadesinin buğday ve arpa için kullanılması ağır basmış olup bu kelimenin çoğulu “zuruu” olarak gelir. Ayrıca şöyle de denmiştir: Sürülerek ekilen her şeye ez-Zer'u denir” (İbn Manzur, 1993). El-Halil kelimedeki ayn harfi hakkında şuna işaret etmiştir: ez-Zer'u: Buğday ve arpa bitkilerine verilen bir isimdir. İnsanlar onu ekerler ve Allah da onu bitirir ve yetiştirir. Yani; Allah onu ulaşması gereken son merhaleye kadar yetiştirir ve büyütür (El-Halil, 1967).

3.3.3. Kalem Kelimesinin Anlamının; Yazılan Her Şey Genel Anlamından Sadece Onunla (Kalemle) Yazılanlar Anlamına Özelleştirilmesi

Dr. Cebel Kalem sözcüğünün anlamını şu ayetten hareketle belirlemiştir. {Nun - kaleme ve kalem tutanların satırlara dizdiklerine (yazdıklarına) andolsun} [Kalem 1] “Ve ma yesturun (kalem tutanların yazdıkları) ifadesinin anlamı: Meleklerin yazdıklarıdır” (Ez-Zeccac, 1988). Buradaki sözcüğün temel anlamının; bir şeyin istenilen tarafının art arda sırayla düzgün ve pürüzsüzce yontulmasıdır” (Cebel, 2010). Kalem anlamının yazılan her şey anlamından, sadece kalemle yazılanlara özelleştirildiğini gösteren kanıt; yazarın bu özelleştirmede ki öne sürdüğü nokta olabilir. El-akdah (Bardak) bu şekilde isimlendirmesinin sırrını da (yontulma yönüyle) kaleme benzemesine bağlamıştır. Çünkü o da yazı yazılan kalem gibi yontulur. Zira kalem, madde için asıl anlamdan esas alınarak özelleştirilen bir isimdir. Bunu da onun şu ifadesinden anlıyoruz: “Bardağın ekdah olarak isimlendirilmesinin sırrı, onun aslında ince ağaç dalı veya dal kenarlarından yapılmasından kaynaklanmaktadır. Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: {İçlerinden hangisi Meryem'i himaye edecek diye -kura çekmek için - kalemlerini atarken..} [Ali

İmran 44] Bunun yanında yazı kalemi yontulduğu gibi devenin tırnağı da yontulur, buna benzer diğer şeyler de ona benzetilir (Cebel, 2010). Kalem kelimesinin aslını öğrenmek amacıyla sözlüklere başvurduğumuzda onun: “yontulduğunda ve düzeltildiğinde; düzgün ve pürüzsüz yontulan şeye” işaret ettiğini görüyoruz. Bu anlamda: kallemtü-z Zafer ve kallemtuhu (tırnaklarımı kestim düzelttim) Güç ve kuvvetten düşen birisini ifade etmek için ise şöyle denir: hüve maktumü-l azfar (onun tırnakları kesilmiş) el-Kallema: Tırnaklar kesildiğinde kesilip düşen tarafa verilen isimdir. İşte bu nedenle kalem, kalem olarak isimlendirilmiştir. Bir kalemden art arda, sırayla kestiğin her parçaya “kalemtihu” (onu yonttun kestini) denir. Ona kalem denmesinin nedeni; art arda sırayla yontulması ve kesilmesidir (Bin Faris, 1979). Bu nedenle şöyle denmiştir: “kalemtü azfaari” (tırnaklarımı kestim).... Leys der ki: “kalemtü-ş şey: bereytuhu (bir şeyi - kestim / yonttum) (El-Azhari, 2001). Kalem sözcüğünün anlam gelişmesinden birçok sözlükte bahsedilmiştir. Es-Sahhah adlı eserde şöyle geçmiştir: Kale: Kendisiyle yazı yazılan araçtır. Lisanü-l Arap’da ise şöyle geçer: Kalem: Yazı yazılan araç/ alete verilen isimdir (El-Cevheri, 2009). Bu kelimenin çoğulu, akleem ve kalleem olarak kullanılır (İbn Manzur, 1993; Az-Zubydi, 1984; El-Mursi, 2000). Burada kelimenin anlamının bu alete özelleştirildiğine gizli bir işaret vardır.

3.3.4. Savm (Oruç) Sözcüğünün Genel Olarak Tutmak Anlamından Şer’i / Dini Manaya Özelleştirilmesi

Savm (Akrish, 2005) sözcüğüne sözlüklerde tutmak anlamı verilmiştir. El-Misbah el-Münirde: “saame, yasumu, savmen. Bu kelime, bilinen o ibadete verilen isimdir” (El-Hamwi, 1987; Al-Hanafi, 2004; İbnü-l-Müberred, 1991). En-Nazmü-l Müste’zeb eserinde de şu şekilde bahsedilmiştir: “savm kelimesinin sözlükteki asıl anlamı: tutmaktır” (İbn Battal, 1988; El-Cevheri, 2009; Bin Faris, 1979; İbn Manzur, 1993; El-Razi, 1999; El-Cevheri, 1987). Es-Semin, Umdetü-l Huffaz adlı eserinde şöyle der: Savm kelimesinin şeriattaki (dinde) anlamı şu şekildedir: Fecirden itibaren güneş batımına kadar tam gün belirtilen şartlara uygun olarak (oruç) tutmaktır” (Bin Abdul-Dahm, 1996). Lisanü-l Arap ise şöyle der: Savm: yeme, içme, cinsi münasebet ve konuşmayı terk etmektir (İbn Manzur, 1993; Az-Zubydi, 1984). El-Azhari bu konuda şöyle der: “Savm; sabırdır, insanın yeme, içme ve cinsi ilişki

karşısında gösterdiği sabırdır” (El-Azhari, 2001; Al-Tahanawi, 1996; El-Humeyri, 1999; Qalaji, 1988).

Bu bahsi geçen sözlük anlamların hepsi Dr. Cebel’in sözlüğünde ki şu ifadelerde bahsedilmiştir: “Durma veya duruş ve hareketten vazgeçme, alışık olunan halin sürdürülmesi ve devamıdır... Aynı zamanda savm: Tutmak (yeme içmeden vazgeçme durma anlamına gelir) (Burada din, imsak kelimesinin anlamına cinsi münasebetten vazgeçme, ilişkiye girmeme anlamını da eklemiştir (Cebel, 2010). {Sizden her kim o aya (ramazana) yetişirse savm (oruç) tutsun} [Bakara 185] burada ki ifadeden, savm kelimesinde, özelleştirme yönünde bir anlam gelişimi gerçekleştiğini görüyoruz. Kelime, sözlüklerdeki genel manadaki tutmak anlamından farklı olarak, savm kelimesi dinin belirlediği anlamda kullanılmıştır. Bu anlamı da yazarın;(Burada din, imsak kelimesinin anlamına cinsi münasebetten vazgeçme, ilişkiye girmeme anlamını da eklemiştir.) ifadesinden anlıyoruz. Bu ifadeden hareketle şunu diyebiliriz: Savm kelimesi, dinin (şeriatın) anlamını özelleştirdiği bir sözcüktür. Yazar burada, kedisinden önce Ezheri, Tehanivi ve Said el-Hamiri’nin işaret ettiği ve fakihlerin ve daha önceki diğer sözlüklerin de bahsettiği gibi bu gelişime işaret etmiştir.

3.3.5. Sevap Sözcüğünün Genel Manada İş Anlamından Salih Amel Manasına Özelleştirilmesi

Sözlükler sevap kelimesinin anlamını (sevb) maddesi altında işlemişlerdir. İbn-i Faris, Mekayisi-l Luga eserinde şöyle der: “sevap; yapılan iş /amel karşılığında kazanılır” (Bin Faris, 1979). Ezheri, Tehzibi-l Luga eserinde şöyle der: Sevap: İnsanın, işlediği iyi ve kötü ameller/işler karşılığında kazandığı şeydir (El-Azhari, 2001).

Dr. Cebel’le göre ise kelimenin asıl anlamı şudur: Farklı yönleri dağılıp giden şeyin aynı yerde tekrar toplanmasıdır” (Cebel, 2010). Sevap kelimesinin anlamından da şu şekilde bahsetmiştir: “Sevap kelimesi burada iman ve takva karşılığında verilen ceza (ecir/ücret/karşılık) anlamındadır. Allah (cc) şöyle buyurmuştur: {de ki Allah katında ceza olarak bundan daha beterini bildireyim mi?} [Maide 60] (Cebel, 2010).”

Sözcüğün, dönme veya geri dönme anlamına gelen kökünü esas alarak, sevap sözcüğünün anlamını şu ifadelerle açıklamıştır: (amelin/işin geri dönmesi, bu onun aslıdır). Daha sonra diğer işler hariç sadece salih amelin sevabı anlamında kullanılmıştır. Buradan, sevap sözcüğünün, özelleştirme yönüyle anlam gelişimine uğramıştır. Diğer iş ve ameller kast edilmeden sadece itaat karşılığında (salih amel) elde edilen ecirdir. Yazar bu gelişmeyi, (amelin/işin geri dönmesi, bu onun aslıdır..... salih amelin sevabı anlamında..) ifadeleriyle anlatmıştır.

Bu bahsi geçen gelişmeye, yazardan önce; İbn Manzur, İbni-l esir, Az-Zubydi değinmiştir. Lisanü-l Arap adlı eserde şu şekilde geçmiştir: “Sevap: İtaat karşılığında verilen mükâfattır, Sevap sözcüğü, hem hayırlı, hem de kötü işlerin karşılığında verilen şey için kullanılır, fakat bu kelime daha özelde ve daha çok hayırlı ve güzel işlerin karşılığında verilen şey kullanılır” (İbn Manzur, 1993; İbnü'l-Esir, 1979; Az-Zubydi, 1984).

3.3.6. Lağv Sözcüğünün Genel Olarak Ses Veya Söz Anlamından Özellikle Alışık Olunmayan (Boş Söz) Anlamına Özelleştirilmesi

Halil İbn-i Ahmet el-Ferahidi el-Ayn sözlüğünde konuyu şu şekilde ele alır: lağv: el-Lüğatü, el-Lüğaatü ve el-Lüğunü: sözcükler farklı olmasına rağmen anlam birdir” (El-Halil, 1985). Cevheri, es-Sıhah sözlüğünde meseleyi şöyle ele alır: el-Leğa kelimesi, ses anlamındadır. Bunun yanında şöyle de denir: leğıye bihi, yelğa, leğan; yani lehece bihi (onu söyledi) (El-Cevheri, 2009).

Dr. Cebel aşağıdaki sözleriyle sözlüğünün (lağv) maddesinde lağv sözcüğünün asıl anlamıyla alakalı yukarıda bahsedilen aynı manayı zikretmiştir: “hayat sahibi mahlûkatın ağızından çıkan sözcük ve sesler gibi çeşitli ses gruplarıdır.... el-Luğatü (dil): İnsanların isteklerini ifade ettikleri seslerdir (Cebel, 2010).

Lağv sözcüğü hakkında bu genel anlamları zikrettikten sonra, aşağıda ki ifadeleriyle onun diğer daha özel anlamını belirtmiştir: Sesler görülmeyen ve hissedilmeyen soyut duyumlardır. Veya suyu bulup kanmayan birisinde olduğu gibi bilinen herhangi bir anlam ifade etmeyen seslerin bir araya getirilip söz dizini yapılmasıdır. Bir araya getirilmesi ifadesi ile lağv sözcüğünün anlamı için kullanılmayan bir

ifadeyi kullanmıştır. Yani, söylenmesi neticesinde fayda elde edilmeyen boş söz (Cebel, 2010).

Burada onun sözlerinden şu anlam ortaya çıkmaktadır: Sözcük, genel sesler ve sözler anlamından alışık olunmayan başka bir (boş söz) anlamına gelişim göstermiştir. Bu da lağv kelimesindeki özel anlam gelişmesinin göstergesidir. Lağv sözcüğünün yeni semantiği birçok sözlükte belirtilmiştir. Bunlar arasında; İbn Manzur, Lisanü-l Arap adlı eserinde şöyle der: leğa: el-lağvü ve elleğa: kendisinden herhangi bir fayda ve yarar sağlanmayan alışık olunmayan boş sözlerdir (İbn Manzur, 1993). El-Ayn sözlüğünde de bu anlama işaret vardır ve Halil şunları söyler: leğa, yelğu, leğven; Batıl/boş şeylerde sözlerin birbirine karışmasıdır (boş konuşulmasıdır). Allah (cc) kitabında şöyle buyurur: {Boş sözlerle (lağv) karşılaştıklarında vakar ile oradan geçip giderler} [Furkan 72]” (El-Halil, 1985).

İbn-ü Faris ise gelişmiş semantik anlamı asıl manada kullanmıştır. “lağv: lam, ğayn ve mutel harfi asıl ve doğrudur. Kelime, alışık olunmayan bir şeyi ifade eder (Bin Faris, 1979).

3.3.7. Bereket Sözcüğünün Genel Olarak Her Şeydeki Artışa İşaret Etmesinden Özellikle Hayırlı İşlerin Artışı Anlamına Özelleştirilmesi

Bereket kelimesinin anlamı birçok Arap sözlüğünde; ziyadeleşme, artış, ve büyüme, gelişme olarak verilmiştir (El-Halil, 1985; El-Azhari, 2001; El-Razi, 1999; Az-Zubydi, 1984). Halil ve diğerleri de bereket sözcüğünü ziyadeleşme, artış ve büyüme, gelişme anlamlarında kullanmışlardır. Bereket kelimesinin asıl anlamı bir şeyin sabit ve sürekli olmasıdır. Mekayisi-l Luga sözlüğünde konu şu şekilde ele alınır: “b, r, k harflerinden oluşan kelime aynı aynı temel anlamı ifade eder (Bin Faris, 1979). O da bir şeyin sabit ve sürekli olmasıdır. Ardından birbirine yakın farklı kolları ayrılırlar”. Ragıp Asfahani konu ile alakalı olarak şöyle der: Bereket: Allah’ın hayırlarının bir şeyde sabit ve sürekli olmasıdır” (Al-Isfahani, 1991). Dr. Cebel bereket sözcüğünün anlamı ile alakalı; ”o sebat ve sürekliliktir... aynı zamanda gelişme ve artıştır... bereket; hayrın ve iyiliğin çokluğudur” diyerek aynı manayı ifade etmiştir (Cebel, 2010). Yazar, (gelişme ve artış) sözleriyle kelimenin

asıl anlamına işaret etmiş, ardından bereket; hayrın ve iyiliğin çokluğudur diyerek anlamı daha da özelleştirmiştir. Bu da sözcüğün özelleştirme anlamında gelişime maruz kaldığını göstermektedir. Zira anlamı her şeyde ki artışa işaret etmekten, özellikle hayırlı ve iyi şeylerin artış ve çoğalmasına işaret etmeye evrilmiştir.

Yazardan önce bu konuya işaret eden birçok Arap sözlüğü bulunmaktadır. İbn Manzur Lisanü-l Arap adlı sözlüğünde konuyu şöyle ele almıştır: “İbn-i Abbas şöyle rivayet etmiştir: Bereket sözcüğü her hayırlı ve iyi şeydeki artıştır” (İbn Manzur, 1993). Bin Abdul-Dahm, Umdetü-l Huffaz adlı eserinde konuya şu şekilde değinir: Bereket; Hayır ve iyiliğin çokluğu ve artışıdır. Aynı zamanda o, hayrın sürekliliği anlamına gelir. Bereket kelimesi: Allah’ın hayır, iyilik ve Feyzü rabbaninin sabitliği ve sürekliliği anlamında özelleştirilmiştir” (Bin Abdul-Dahm, 1996). Buradan hareketle anlaşılan şudur ki; bu kelime genel hayır ve iyilik anlamından, Allah tarafından bahşedilen hayır ve iyilik anlamlarına özelleştirilmiştir.

3.3.8. Fakihe (Meyve) Sözcüğünün Her Türlü Yetişen Ürüne İsim Olmasından Belli Ürünlere Özelleştirilmesi

Fakihe (meyve) sözcüğü, Arapça sözlüklerde ve dilbilimcilerin eserlerinde her türlü yetişen ürüne isim olarak kullanılmıştır. El-Cevheri, es-Sahhah isimli eserinde şöyle der: “Fakihe, bilinen bir kelimedir, çeşitleri ise fakihelerdir” (El-Cevheri, 2009). Bin Abdul-Dahm, Umdetü-l Huffaz eserinde şöyle der: “Fakihe, ürünler arasında hoş vakit geçirmeye sebep olanlardır” (Bin Abdul-Dahm, 1996). Ragıb Al-İsfahani, el-Müfredat eserinde şöyle der: “Fakihe için şöyle denir: o yetişen her türlü üründür” (Al-İsfahani, 1991). Halil, el-Ayn eserinde şöyle der: “Kur’an-ı kerim, üzüm, nar gibi ürünler simar olarak adlandırmıştır. Birisi fakihe yememeye yemin etse ve sonra da üzüm ve nar yese yeminini bozmuş sayılmaz” (El-Halil, 1967; İbn Manzur, 1993; İbn Saidah, 1996; El-Azhari, 2001). Az-Zubydi, Tacü-l Arus eserinde şöyle der: “Bazı alimler şöyle demişlerdir: Kur’an-ı Kerim’in simar olarak adlandırdığı hurma ve nar gibi ürünlere bizler fakihe demiyoruz. Eğer birisi fakihe yemeyeceğine yemin etse ve ardından da hurma veya nar yese yeminini bozmuş olmaz” (Az-Zubydi, 1984). Mu’cemü-l vasit ise şöyle der: “Fakihe (çoğulu:fevakih) simarın/ürünlerin tatlı ve lezzetli olanlarına verilen isimdir” (İbn Manzur, 1993) Feyruz Abad, Kamusi-

l Muhit eserinde şöyle der: “fakihe: beğenilen hurma ağacının adı ve tatlı şeylerdir” (El-Kamus el-Muhit, 2005)

Yukarıda bahsettiğimiz bu dilsel anlamlar; Dr. Cebel’in sözlüğünde de aşağıdaki ifadelerinde aynı temel manada kullanılmıştır: “ letafetle açılan ve ortalığı dolduran veya ondan taşan şeyleri..... aynı şekilde beğenilen hurma ağacını..... tatlı ve nefse hoş gelen şeyleri fakihe olarak adlandırmışlardır. Allah (cc) şöyle buyurmuştur: {orada, onlara fakihe ve istedikleri şeyler vardır}[Yasin 57] (Cebel, 2010).

Yukarıda arz edilenlerden sonra; fakihe sözcüğünün her türlü yetişen ürüne verilen genel bir isim iken kelimenin anlamının bu genel anlamdan özel anlama aktarıldığı anlaşılmaktadır. Sözcüğün semantik anlamı elma, portakal, muz, üzüm gibi belirli ürünlere verilerek özelleştirilmiştir.

3.3.9. Eses Sözcüğünün Her Şeyde Çokluk Anlamında Kullanılan Bir İsim Olmasından Ev Eşyası Anlamında Özelleştirilmesi

Eses sözcüğü, Arap dili sözlüklerinin ilgili maddesinde birçok farklı anlamlarda kullanılmıştır. İbn Manzur, Lisanü-l Arap adlı eserinde eses maddesini, her şeyde çokluk ve büyüklük anlamında kullanmıştır. Şa’run esis (bol, çok yoğun saç), lihytün esse (sık sakal) İmraetün esise (şişman kadın), nebetün esis (yoğun bitki)” (İbn Manzur, 1993; Bin Faris, 1979; İbn Saidah, 1996). Cevheri, Ezheri, Ebu Zeyt ve Feyruz Abadi’nin hepsi de eses kelimesinin çok mala verilen bir isim olduğunu ifade ederler. Ebu Zeyd şöyle der: Eses; deve, koyun köle gibi her türlü mala verilen bir isimdir.” (El-Cevheri, 2009).

Al-Najati şöyle der: eses, eşya türleridir, o her türlü ev eşyasıdır” (Az-Zubydi, 1984 El-Azhari, 2001). Dr. Cebel de dahil olmak üzere Modern dilbilimcilerin çoğu Ferra gibi düşünmektedirler. Bu konu onun sözlüğünde, (eses) maddesinde verdiği temel anlamda ortaya çıkmaktadır. İlgili yerde şöyle demektedir: “yumuşak, küçük tanelerin birleşip bir yerde veya bir şeyin etrafında bir araya gelmesi neticesinde meydana gelir. Bunlara örnek olarak; saç, birbirine sarılı bitkiler, çok mal, et parçası ve ev eşyası verilebilir...” (Cebel, 2010).

Eses sözcüğü her şeyin çokluğuna ve deve, koyun ve köleyi de kapsayacak şekilde mala işaret ederken, sadece ev eşyası anlamında kullanılmaya başlamıştır. Bahsi geçen bu ev eşyası; elbise veya yatak veya ev eşyaları için dolgu malzemesi veya örtü anlamlarına gelmeye başlamıştır. Böylelikle bu sözcükte, anlam özelleştirmesi gerçekleşerek semantik anlam gelişimi meydana gelmiştir.

3.3.10. Hac Sözcüğünün Anlamı, Herhangi Bir Yeri Ziyaret Etmek Anlamından, Allah'ın Evini Ziyaret (Kebeyi) Etme Anlamına Özelleştirilmesi

Cevheri, es-Sıhhah eserinde şöyle der: “Hac kelimesi, kasdetmek anlamındadır. Racülün mahcüc ifadesi, maksut anlamındadır (kastedilen adam)” (El-Cevheri, 2009; El-Halil, 1967). “Küllü haccin kasdün” (her hac kasıttır) (Bin Faris, 1979). “Ehuccuhu haccen izi kasaddühu, haccetühü izi kasaddühü” (kast edersem hac ederim, kastetmişsem haccetmişimdir) (Ez-Zeccac, 1988; El-Azhari, 2001). Arka arkaya birini ziyaret etmişsem “hacactü fulan” falanı haccettim (ziyaret ettim) denir (İbn Qutaybah, 1978; Az-Zubydi, 1984). Hacca ileyne fulan (falan bizi haccetti): yani bize geldi, bizi ziyaret etti anlamındadır (İbn Manzur, 1993; El-Azhari, 2001). Ragıp, el-Müfredat eserinde şöyle der: “Hac, ziyaret amacıyla bir yeri kastetmektir (ziyaret etmektir)” (Al-Isfahani, 1991).

Dr. Cebel, sözlüğünde hac kelimesinin anlamını kabeyi ziyarete verilen bir isim olarak ele almaktadır. Yani kabe ve haramını ziyarete verilen isimdir. Temel anlam olarak “haccü-l beyt (Beytullah'ın (Allah'ın evinin) hac edilmesi: yani onun kast edilmesi yani ziyaret edilmesidir. Onun haremine ve bölgesine girilmesidir. Belki de asıl anlam aşağıdaki ayette olduğu gibi Kabe'ye girilmesi iken hac sözcüğünün, Allah'ın evini ziyaret etmeye özelleştirilmesi ve oraya girenin emniyette olacağına işaret etmesi ona şeref ve onur katmıştır. Allah (cc) şöyle buyurmuştur: {Kim oraya girerse emniyettedir} [Ali İmran 97] (Cebel, 2010).

Dr. Cebel'in ifadesi, hac sözcüğünün anlamında ki gelişmenin özelleştirme yoluyla meydana geldiğini açıklamaktadır. Eskiden hac kelimesi, herhangi bir yeri ziyaret etmek ve kast etmek anlamlarında kullanılırken yeni anlamı sadece Allah'ın evini

(Kâbe) ziyaret etmek anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Buradan da anlaşılan, onun anlamının genelden özele değişmiş olmasıdır. Bunu da onun (haccın, Allah'ın evini ziyaret etmeye özelleştirilmesi) ifadesinden çıkarıyorum. Yazar, anlam daralması yoluyla oluşan bu gelişmeye işaret eden ilk kişi değildir. Es-Semin, Umdesinde bu konuya şu ifadeleriyle işaret etmiştir: “Hac sözcüğünün asıl anlamı kastetmek iken, dinde (şeriatta) bu kasıt ve ziyaret: belirli şartlarda belirli yerleri belirli zamanlarda yapılan ziyarete verilen bir isim halini almıştır” (Bin Abdul-Dahm, 1996). İbn-ü Seyyide, Muhassas eserinde şöyle der: “Hac; kast etmek ve farz ve sünnet amellerle Allah'ın evine yönelmek ve orayı ziyaret etmektir” (İbn Saidah, 1996). Lisanü-l Arap adlı eserde ise şu şekilde zikredilmiştir: “Hac kastetmek ve özellikle de, Allah'ın evine gitmektir. Onun hac olarak isimlendirilmesinin nedeni ise ziyaretin Allah'ın evine gerçekleştirilmiş olmasıdır” (İbn Manzur, 1993).

4. KUR'AN-I KERİM LAFIZLARI ETİMOLOJİK SÖZLÜĞÜNDEKİ SEMANTİK GENELLEME

4.1. Semantik Genelleme Veya Anlam Genişlemesi

Terimlerin, sözcüklerin özel anlamdan genel anlama geçmesidir. Bu durumda bu kelime daha önce ifade ettiği sayıdan daha fazla sayıya işaret eder veya kullanım alanı daha genişler”. Arapçada semantik genellemesi örneği çoktur.

4.1.1. Hata Sayılmayan Genellemeler

- El-Be’sü: Bu kelime önceleri savaş anlamına gelirken daha sonraları her şeye atfedilir hale gelmiştir (el-Be’sü: zorluk, sıkıntı, musibet).
- El-vird: Bu kelime su getirme anlamında kullanılırken daha sonra, getirilen her şey vird olmuştur (Al-Ziyadi, 1980). Aynı şekilde bu türden diğer örnekler de şunlardır:
 - Ta’al: is’ad (çık) i’ti (gel) (İbnü'l-Anbari, 1992; Al-Dinuri, 1999; Al-Khafaji, 1898).
 - El-Abes: Oyun ve eğlence kesinlikle hiçbir fayda sağlamayan şey Genelleme (Shandoul, 1012).

4.1.2. Daha Sonradan Ortaya Çıktığı İçin Dilbilgisi Hatası Sayılır.

Bunlara örnek:

Kelime	Değişimden Önceki Anlam	Değişimden Sonraki Anlam
el-İstihmam (İbnü-s Sekitt, 2002).	Sıcak suyla yıkanmak	Suyla yıkanmak
el-kafile (Bin Othman, 1997).	Dönüş yolundaki arkadaşlık beraberlik	Binek üzerindeki bir grup

4.2. Genelleme Yönünde Semantik Anlam Gelişmesinin Gerçekleştiği Bazı Örnekler

Aşağıda Dr. Muhammed Hasan Cebel'in de etimolojik sözlüğünde bahsettiği, genelleme yönünde semantik anlam gelişmesinin gerçekleştiği bazı örnekleri arz edeceğiz.

4.2.1. Taharat (Temizlik) Sözcüğünün, Manevi Temizlik Anlamından Maddi Ve Manevi Temizlik Anlamına Genişletilmesi

Taharet (temizlik) sözcüğü, sözlüklerin (thr) maddesinde işlenmiştir. İbn-i Faris, el-Mekayis adlı eserinde şöyle der: t, h ve r harflerinden oluşan kelime, temizlik anlamına ve pislikten arınma manasına gelen anlamı ifade eder (Bin Faris, 1979). Bu anlamda et-Tuhur sözcüğü, kir ve pislğin zıttıdır". İbn Manzur, Lisanü-l Arap adlı esrinde şöyle der: "et-tuhru: hayzın zıttıdır, et-Tuhru: necasetin zıttıdır. Bu kelimenin çoğulu athar olarak gelir. Tahara, yatharu ve tahrur, tahrur ve taharaten" (İbn Manzur, 1993; El-Halil, 1985; El-Razi, Z., 1999; Az-Zubydi, 1984).

Dr. Cebel, aşağıdaki ifadeleriyle aynı temel anlama işaret etmiştir. "Bir şeyin eziyet veren bir şeyden temizlenmesi veya keçinin kirinin kesilmesi, kadının kanının durması ve çocuğun sünnet edilmesi örneklerinde olduğu gibi bir şeyin kirli pis olan şeyinin kesilmesi ve durması anlamlarına gelir. Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: {ay halinde olan kadınlardan uzak durun ve temizleninceye (tahur oluncaya) kadar onlara yaklaşmayın} [Bakara 222] Ardından kelimenin anlamını maddi ve manevi kirlerden temizlenmeyi kapsayacak şekilde genişletmiştir. Allah (cc) şöyle buyurmuştur: {onların mallarından sadaka al bununla onları (günahlardan) temizler (tâhir eder) ve arıtırın} [Tevbe 103] {elbiseni temizle (tahir et)} [Müddessir 4]" (Cebel, 2010).

Eser sahibi, sözcük genelleme açısından semantik anlam gelişmesine uğramıştır, ifadesiyle; sözcük sadece manevi kiri ifade ederken, sonradan anlamı genişleyerek hem maddi hem manevi kiri ifade etmeye başlamıştır. Bu anlamı yazarın şu ifadelerinden çıkardım: "daha sonra maddi ve manevi kirlerden temizlik anlamına genelleştirilmiştir". Onun bu gelişmeye işareti ilk değildir zira ondan önce taharet (temizlik) sözcüğünün anlam gelişmesine değinen dilciler olmuştur. İbn Manzur bu

konuda şöyle der: Tathir (temizlik) : günahlardan ve güzel olmayan şeylerden uzak durmaktır” (İbn Manzur, 1993). İbn-i Faris de şöyle der: et-Tetahhur (temizlik) : Günah ve çirkin her şeyden uzak durmak temizlenmektir” (Bin Faris, 1979). El-Azhari ise şöyle der: et-Tetahhur (temislik): Helal olmayan şeylerden uzak durmaktır” (El-Azhari, 2001).

4.2.2. Hadid (Demir) Sözcüğünün Anlamının Sert Maden Anlamından, Gerek Maddi ve Gerekse Manevi Olsun Güçlü ve Keskin Olan Her Şeye Verilen Bir İsim Anlamına Genişletilmesi

Sözlüklerde Hadid (demir) kelimesinin birçok anlamı verilmiştir. Bin Abdul-Dahm, Umdetül Huffaz adlı eserinde şöyle der: “Hadid (demir) bilinen maden türüdür. İçindeki sertlik ve dayanıklılık özellikleri nedeniyle bu şekilde isimlendirilmiştir” (Bin Abdul-Dahm, 1996; Az-Zubydi, 1984). Bahsi geçen bu anlam Dr. Cebel’in sözlüğünde bahsettiği anlam ile aynı doğrultudadır. Fakat “çünkü o serttir” yani dayanıklıdır ilavesi vardır. Bu fazlalığın nedeni de; normal bir baskı ve pres uygulandığında parçalanıp dağılan ve ufalanan diğer maddeler gibi parçalanıp dağılmamamsıdır. Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: {Biz demiri de (hadid) indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır} [Hadid 25] Bıçak ve benzeri aletlerin keskinleştirilmesi anlamında da kullanılır (Bu işlem bir tarafının inceltilmesi yoluyla gerçekleşir. Yani bıçağın bir tarafının, taş veya ege gibi aletlerle inceltilerek keskinleştirilmesi işlemidir.) Şu ayet bu anlamı ifade eder: {sizi keskin (sivri) dilleriyle incitirler} [Ahzab 19] Yani eziyet vererek iletişime engel olurlar” (Cebel, 2010; El-Cevheri, 1987). Ardından Dr. Cebel sözcüğün genelleştirildiğini şu ifadelerle belirtir: “Keskinliğin eşyaları etkilemesi onları delip geçmesi, göz ve basiretin de gücü olarak nitelendirilmiştir. {Bugün (şimdi) artık gözün keskindir (hadid)} [Kaf 22] Keskin koku: güzel ve etkileyici anlamında kullanılır. Aynı zamanda somut ve maddi olmayan manevi ve soyut keskinlik anlamlarında da kullanılır: İşlerin tamamlanması sürecindeki aktivite ve hız kastedilir” (Cebel, 2010; Al-Isfahani, 1991; İbn Manzur, 1993; El-Kamus el-Muhit, 2005). Bu bahsi geçenlerden hareketle anlaşılan şudur ki; hadid (demir) sözcüğünün sözlük anlamı özelde herkesin bildiği sert madeni ifade ederken, semantiği gelişerek genel bir anlam ifade etmeye başlamıştır. Bunun ardından gözü hadid (keskin), zekâsıhadid

(keskin), dili hadid (sivri) örneklerinde olduğu gibi gerek somut ve gerekse de soyut olsun sert, kuvvetli ve keskin olan her şeye kullanılmaya başlamıştır.

4.2.3. Habil (İp) Sözcüğünün Anlamının Eşyaları Bağlamada Kullanılan Araç (Malzeme) Anlamından, Görünüş İtibariyle Ona Benzeyen Her Şeye Verilen Bir İsim Anlamına Genişletilmesi

Sözlüklerde habil (ip) kelimesinin birçok anlamı verilmiştir. Lisanü-l Arap sözlüğünde şöyle bahsedilmiştir: el-Hablü kelimesi, H harfi fethalı olacak şekilde bağ, urgan, halat anlamlarına gelir ve çoğulu da uhbül, ahbaal, hıbal, hubul” olarak kullanılır (İbn Manzur, 1993; Az-Zubydi, 1984; El-Kamus el-Muhit, 2005; El-Mursi, 2000; El-Halil, 1967; İbn Saidah, 1996; El-Azhari, 2001; El-Cevheri, 2009). Mekayisü-l Luka eserinde de şöyle bahsedilmiştir: “H, B, L harflerinden oluian kelime aynı kökene sahip olup bir şeyin devam ve sürekliliğine işaret eder” (Bin Faris, 1979). Bu ifadeler Dr. Cebel’in sözlüğünde bahsettiği ifadelerle aynı anlamdadır. Dr. Cebel şöyle demektedir: “el-Hablü fethalıdır. Bağ, urgan, halat, süreklilik, topluluk ve birliktelikle beraber güç ve kuvveti ifade eden anlamlara gelir. Hablü-r raml (Kum bağı) örneğinde olduğu gibi o kelime topluluk, birliktelik ve süreklilik ifade eder” (Cebel, 2010). Bunun ardından aşağıdaki ifadeleri ile sözcüğün geçirdiği gelişime değinmiştir: “.... Ahit ve zimmet (korunma), zira o anlam iki grubun birleştirilmesi ve onların bağlanması ifade eder. Allah (cc) şöyle buyurmuştur: {Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah’ın ipine (ahdine) ve insanların ipine (zimmetine/korunmasına) sığınmadıkları sürece kendileri üzerine zillet damgası vurulmuştur} [Ali İmran 112] Başka bir ayette şöyle buyurmuştur: {Hepiniz Allah’ın ipine (habl) sıkıca sarılın} [Ali İmran 103] Yani Allah’ın dinine ve ahdine sıkıca tutununuz demektir. ... Hablü-l verid: Şahdamarı adı verilen ve boyunda bulunan uzunca bir damardır. Allah (cc) şöyle buyurmuştur: {Biz ona şahdamarından (hablü-l verid) daha yakınız} [Kaf 16] Hablü-s sakeyn (bacak ipleri) : yani bacak sinirleri anlamında kullanılır. Habile mine-ş şerbi ve-l leben (süt ve ayranla habile yani doldu anlamındadır. Aynı zamanda mecazi anlam olarak da rahim doldu (hamile kaldı) anlamı da bulunmaktadır” (Cebel, 2010). Sözcüğün semantik gelişim gösterdiğini Dr. Cebel’in şu ifadelerinden anlıyoruz: (habl kelimesinin anlamı: pamuktan veya keten ve benzerlerinden örülen bağıdır. Bağlama

anlamı ödünç alınarak anlamlarında kullanılmıştır). Onun bu ifadeleri bu konuyla alakalı ilk olmayıp ondan önce başka dilbilimcilerde bu meseleye değinmişlerdir. Umdetül Huffaz'da mesele şöyle ele alınmıştır: “Sürekliliği olan nur (ışık) ve karanlığa; habl ve kayt (ip /urrgan) denir. Bizimle o kavim arasında habl (bağ) vardır” (Bin Abdul-Dahm, 1996). Yani aramızda akrabalık ilişkisi vardır anlamında kullanılır. Ragıp el-İsfehani, el-Müfredat adlı eserinde şöyle der: Bu konuda Allah (cc) şöyle der: {Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın ipine (ahdine) ve insanların ipine (zimmetine/korunmasına) sığınmadıkları sürece kendileri üzerine zillet damgası vurulmuştur} {Ali İmran 112] Burada kâfirin iki ahde gereksinim duyduğu belirtilir (Al-Isfahani, 1991). İbni Kesir, en-Nihaye eserinde şöyle der: “Kur'an-ı Kerim Allah'ım kitabı olması hasebiyle gökyüzünden yeryüzüne uzatılmış bir iptir (habil): yani o nurdur, hidayettir. Araplar, uzayıp giden nuru (ışığı) ipe benzetirler. Dua hadisinde şöyle geçmektedir: Ey güçlü ve kuvvetli ipin (habil) sahibi” (İbnü'l-Esir, 1979). Burada kast edilen mana Kur'an veya dindir. Bu geçenlerden sonra anlaşılan odur ki; habil sözcüğü, eşyaları bağlamak amacıyla lifli maddelerden üretilen malzemenin adı iken, semantiği gelişerek aşağıda verilen örneklerde görüleceği üzere ona benzeyen her şeye verilen bir isim haline gelmiştir. Hablü-l atik : İki omzu birbirine bağlayan bağ için kullanılır. El-habl es-sırri (gizli ip), Hablü-l Verid (şahdamarı) hablün memdüd (Allah'ın kitabı için uzatılmış ip/bağ anlamında kullanılır), hablü-l mevt (ölüm ipi, yani ölüm sebebi), hablü-z zira' (kol ipi yani damarı), aynı zamanda hablü ziraake ifadesi, sana yakın bir mesafe anlamında kullanılır. Hablü-l civar ifadesi de onun (şehrinin, toprağının) komşusu anlamında kullanılır.

4.2.4. İp, Gümüş Gibi Malzemelerden Yapılan ve Boyna Takılan Gallede (Gerdanlık/Boyunluk) Sözcüğünün Anlamının Takılan Her Şeye ve Bir Şeyi Çevreleyip Saran Şeylere Verilen Bir İsim Anlamına Genişletilmesi

Sözlüklerde (Gallede (gerdanlık) kelimesinin birçok anlamı verilmiştir. Bin Abdul-Dahm, Umdetü-l Huffaz eserinde şöyle der: “O, ipten örülen veya gümüşten yapılan ve boyna takılan şeydir” (Bin Abdul-Dahm, 1996). O, “insanın, atın, köpeğin ve devenin boynuna takılan şeydir” (El-Mursi, 2000; El-Kamus el-Muhit, 2005). Bu kelimenin çoğulu Galeid olup el-Gukalled sözcüğü de onun takıldığı yere verilen

isimdir (İbn Saidah, 1996). İbn-i Faris şu sözleriyle bu kelimeden bahsetmiştir: Boynu çevreleyen/saran şeydir (El-Cevheri, 1987). El-Azhari ise ondan şu sözlerle bahsetmiştir: “el-Gallede: boyna takılan ıgıd (kolye/gerdanlıktır) el-Muanneğatü ise: Boyna takılan şey olup unuk olarak kısaltılmıştır” (Bin Faris, 1979; El-Halil, 1985).

Dr. Cebel’in etimolojik sözlüğünde şu şekilde anlam verilmiştir. gallede (boyunluk/gerdanlık): at, köpek (onları tutmak çekmek için kullanılır), insan ve devenin boynuna takılır (El-Azhari, 2001; İbn Manzur, 1993). Bunlar, bahsedilenlerin Allah’ın mülkü olduğuna işaret etmesi için takılır. Buna işaret etmek için şu ayetler zikredilebilir: {Ey İman edenler! Allah’ın şearine (koyduğu işaretlere), haram aya, Kâbe’ye hediye edilmiş kurbanlıklara, onlardaki gerdanlıklara (el-Galaide) (gerdanlık takılı kurbanlıklara) tecavüz ve saygısızlık etmeyin} [Maide: 2 ve aynı surede ki 67] Ayette “gerdanlık sahibi” ifadesi de bulunmaktadır (Cebel, 2010). Ardından, galeid (gerdanlık) sözcüğü farklı anlamlarda kullanılmıştır der ve şunu ekler: “galledehu el-halifetü amelen” : yani işi ona dayandırdı, işi ona yükledi, işi onun sorumluluğuna verdi, Tegallede-l emre: o işi yüklendi, üstlendi taşıdı (Cebel, 2010). Tegallede-s seyfe: onu (kılıcı) omuzuna başarıyla astı, gallede imamen fi-d din: ona bağlandı, ona tabi oldu, öyle anlaşıyor ki bu ifadelerin asıl anlamı galledehu emre nefsehu (aynı işi taklit etti) anlamına gelmektedir. Bu konuda Bin Abdul-Dahm ondan önce bu konuya değinmiş ve Az-Zubydi Tacü-l Arus eserinde şöyle demiştir: el-Gallede: boynu saran, ona takılan şeydir. Tegallede-r racülü: Adam onu taktı, hadiste de şu şekilde zikredilmiştir (gallidu el-kayle vele tagalleduhe el-evter) atı taklit edin evtarı taklit etmeyin. Bu hadis şu anlama gelmektedir: Müslümanları savunma konusunda din düşmanlarının yöntemlerini taklit edin fakat onların cahiliye işlerini adetlerini taklit etmeyin (Az-Zubydi, 1984). Aynı zamanda gallede sözcüğünün anlamının ip, gümüş ve benzeri şeylerden yapılarak boyna takılan takı ve boyunluk olduğunu çıkarıyoruz. ve buradan da buna benzetilerek bir şeye takılan ve bir şeyi saran her şeye verilen bir isim halini almıştır. Buna binaen de şöyle denmiştir: el-mugalledü minel-l kayl (bağlı at), gallede-l hable (onu (ipi) ördü) segatne-s sema-ü galde (yağmur yağdı), daagat megalidühü (işleri sıkıntıya girdi) Gallede-l bahra aleyhim (deniz onları içine çekti boğdu), gallede-l cebel (dağı dolaştı) örneklerinde olduğu gibi bu sözcük farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

4.2.5. El-Be's Sözcüğünün, Cesaret Anlamından Şiddet, Kuvvet Anlamlarına Genişletilmesi

Sözlüklerde el-be's sözcüğünün farklı anlamlarına yer verilmiştir. İbn-i Kuteybe, Garibü-l Kur'an adlı eserinde, gelecek ayetin anlamını verirken, kelimeyi fakirlik anlamında ele almıştır. {ve-s sabirine fi-l be'se-i} yani fakirliğe sabrederler. Bu kelime el-bü's yani (ed-darra-ü) hastalık, zarar, sıkıntı anlamlarına da gelmektedir. {hüne-l be'sü} yani (zorluk ve sıkıntı zamanı), anlamında aynı manayı ifade etmektedir" (İbn Qutaybah, 1978).

Bu anlamlar, Dr. Cebel'in sözlüğünde zikrettiği anlamlarla aynı manayı ifade etmektedir. Dr Cebel şöyle der: "Bu kelime, yokluk anlamında aşırı fakirliği ifade eden ve bir bölgeyi saran kuraklık veya insandaki hiddet ve şiddet anlamlarına gelir" (Cebel, 2010). Ez-Zeccac; be's sözcüğünün, "şiddetü-l harb" (savaşın şiddeti, zorluğu, sıkıntısı) örneğinde olduğu gibi bu kelimenin her şeyde şiddet, zorluk, sıkıntı anlamlarına geldiğini söyler (Ez-Zeccac, 1988; El-Cevheri, 2009; Az-Zubydi, 1984). El-be'see-ü: savaş, zorluk ve sıkıntıya verilen bir isimdir (El-Azhari, 2001; El-Halil, 1985; Az-Zubydi, 1984; İbn Manzur, 1993). Bu anlamda Hz Ali'nin sözleri de vardır: (ize ahmarra -l-be'sü.. Kızıştığında/şiddetlendiğinde Allah resulünün çevresinde toparlanırdık.) Buradaki be's kelimesinden kastı korkudur (korku arttığında) (İbnü'l-Esir, 1979). Umdetü-l Huffaz eserinde de şu şekilde bahsedilmiştir: "el-be'sü, el-Bü'sü ve el-be'see-ü kelimelerinin anlamları zorluk sıkıntı, istenmeyen şey anlamlarındadır. El-bü'sü sözcüğü daha çok fakirlik ve savaş anlamalarında kullanılmıştır. La tebeis: kötümser olma ve üzülmeye anlamı kast edilir (Bin Abdul-Dahm, 1996; Al-Isfahani, 1991).

Dr. Cebel, sözcüğün semantik anlam açısından anlam genişlemesine uğradığına işaret eder ve şöyle der: "aynı zamanda şiddetli, kuvvetli anlamlarında da kullanılmıştır. El-be'sü: cesur anlamındadır (Cebel, 2010). Yazarın, (aynı zamanda şiddetli, kuvvetli anlamında kullanılmıştır) ifadesinden sözcüğün anlam genişlemesine uğradığını çıkarıyoruz. Bu semantik anlam, El-Halil, El-Azhari, İbn Saidah, İbni-l Esir, El-Cevheri, ibni Manzur ve Az-Zubydi gibi birçok dilbilimci tarafından kullanılmıştır. Temel anlamında cesaret ve kuvvet ifade eden el-be's

sözcüğü hastalık, savaş, açlık, azap ve istenmeyen her sıkıntı ve zorluk için kullanılır olmuştur. Bu nedenle cesaret ifade eden bu kelimenin anlamının, fakirlik vb. gibi her zorluk ve sıkıntıyı anlatan genel bir anlam genişlemesine uğradığını söyleyebiliriz.

4.2.6. El-Bahs Sözcüğünün Keşfetmek Anlamından Teftiş Etmek (İncelemek) Anlamına Genişletilmesi

Behase kelimesi sözlüklerde keşfetmek/bulmak/ortaya çıkarmak anlamlarında kullanılmıştır. İbni Faris Mekayisi-l luga eserinde şöyle der: “b, h ve s harfleri aynı kökene ait olup bir şeyi araştırma anlamını ifade eder. El-Halil şöyle der: el-Bahsü: toprakta bir şeyi aramak anlamına gelir. el-Bahsü: bir şeyi araştırmaktır ve onun hakkında haber almak istemektir. Şöyle denir istebhıs an heze-l emr ve ene estabhasü anhu (bu işi araştır ve bende araştırayım), behastü an fulen bahsen (falan şahsı aradım), ene ebbasü anhu (ben onu arıyorum) (Bin Faris, 1979).

Dr Cebel sözlüğünde aşağıdaki ayet hakkında şunları söyler:

{Allah yeri eşeleyeyen bir karga gönderdi} {Maide 3} Sözcüğün asıl anlamı ile alakalı şöyle der: “Yıgılı ve benzeri bir toprağı eşeleyerek (bir şey çıkarmak) çıkarmak: toprağın aralanması eşelenmesi, toprağın eşelenmesi anlamındadır (el-bahs): yani içindeki ortaya çıkıncaya kadar aramak” (Cebel, 2010). Cevheri, es-Sıhah adlı eserinde şöyle der: “Birşey aramak, ibtehastü anhu: Onu aradım, bir atasözünde de şöyle denir: şifre arayan (bahis) birisi gibi” (El-Cevheri, 2009). Burada anlatılan anlam, yazarın kelimenin genelleme yönünde semantik gelişmeden bahsettiği yerdeki anlamla aynıdır “Tamlama burada önce somut arama ve araştırma anlamında, ardından soyut anlamda kullanılmıştır. Bu arama herhangi bir şey veya haber hakkında olabilir. El-Fetşü ve et-teftiş: araştırma isteğidir” (Cebel, 2010). Buradan da, sözcüğün anlamının keşfetmek, araştırmak anlamından belirli sistem ve esaslara sahip olarak belirli amaçlar için teftiş etmek incelemek anlamında, daha önceden olmayan yeni bir semantik anlama gelişmiş olduğu görülmektedir. Sözcük aynı zamanda teftiş etmek anlamının yanında keşfetmek anlamına da gelmektedir. Dr. Cebel bu anlam gelişmesine işaret eden ilk kişi değildir, ondan önce bu konuya dilbilimcilerden El-Azhari tehzi-i l luga adlı eserinde, Az-Zubydi Tac-i Arus adlı

eserinde şöyle değinmişlerdir: “el-bahsü: behasehu, yebhasü, bahsen, ebtehasühü, ile fetteşe anhu ifadeleri aynı anlamda olup bir şeyi aramak manasındadır...” (Az-Zubydi, 1984).

4.2.7. Verde (Gül) Sözcüğünün Bilinen Kırmızı Gül Anlamından Her Türlü Çiçek Anlamına Genişlemesi

Sözlükler verde (gül) kelimesinden bahsetmişlerdir. İbni Faris Mekayis adlı eserinde şöyle der: “verd (gül) v, r, d harflerinden oluşan kelime iki anlama işaret etmektedir. Birisi; sözünü yerine getirmek, vefalı olmak, diğeri ise bir renktir” (Bin Faris, 1979). El-İbane adlı eserde şöyle denir: “el-verdü: bilinen kırmızı renktir” (Al-Sahari, 1999). Cemheretü-l lugat adlı eser de şöyle bahseder: Kur’an’da şöyle bahsedilir: verdeten ke-d dihen: yani kırmızı, koklanan verd (gül), kırmızı renginden dolayı bu şekilde adlandırılmıştır” (El-Azdi, 1987; İbn Ali, 1997). Bu nedenle Araplar şöyle demişlerdir: verredet el-me-etü: yanağı kızardı” yani kırmızı gül rengi gibi oldu (Omar, 2008). El-Misbahı-l munir adlı eser de şöyle der: el-verdü fethalı olup bu kelimenin müfredi verdetün olarak kullanılır. Aynı zamanda bu kelime için muarrab (sonradan Arapça olan bir kelime) olduğu söylenir. Ağaç çiçek açtığı zaman, veredet eş-şeceratü denir” (El-Hamwi, 1987; Abu Mus, 1988; Al-Zamakhshari, 1998). Mu’cemü-l lugat adlı eserde şöyle denir: “el-verdü; her ağaç ve bitkide bulunan çiçek olup daha sonraları işaret olunan bu kırmızı renge verilen bir isim olmuştur” (Reda 1960). Cevheri, es-Sıhah adlı eserinde şöyle der: “el-verdü, fethalı olup koklanan şeydir. Onun müfredi, verdetün olarak gelir. Rengi nedeniyle aslana ve ata verd adı verilmiştir” (El-Cevheri, 2009).

Dr. Cebel (vrd) maddesinde bu kelimenin genelleme yönünde gelişim gösterdiğinden bahsetmiş ve şöyle demiştir: el-verdü fethalıdır. Bu kelime ağacın meyveleri çıkmadan önce her ağaçta çıkan tomurcuktur. Zira tomurcuk meyvenin habercisidir. El-verdü, (gül) özellikle rengi ve kokusu ile dikkat çeker, bu nedenle de aslana verd adı verilmiştir” (Cebel, 2010).

Bu son bahsi geçenlerin ardından, verd kelimesinin ilk başlarda sadece kırmızı renkli gül türü için kullanıldığını ve daha sonraları tüm çiçek çeşitlerini ifade etmek için

kullanılmaya başladığını görüyoruz. Yazar bu gelişim konusuna işaret eden ilk kişi değildir, ondan önce İbni Manzur ve Az-Zubydi bu konuya değinmişlerdir.

4.2.8. Hulüm (Rüya) Sözcüğünün İnsanın Rüya İken Gördüğü Şeylere Verilen Bir İsim Olmasından Tekellüf, Akıllanmak, Sabır ve Buluğ Anlamlarına İşaret Ederek Hilmü Anlamına Genişletmesi

Bazı Arap dili sözlükleri ve dilbilimciler, el-hulmu ve el-hilmü kelimelerinin tekellüf, akıllanmak, sabır ve buluğ anlamlarına geldiğini ifade etmişlerdir. İbni Faris el-Makayis adlı eserinde şöyle der: h, l, ve m harfleri (hlm) üç temel anlama işaret ederler: Bunlardan birincisi: aceleyi terk etmek (acele etmemek), ikincisi: bir şeyin delinmesi, üçüncüsü: uykuda bir şey görülmesidir”. Şöyle denir haleme fi nevmihi (uykuda rüya gördü) yahlümü hulmen ve hulemen.... Halümtü bihi fi nevmi: onu rüyamda gördüm” (Al-Isfahani, 1991). El-hilmü: tekellüf (üstlenmek/yüklenmek) anlamındadır. Tehalleme : yani tekellefe (üstlendi) (Bin Abdul-Dahm, 1996). Gulemun halim ve gulemun zü hilm: Büyük çocuk (genç) anlamında kullanılır ve küçük çocuklar için bu ifade kullanılmaz. ”racülün halum: bir rüyası, hedefi olan insan” (Al-Najati vd., 1879; Al-Amali, 2000).

Dr. Cebel etimolojik sözlüğünde, kelimenin uykuda görülen rüya, akıl ve sabır temel anlamlarına işaret ettiğini şu cümlelerle belirtir:”el-hulmu kelimesi, bir ötre ve iki ötre ile uykuda görülen rüya anlamına gelir. Uykuda olan birisinin aklında oluşan gizli latif olaylardır”. El-hilmü: kesre ile yazılır ve akıl ve sabır anlamlarına gelir. Herhangi bir şey hakkında hüküm ve karar vermeden önce düşünme, acele etmeme anlamlarını barındırır” (Cebel, 2010). Yazarın ifadeleri, sözcüğün anlamının genelleme yönünde gelişme göstermiş olduğunu gösterir. El-hulmu sözcüğünün anlamının; uykuda insanların gördüğü rüya anlamından tekellüf, akıllanmak, sabır ve buluğ anlamlarına gelen el-hilmü kelimesinin anlamlarını da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Yani çocuk, genel manada rüyayı idrak edecek şekilde akıl balığ bir genç olmuştur. Yazarın konuya işareti ilk değildir, ondan önce Bin Abdul-Dahm, Ragıp, isfahani, Cevheri ve Ezheri de aynı konuya değinmişlerdir.

4.2.9. El-Bey' (Satış) Sözcüğünün Sadece Satış Anlamını İfadeden, Satın Almayı Da Kapsayacak Şekilde Genişlemesi

Bey' (satış) sözcüğü Arap dili sözlüklerinde (bey') maddesinde işlenmiştir. Dr. Sa'di Ebu Habib şöyle der: "ba'a fulan şey:falan birşey sattı, be'ahu minhu ve lehu bey'a ve mebi'an: o şeyi ona bir ücret karşılığı verdi ve bu durumda o bayı' (satıcı/satan kişi) olur" (Abu Habib, 1988; Omar vd., 2008). Dr. Cebel sözlüğünde, bu kelimenin temel anlamından şöyle bahseder: "Bir kimsenin sahibi olduğu şeyin başka birisine intikal etmesidir. Bu anlam alışık olunan alış ve satış anlamları için kullanılan ifadedir. Bu durumda alış ve satış aynı anda gerçekleşir....Satış (bey') için satın alma ve satın alma (şiraa) için de satış ifadeleri kullanılır (Cebel, 2010). Dr. Cebel'in; sözcük sadece satmak anlamında kullanılırken daha sonraları satın alma anlamına da gelmeye başlamıştır ifadesinden; ücreti veren için satın alma, mallı veren için ise satma anlamlarına geldiği anlaşılmaktadır. Araplar arasında şöyle denir: eğer birisi bir şey satın alırsa onun sattı ifadesi de kullanılır (İbn Ali, 1997). Dr Cebel, bu genelleme gelişmesine işaret etme konusunda ilk değildir, ondan önce bu konuya değinen birçok dil bilimci bulunmaktadır. Şemsü-l Ulum kitabında şöyle deir: "satın alma işlemi satmak olarak da adlandırılmıştır. Hadiste şöyle yer alır: (la yebia'anne ahadiküm ala bey'ı akıhi) sizden biriniz kardeşinin satışı üzerine satış yapmasın anlamına gelirken burada asıl anlam; sizden biriniz kardeşinin alış (satın alması) üzerine tekrar satın almasın (fiyat vermesin) (El-Humeyri, 1999). El-ibtiyaa-u: el-iştiraa-ü, Eğer birisi bir şey satın alırsa bu işleme sattı denir. Bunun için de satın aldı kelimesinin manası sattı anlamına gelmektedir (İbn Manzur, 1993; Al-Sabti, 1879; Al-Gujarati, 1967). Ragıp el-İsfehani'nin el-Müfredat adlı eserinde ki şu ifadeler, satış sözcüğünün anlam gelişmesine uğradığını açık olarak göstermektedir. Ücreti ödeyen ve teslim alana göre değişmek üzere "el-Bey'u (satış): satın almaktır. eş-Şiraa-ü (satın alma) da satıştır. Buna delil ise şu ayette geçen ve onu satın aldılar manasına gelen fakat ayette ki anlamı sattılar olan (şeravhu) kelimesidir: {onu düşük/ucuz bir fiyata sattılar} [Yusuf 20] (Al-İsfahani, 1991).

4.2.10. Dar (Ev) Sözcüğünün İçinde Oturulan Mesken Anlamından Sözleşmelerin Yapıldığı Sosyal Duruma Genişlemesi

Dar (ev) sözcüğü sözlüklerde bina anlamına gelen (devr ve dir) maddelerinde ele alınmıştır. El-Halil şöyle der: insanların kaldıkları her yer onların evleridir. Ev sözcüğü, yeri, binayı ve bölgeyi kapsar” (El-Halil, 1985). Bu anlam Dr. Cebel’in etimolojik sözlüğünde bahsettiği aynı anlamı ifade eder. Dr. Cebel şöyle der: Dar (ev): binayı, alanını, içinde oturulan evi kapsayan yerdir. İnsanların kaldıkları her yer onların evleridir (duvarları olmasa bile sınırları olan, insanların kaldığı yerdir) Allah (cc) şöyle buyurmaktadır: {nihayet biz, onu da sarayını da (dar/ev) yerin dibine geçirdik} [Kasas 81] (Cebel, 2010). ”Yazar sözcüğün anlam gelişmesine uğradığını şu sözlerle ifade etmiştir: “peşin satış: küçük taşınmazlarda satış ücretin peşinen ödenmesiyle gerçekleşir. Bu işleme idareten denir. Bunun nedeni de devr kelimesinden alınmasından kaynaklanır Ücret/para müşteriden çıkar ve kendisine mal olarak geri döner, mal satıcıdan çıkar ve para olarak kendisine geri döner. Bu süreç sürekli ve kolay bir şekilde devam eder gider. Bu şekilde devam eden ve devreden sürece (devreden anlamında) devr adı verilmiştir” (Cebel, 2010). Yazarın bu ifadelerinden; sözcüğün eskiden olduğu gibi bina, alan veya içinde oturulan yer/mesken anlamına gelmediğini ve alış-satış işleminde meydana gelen devretme sürecine işaret ettiğini görüyoruz. Yazarın sözcükte meydana gelen bu anlam gelişmesine, ondan önce değinen dilbilimciler olmuştur. Bin Abdul-Dahm, Umdetü-l Huffaz eserinde şöyle der: ed-Dar: kelimesi ev anlamına gelir. İçinde kalan onda dönüp durduğu ve deveren ettiği veya o içinde kalanları sardığı için bu isim verilmiştir” (Bin Abdul-Dahm, 1996).

5. KUR'AN-I KERİM LAFIZLARI ETİMOLOJİK SÖZLÜĞÜNDEKİ SEMANTİK GEÇİŞ

5.1. Semantik Geçiş Veya Anlam Aktarımı

İki anlam arasındaki ilişki nedeniyle sözcüğün semantik alanında gerçekleşen değişimdir. Fandris, istenen muradın belirlenmesi konusunda şöyle der: “Geçiş; iki anlam eşit olduğunda, genel ve özel yönden aralarında fark olmadığına, kelimenin sebep olmaktan sebep durumuna geçmesi vb durumlarda veya bunların tersi durumlarda gerçekleşir. Anlam aktarımı birçok yolla gerçekleşir: Benzerlik ilişkisi: ödünç alma, nesnenin bir bölümünü ifade eden anlamın geneli ifade etmeye başlaması, benzerlik ilişkisi söz konusu olmadan bir sözün başka bir söz yerine kullanılması, mecazı mürsel...” Buna göre bu tür ile önceki iki tür arasındaki fark; önceki iki türde eski anlam yeni anlama göre daha dar veya daha geniştir, yeni türde ise bu durum eşittir. Bu da; iki tarafın eşit olduğu ve mecazın tüm türleri; anlam transferi veya kullanım alanı değişikliği adı verilen bu türün içine girer. Fakat Arloto’ya göre aralarındaki fark; ilk iki türde bu durum şüursuzca (plansız) gerçekleşir, fakat üçüncü türde bu durum genellikle edebi bir amaç nedeniyle kasıtlı ve planlı yapılır. Anlam aktarımına örnek çoktur, bu örneklerden bazıları;

5.1.1. Anlam Benzerliği Nedeniyle Sözlerin (Ad) Aktarımı

Anlam aktarımı: Sözcüğün anlamının, aralarındaki benzerlik nedeniyle bir anlamdan başka bir anlama aktarılması sebebiyle semantik alanın değişmesi ile oluşan türdür. Buna ödünç alma adı verilir (Abd Al-Tavvab, 1967).

Bu benzerlik;

1. Şekil benzerliği olabilir:

En-Ne’lü: Ayağı korumak için giyilen şey(ayakkabı, terlik vs), En-Ne’lü mine-l arz: Sert yer, En-Na’lümie-l kavs: yayın sırtı (bir tarafı), Ne’lü-s seyf: kılıcın demir

kısmı, En-Ne'lü: motorların demir aksamı Esene ve halega sözcükleri de bu bağlamdadır ve ileride bu konuya değineceğiz.

2. Manevi benzerlik:

En-Nur: aydınlık veren ışık, İslam dini, iman .

5.1.2. Anlam İlişkisi Nedeniyle Sözlerin (Ad) Aktarımı

Belagat dilinde mecazımürsel adı verilen türdür. Sözcüğün bir anlamdan, aralarında benzerlik ilişkisi olmayan başka bir anlama geçmesi ile oluşan türdür.

Yer Yakınlığı: Sözcüğün bir anlamdan ona yakın başka bir anlama aktarılması şeklinde olur. Örnek: el-Berid: mektupları taşıyan hayvan, El-Berid: Mektup

Zaman Yakınlığı: Sözcüğün bir anlamdan aynı zaman diliminde olması veya birbirine yakınlığı nedeniyle başka bir anlama aktarılmasıdır. Örnek: er-Rabi': bu kelime raba'a yani ekame (ikamet etti) kelimesinden türetilmiştir. Aynı zamanda yağmurun ve yeşilliğin bol olduğu döneme (mevsime) (ilkbahar) verilen isimdir. Bu başlığa örnek diğer kelimeler de rahale ve bedene sözcükleridir. İleride bu konuyu daha ayrıntılı işleyeceğiz.

Kısmi Aktarım: Bu türde bir şeyin bir bölümüne verilen ad o şeyin tümüne verilir. Örnek: el-Ayn (göz):görme işlevini yapan organ. Aynı zamanda casus anlamına aktarılmıştır.

Alet: Bir aletin adının bütün bir şeye verilmesidir. Örnek: lisan (dil) : vücutta ki bir organ olup aynı zamanda konuşulan dile de aynı ad verilmiştir.

Hal: bir kelimenin bir duruma ad olmasından bir yere isim olmasına aktarılmasıdır. Örnek: humatü-l akrep: akrebin zehri. Endülüslüler akrebin iğnesine de bu ismi vermişlerdir.

Sebep: Sonuçtan sebebe yapılan aktarımdır. Örnek: vazife: yeme, içme ve ihtiyaçlar için günlük yerine getirilen iş manasında olup günümüzde ücret karşılığı yapılan işlere verilmiş bir ad halini almıştır. Bu bağlamda diğer bir sözcük de el-be’etü kelimesidir. İleride bu konuya daha ayrıntılı değineceğiz.

Gelecekte Olacak Bir Şey Yerine: Bu türe verilebilecek en net örnek; gelecekte alacağı duruma göre bir bölüm ve parçaya verilen adın bir kısım meyve ve bitkiye verilmesidir.

Örnek: Haşış: Haşşe kelimesinden türetilmiştir. O da bitkinin bir parçasına verilen isimdir. Haşış: koparılmış / yolunmuş ot anlamındadır. Modern lehçelerde ise yerden biten otlara denir. İleride daha ayrıntılı bilgi verilecektir.

4.1.3. Sözcük Benzerliği Nedeniyle Anlam Aktarımı

Bu tür, aralarında semantik bir ilişki olduğu zannıyla anlamın bir sözcükten başka bir sözcüğe aktarımıdır. Bu tür, aşağıda verilen sebeplerle oluşur:

- Halk türetmesi: Dilsel kavramlar konusunda uzman olmayan sıradan insanlar tarafından yapılan semantik analizlerdir. Bunlara örnek:
 - Aynü-l ibreti (iğne gözü): Stifen Olman şöyle der: iğne gözünden bahsettiğimiz zaman bizler insan gözüne işaret eden kelimeyi mecaz olarak kullanmış oluruz. Bize bu ilişkiyi kurmaya zorlayan ise bu organ ile ip geçirdiğimiz iğne deliği aralarındaki güçlü benzerliktir.
 - İbrik: Su dökmek için kullanılan araçtır. Bu kelime dökülen su anlamına gelen “ab” kelimesinden türetilmiştir. Bazıları bu kelimeyi, ibriğin parlak rengi nedeniyle; Arapça parladı anlamına gelen “berekâ” kelimesinden türetilmiş zanneder. Araplar, her kaba veya ona benzeyen eşyaya sini derlerdi. Günümüzde ise sini kelimesi sadece günümüzde bilinen anlamıyla kullanılan eşyalara verilen bir isim olarak kalmıştır.
- Ses benzerliği: Sözcükler arasındaki ses benzerliği nedeniyle anlamın bir sözcükten diğerine aktarılmasıdır. Örnek: Atid: hazır bulunan. Allah (cc)‘nın kitabında şu şekilde gelmiştir: {İnsanın her söylediği sözü kaydeden bir melek vardır} {Kaf 50/18} {Onun karini (yanındaki arkadaşı) ; işte

yanımdaki hazır der} [Kaf 50/23] fakat bazıları, şedit ve anid (şiddetli ve inatçı) kelimelerine kıyas ederek kelime benzerliği nedeniyle bunun manasının şiddetli olduğunu zannetmektedir.

5.1.4. Sözcüklerin Birbirine Yakınlığı Nedeniyle Anlam Aktarımı

Sözcük dizinindeki yakınlık nedeniyle anlamın bir sözcükten diğerine aktarılmasıdır. Sonuçta bunlardan birisi kaybolur ve diğeri anlamı taşımaya devam eder. Örnek: ebee: istemedi, vazgeçti. Allah (cc) kitabında şöyle buyurmuştur: {(veleye'bekatibun en yektube keme allemehu Allah) Hiçbir kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın (her şeyi olduğu gibi yazsın)} [Bakara 2/282] fakat bunun karşısında Aramicede ebee: Akadçada: abitu İbranicede: ebe; rağibe (istedi) anlamına gelmektedir. Öyle anlaşıyor ki bu kelime aslında cer harfiyle beraber kullanılıyormuş. İbranicede ise konumuna göre lam harfiyle beraber kullanılmaktadır ve istedi veya kaçındı ve beğenmedi anlamlarına gelmektedir. Arapçada ise bu kelimenin kullanımı “an” cer harfi ile daha yaygındır. Örnek: ebe an mecii yani gelmeyi istemedi / reddetti. Daha sonraları ise an harfi cerinin kullanımı zamanla kaybolmuş ve onsuz kullanılmaya başlanmış, anlamı da fiile dönüşerek reddetti ve kabul etmedi olmuştur. İrade ve istek bildiren Ragıbe (istedi) fiili şu şekilde kullanılır: olumlu: ragıbe fi-l mecii (gelmek istedi) olumsuz: ragıbe ani-l mecii (gelmek istemedi / reddetti).

Buradan anlaşılan; işaret edenle işaret edilen arasında semantik alan değişimi gerçekleştiği zaman semantik aktarım meydana gelmektedir. Bu durumda sözcük aktarımı yeni anlam yoluyla gerçekleşmektedir. Bu anlam önceki anlama göre daha özel ve hatta eşit olmaktadır. Hareket, mecazın anlamı etkilemedeki sahip olduğu güçten kaynaklanmaktadır.

5.2. Aktarım Yönünde Semantik Anlam Gelişmesinin Gerçekleştiği Bazı Örnekler

Aşağıda, Dr. Muhammed Hasan Cebel'in de etimolojik sözlüğünde bahsettiği, aktarım yönünde semantik anlam gelişmesinin gerçekleştiği bazı örnekleri arz edeceğiz.

5.2.1. El-Be-Etü Sözcüğünün Sığınılan Yer Anlamından Nikâh Anlamına Aktarımı

Sözlüklerde El-be-etü kelimesinin farklı anlamları bulunmaktadır. İbni Manzur el-lisan adlı eserinde şöyle der: el-be-etü: el-ba-atü kelimesi gibidir. El-be-ü: nikâh anlamındadır. Nikâhın be-e anlamında kullanılmasının nedeni; erkeğin evine sığındığı gibi ailesine de sığınmasından kaynaklanmaktadır” (İbn Manzur, 1993; Az-Zubydi, 1984) Es-Semin, Umde adlı eserinde şöyle der: “el-be-ü ve el-be-etü; nikâh anlamına gelir... zira el-be-ü ve el-be-etü sığınılan yerin adıdır. Evlenen her kadın sığınacağı bir yere gider, bu nedenle de bu anlamı ifade etmesi için bu isim verilmiştir” (Bin Abdul-Dahm, 1996) El-Ayn eserinde de şu şekilde geçmiştir: el-be-etüve el-mebe-etü: insanların vadi içinde veya dağ kenarında sığındıkları ve konakladıkları yere verilen bir isimdir. Aynı zamanda şöyle de denir: Bu kelime insanların konakladığı her yere ve ev olarak kullandığı yerlere verilen bir isimdir. Tebevve-ü menzilen: ev edindiler, eve sığındılar” (El-Halil, 1985; İbnü'l-Esir, 1979) El-Cevheri es-Sihhah eserinde şöyle der: el-Mübe-etü: insanların konakladığı ve ev olarak kullandıkları her yerdir. Tebevve'tü menzilen: oraya vardım, yerleştim anlamına gelir” (El-Cevheri, 1097)

Dr. Cebel sözlüğünde el-be-etü kelimesinin anlamından, nikâh veya akit olarak bahsetmiş ve şu hadisi örnek göstermiştir: ya ma'sere-i şebab men isteta'a minkum **el-bee-ete** fe-l yetezevvec (Aranızdan evlenmeye gücü yeten evlensin..) El-be-etü kelimesi burada kendisi ve eşi için uygun bir ev ve lazım olan gereksinimleri hazırlasın anlamında kullanılmıştır” (Cebel, 2010) Başka bir ifadeyle; her kim evlilik hayatının masraflarını ve gereksinimlerini yerine getirebilirse... anlamına gelmektedir. Dr. Cebel sözcüğün, mecazi Mürsel yoluyla aktarımının gerçekleştiğini ve böylece semantik gelişimin meydana geldiğini ifade etmektedir.

Dr. Cebel'in (uygun bir ev hazırlaması...) sözlerinden, konuda sebep ilişkisi olduğunu anlıyoruz. Dr. Cebel bu konudan bahseden ilk kişi değildir. Ondan önce bu konuya bazı dilbilimciler değinmişlerdir. Kendisinin sözleri ise sadece onlardan nakilden ibarettir. Ezheri, Tehzib-l Luga eserinde şöyle der: Cima (cinsel ilişki) : be-etün anlamındadır. El-be-etü kelimesinin asıl anlamı ev anlamındadır. Aynı zamanda

evlilik sözleşmesine be-etün denmektedir. Zira kim bir kadınla evlenirse ona bir ev hazırlar” (El-Azhari, 2001)

5.2.2. El-Hissü Sözcüğünün His Anlamından Savaş Anlamına Aktarımı

Sözcüklerde Hassese sözcüğünün farklı anlamlarından bahsedilmiştir. İbni Faris Mekayisi-l luga eserinde şöyle der: “hasse: h ve s harflerinden oluşan kelimenin iki temel anlamı vardır. Bir: savaş veya bir şeyin başka bir şeye galebe çalmasıdır. El-hissü: savaş, öldürme anlamındadır. El-Hasis: öldürülen şahıs, maktul anlamındadır. Çekirge hadisinde şöyle geçmektedir (ize hassehu el-berdü) (yani eğer onu soğuk öldürürse) (Bin Faris, 1979; El-Cevheri, 1987) Lisanü-l Arap sözlüğünde ise şöyle geçmektedir: hassehum, yahissuhum, hissene: onları öldürdü anlamında kullanılır ve eğer komutan birisini öldürmüştü; hassehum el-kaidü denir” (Az-Zubydi, 1984; El-Halil, 1985; El-Azhari,1978) denir. Tacü-l Arus adlı eserde de el-hissü: feci öldürme, yok etme” anlamları verilmiştir (İbn Manzur, 1993; Ez-Zeccac, 1988)

Dr. Cebel hassese sözcüğünden bahsetmiş ve onun semantik anlam gelişimine maruz kaldığına değinerek şöyle demiştir: hassü-r ra’s: kesilen hayvanın başı anlamındadır. Hasse el-lahme ve hassesehu: yani eti közün üzerine koydu anlamına gelir” (Cebel 2010; İbnü’l-Esir, 1979; El-Humeyri, 1999) Sebebiyet ilişkisi nedeniyle anlamın başka anlama aktarıldığı ortaya çıkmaktadır. Burada sebepten bahsedilerek sebep olan kast edilmiştir. Ayette de şu şekilde geçmektedir: {(iz tehussuunehum bi iznihi) (Onun izniyle onları (düşmanlarınızı) öldürürken)} {Ali İmran 152] En-Nahhas, meani el-Kur’an adlı eserinde bu ayeti şu şekilde tefsir etmiştir: tehussuunehum: onları öldürürken)” (En-Nahhas, 1988; El-akfash, 1990) Al-Najati Meani el-Kur’an adlı eserinde şöyle der: Hasseset kelimesi el takısız kullanılırsa anlamı; yok etmek, imha etme ve öldürmek anlamına gelir” (Al-Najati, 1879; Hassan, 2003) Dr. Cebel bu gelişime değinmiş ve kendisinden önce bu konuya birçok dilbilimci de temas etmiştir. İbn-i Dürüstevi bu ayetin tefsirinde şöyle demiştir: onları feci bir şekilde öldürünüz. Yani onların hissedecek hiçbir şeyini bırakmayın (İbn Al-Marzban, 1998) Ragıb Al-İsfahani de Müfredatı-l Luga adlı eserinde şöyle der: Bir işin sonunda ölüm varsa onunla ölüm kast edilmiş ve şöyle denmiştir: hasestühü: yani onu öldürdüm” (Al-İsfahani, 1991; Bin Abdul-Dahm, 1996).

5.2.3. Es-Salah Sözcüğünün Dua Anlamından Namaz Anlamına Aktarımı

Sözlüklerde Salah kelimesinin birçok anlamı bulunmaktadır. Ez-Zeccac, Meani el-Kur'an eserinde şöyle der: es-Salatü kelimesinin iki anlamı vardır. Biri: ruku ve secde, diğeri de rahmet, övgü ve duadır” (Ez-Zeccac, 1988; El-Kamus el-Muhit, 2005). El-Ayn eserinde şöyle bahsedilir: İnsanların ölümlere salat etmesi onlara dua etmesi, Allah'ı da övmesi anlamına gelir” (El-Halil, 1985) Lisanü-l Arap adlı eser de şu şekilde geçer: Salat kelimesi, şeriatıta zamanı ve keyfiyeti belirlenen, Allah'ın farz kıldığı, bilinen o ibadete verilen isimdir. Kelimenin asıl sözlük anlamı ise duadır” (İbn Manzur, 1993; El-Cevaheri, 1987; İbnü'l-Esir, 1979; Omar, 2008) Ezübeydi, Tacül Arus adlı eserinde (salli aleyhim) ayetinin anlamının, onlara dua et olduğunu söylemiştir. Eğer birisi başka birisine dua etmişse bu durumda (salla ala fulan) (falana dua etti) denir” (Az-Zubydi, 1984) er-Ragıb, el-Müfredat adlı eserinde şöyle der: Hz Peygamber şöyle buyurmaktadır: (ize du'ıye ahadüküm ile-t taami fe-l yücib, ve in kane sa-imen fe-l yusalli) eğer sizden biriniz yemeğe davet edilirse icabet etsin ve eğer oruç ise davet sahibine dua etsin (yusalli).

Dr. Cebel sözlüğünde şöyle der: Dua ve yalvarış anlamına gelen kelime; Allah'a boyun eğme anlamına gelecek şekilde rükû ve secdesi olan namaz anlamında birçok yerde geçmiştir. {Muhakkak ki namaz (es-salatü) belirli vakitlerde (eda edilmek üzere) farz kılınmış bir ibadettir} [Nisa 103]” (Cebel, 2010) Buradan da anlaşılağı üzere sözcük semantik aktarım gelişimine uğramıştır. Asıl anlamı dua olan sözcük, bir ibadet olan namaz anlamına aktarılmıştır. Kelime dua anlamı taşıyan asıl anlamından namaz anlamı taşıyan mecazi bir anlama aktarılmıştır. Bu aktarım, iki fiil arasındaki ilişki nedeniyle gerçekleşmiştir. Fiil içindeki kısmi durum (dua) işin (ibadetin) tamamına atfedilmiştir. İbn Saidah'nin el-Muhassas adlı eserindeki şu ifadeleri kanıt ve delil olarak kullanabiliriz: (Dua anlamına gelen Salah kelimesinin asıl içerdığı anlam değişmemiştir zira dua başka bir fiile katılmış olsa da onun özünde dua vardır. Zira namazın salah olarak adlandırılma nedeni onun içinde barındırdığı duadır. “ (İbn Saidah, 1996).

5.2.4. El-Bevar Sözcüğünün Durgunluk Anlamından Helak Olma Anlamına Aktarımı

Sözlükler ve dilbilimciler bor sözcüğünün birçok anlamından bahsetmişlerdir. İbni Manzur Lisanü-l Arap adlı eserinde şöyle der: “Bar, bevar, bevaran ve ebarrahum Alah: Allah onları helak etti. Ebarahu gayrahu (başkası yok, etti helak etti) ve huva mubiir (o yok eden kişidir) ifadesine Hz Esmânın şu sözü kanıttır (fî sekîf kezzabun ve mubir) yani; Sakîf kabilesinde yalancı ve insanların helak olması için çaba sarf eden kişi (vardır)) el-Bir kelimesinin tekili ve çoğulu bair olarak gelir (İbni Manzur, 1993; Mücemma el-luga el-Arabiyye, 1987; İbnü’l-Esir, 1979; İbn Saidah, 1996) El-Cevheri, es-Sihah adlı eserinde şöyle der: el-Bevar: helak anlamındadır, el-Bor: hiçbir hayrı olmayan her şeyi helak eden, yok eden kötü insan anlamındadır (El-Cevheri, 1987; El-Halil, 1985).

Dr. Cebel bu sözlüklerin bahsettiği anlamları sözlüğünde zikretmiş ve “bor” sözcüğünün anlam gelişmesine uğradığına işaret ederek onun temel anlamı ile alakalı şunları söylemiştir: Şartlar müsait olmasına rağmen elde edilmesi gereken şeyin gerçekleşmemesidir. Buna örnek olarak ekilen toprağın ürün vermemesi ve evin tamam olmasına rağmen kimsenin orda oturmaması verilebilir. Bunlardan faydalanılmadığı için bunlar, heder olmuş yok hükmünde sayılırlar (Cebel, 2010) Ayette şu şekilde zikredilmektedir {Kavimlerini helak yurduna (Darü-l bevar) sürüklediler} [İbrahim 28] buradan da sözcüğün sebep ilişkisi nedeniyle aktarım yoluyla semantik anlam gelişmesinin gerçekleştiğini görüyoruz. Ve kesat ve durgunluk anlamına gelen el-bevar sözcüğünün anlamı, sonuç ilişkisi nedeniyle helak olma anlamına aktarılmıştır. Buradaki anlam aktarımı kesat ve durgunluk anlamından helak olma anlamına geçiş şeklinde gerçekleşmiştir. Dr. Cebel bu konudan bahseden ilk kişi değildir, ondan önce Er-Ragıb ve es-Semin bu meseleye değinmişlerdir. ...”Aşırı durgunluk ve kesat, yolsuzluğa götürür. Bununla alakalı şöyle denmiştir: “kesede hatta fesda” (öyle bir kesat ve durgunluk oldu ki yolsuzluk ve fesada yol açtı) el-Bevar sözcüğü ile helak anlatılmak istenmiştir (Al-Isfahani, 1991; Bin Abdul-Dahm, 1996) Fakat İbni Faris’in Mekayisi-l Lugat eserine baktığımızda bunun tam tersini görürüz. Kelimenin kökeni ile alakalı şöyle der: Bor: Arapça sözcükte bulunan b, v ve r harflerinden oluşan kelimenin iki temel anlamı

vardır. Bunlardan birisi bir şeyin helak olması, diğer, ise bir şeye müptela olup onunla imtihan olmaktır. Ama el-Bevar kelimesinin ilk anlamı helak olmaktır” (İbni Faris, 1979) Bu ifadelerden; onun kelimenin temel anlamlarından birisini helak olmak olarak aldığını görüyoruz. Helak anlamının da kesat ve durgunluk anlamlarından geliştiğini ve mecaz anlamı ifade ettiğini varsaydığına şahit oluyoruz. Zemahşeri ise el-Esas adlı eserinde; kesat sözcüğünün anlamının helak anlamında mecazı olduğunu işaret eder ve şöyle der: “fulan lehu nuruhu ve aleyke buruhu (falanın nuru sana da helaki düşer) ifadesindeki buruhu onun helaki anlamındadır... Mecaz anlamda ise şöyle denir: berat el-beyyee-aat (satış kesat oldu /işler kesat) (Zemahşeri, 1998) Onu Az-Zubydi şu sözleriyle destekler: mecaz anlama şu örnek verilebilir: el-bur : kesadü-s suk (piyasada işlerin kötü kesat anlamı için kullanılır) (Az-Zubydi, 1984; El-Azhari, 2001) Zemahşeri ve Zübeydi’nin sözlerinden gelişme ve sözcüğün anlamının helak anlamından kesat anlamına nasıl aktarıldığı görülmektedir ki bu Dr. Cebel’in bahsettiği ilişkinin tersi bir durumdur.

5.2.5. Esin Sözcüğünün, Durgunluğu ve Hareketsizliği Neticesinde, Rengin ve Kokusunun Değişmesi Nedeniyle Suyu Verilen Bir Ad Olmasından Yorgunluk Ve Hastalık Anlamına Aktarılması.

İbni Faris Mekayisi-l Lukat eserinde esine sözcüğüyle alakalı şöyle der: Hemze, s, n harflerinden oluşan kelimenin iki temel anlamı bulunmaktadır. Bunlardan birinci anlam: Bir şeyin değişmesi, diğeri ise nedenselliklerdir. Şöyle denir: esene-l mee-u yani: tadı değişmiş anlamına gelir. Esine-r racülü esnen denildiğinde adam yaşlandı anlamına gelir. En yaygın olanı bu anlamdır. Bunun yanında; eğer bir kişi su kuyusuna girer ve kokuşmuş suyun kokusundan etkilenerek bayılır veya ölürse buna da esine-r racülü denir. Esine: suyun kokusundan etkilenerek kafasını diğer tarafa çevirdi anlamına da gelir. Burada iki anlam vardır ki kelimenin asıl anlamları arasında değildir. Bunlardan birincisi; el-üsün: içyağı kalıntısı, diğeri ise iptal etmek, hastalanmak anlamına gelen te-essene aleyye ifadesidir (İbni Faris, 1979; El-Halil, 1985; Al-Isfahani, 1412; El-Cevheri, 1987; Zemahşeri, 1998) Bu sözlüklerde geçen anlamları Dr. Cebel sözlüğünde onaylamış ve şu temel anlamı zikretmiştir: “vücutta bulunan diğer yağlar gibi hiddet ve öfkenin devam etmesidir....esine-l mee-ü: rengi ve kokusu değişen (kokuşan) durgun su. Bu durum suyun uzun süre hareketsiz ve

durgun kalması neticesinde oluşur (Cebel, 2010) Allah (cc) şöyle buyurmuştur: {bozulmayan sudan (esin)} [Muhammed 15] burada Allah (cc) cennetteki ırmakların suyunun kokusunun değişmediğini ve bozulmadığını bizlere haber vermektedir” (Ez-Zeccac, 1988) Bunun ardından Dr. Cebel, sözcüğün gelişime maruz kaldığını ve başka bir anlama intikal ettiğini ifade etmiş ve şöyle demiştir: esine-r Racülü: adam yoruldu. Vesine: Kuyunun kötü kokusu nedeniyle bayıldı” yani başı döndü (Cebel, 2010) Hz Ömer’in bir sözünde ise şöyle geçer: “ona bir adam şöyle der: Ben bir ceylana (ok) attım ve ardından başı döndü (bayıldı) (esine) ve öldü. Bunun yanında Hz Ömer’in Hz peygamber vefat etmedi demesi üzerine Hz Abbas’ın Hz Ömer’e söylediği şu sözde bu yöndedir: “muhakkak ki o insanlar gibi ye’sen (değişir) (İbni-l Esir 1979) Burada insanın yorgunluğu ve hastalığı durgun suya benzetilmiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere sözcük, suyun durgunluğu nedeniyle tat ve kokusundaki değişiklik anlamından yorgunluk ve hastalık anlamı ifade eden yeni bir manaya aktarılmıştır. Burada şunu ifade etmek gerekir ki; esin sözcüğü Al-Najati’ya ait Meani Kur’an adlı eserinde (değişmeyen) anlamında kullanılmıştır. Al-Najati şöyle der: esin sözcüğü değişmeyen anlamındadır” (Al-Najati 1879, Bin Abdul-Dahm, 1996) Başka sözlüklerde ise Dr. Cebel’in ifade ettiği anlamlardan bahsedilmiş fakat üzerine bazı eklemeler yapılmıştır. El-meü-l esin:...kötü kokusu nedeniyle kimsenin içemediği sudur” (El-Azhari, 2001; Mucemmael-luga, 1987; İbn Saidah, 1996) İbni Manzur ve Az-Zubydi de:...Buna rağmen içilebilir) demişlerdir” (İbni Manzur, 1414; Az-Zubydi, 1984)

5.2.6. El-Beden Sözcüğünün Vücut (Ceset) Anlamına Gelmesinden Zırh Anlamına Aktarılması

El-Beden sözcüğü dil bilimciler ve sözlüklerde farklı anlamlarda kullanılmıştır. İbni faris, el-Mekayis adlı eserinde şöyle der: “beden: b, d ve n harflerinden oluşan kelimenin tek temel anlamı vardır. Bir şeyin kendisine işaret eder. Bu insan bedenidir denir. Çoğulu el-ebden olarak gelir. Zırh kelimesine de el-beden denir, zira o insan bedenini sarıp sarmalar” (İbni Faris, 1979) er-Ragıp, el-Müfredat adlı eserinde şöyle der. El-beden: vücut (ceset) anlamındadır. Allah (cc) şöyle buyurur: {Bugün senin bedenini (vücudunu) kurtaracağız} [Yunus 92] ayrıca zırhını (kurtaracağız) anlamını veren de olmuştur. Beden (vücut) üzerine giyildiği için zırha,

beden de denmektedir”(Al-Isfahani, 1412; Bin Abdul-Dahm, 1996) el-beden: “.....Zırh (dır) kollar ve iki taraf hariç sırt ve karnı kaplayan ve kapatan elbisedir” (Mücemma el-luga el-Arabiyye, 1987) El-Halil de el-Ayn adlı eserinde şöyle der: el-beden : Baş hariç vücudun geri kalan taraflarıdır.”(El-Halil, 1985; El-Azhari, 2001; Az-Zubydi, 1984) İbn Saidah şöyle der: “el-beden: vücuda göre yapılmış kısa zırhtır. Aynı zamanda genel anlamda zırha verilen bir isimdir diyen de olmuştur” (İbni Manzur, 1991) Bu sözlüklerin zikrettiğini Dr. Cebel de sözlüğünde zikretmiş ve el-beden sözcüğünün gelişim gösterdiğini belirterek şöyle demiştir: Bedenü-l insan (insan bedeni) Baş hariç insanın geri kalan tarafı, vücududur. Aynı zamanda bu kelimenin bir anlamı da vücuda göre yapılmış iki tarafa da uzanacak şekilde yapılan kısa zırha verilen isimdir. Veya yakınlık ilişkisi nedeniyle giyilen elbiseye verilen addır”. Dr. Cebelin ifadesinden bu sözcüğün gelişim göstererek mecazı Mürsel ilişkilerinden biri olan yakınlık ilişkisi nedeniyle anlam aktarımı gerçekleşmiştir. Zira zırha yakın ve komşu olan bedendir. Yakınlık ilişkisi; Dr. Cebel’in (yakınlık ilişkisi nedeniyle giyilen elbiseye verilen addır) ifadesinden anlaşılmaktadır. Bahsi geçen bu gelişimden ilk bahseden Dr. Cebel değildir. Ondan önce bu konuya, Bin Abdul-Dahm, Umdetü-l Huffaz adlı eserinde, er-Ragıp, el-Müfredat adlı eserinde değinmişlerdir. Fakat Cevheri es-Sıhhah adlı eserinde buna muhalefet ederek “...Cesette ruh yoktur der. el-Ekfaş ise şöyle der: Kim bu sözcük için zırh anlamındadır derse bu doğru değildir” (El-Cevheri, 1987)

5.2.7. El-Halk (Boğaz) Sözcüğünün Vücuttaki Bir Organ Anlamından Yuvarlak Şekli İle Ona Benzerlik Göstermesi Nedeniyle Halka Veya Yüzüğe İsim Olarak Aktarılması

Er-Ragıp, el-Müfredat adlı eserinde şöyle der: “O bilinen organın adıdır” (Al-Isfahani, 1991) El-Azhari, eh-Tehzib adlı eserinde şöyle der: Ebu Zeyd, el-halk (boğaz) sözcüğü için şöyle der: “O gırtlığın bulunduğu yerdir.”(El-Azhari, 2001) Dr. Cebel, etimolojik sözlüğünde kelimenin aslını şu şekilde ifade eder: el-halku: (fethalı olarak gelir.) O yiyecek ve içeceklerin geçtiği yemek borusudur” (Cebel, 2010; İbni Manzur, 1993; Mücemma el-Luga el-Arabiyye, 1987) Bu tanım, El-Halil, Az-Zubydi, El-Azhari’nin daha önce yaptıkları tanımlamanın aynısı olup onlar “..nefesin çıktığı yer ve boğazdaki kesim noktasıdır” eklemesini yapmışlardır (El-Halil, 1985;

Az-Zubydi, 1984; El-Azhari, 2001) Bu sözcüğün çoğulu ahlak, huluk, halk olarak ifade edilir. Sözcüğün söylenmesi esnasında çıkan harfler ise hemze, he, ha, ka harfleridir” (Mücemma el-Luga el-Arabiyye, 1987) Buradan anlaşılan, sözcük somut ve fiziksel bir organı ifade etmek için kullanılmıştır. Fakat Dr. Cebel halka sözcüğünün yuvarlak şekli nedeniyle boğaza (halk) benzetilerek bu ismin verildiğini söyleyerek kelimenin asıl anlamı ile alakalı şunları eklemiştir: Sağlam ve kuvvetli bir maddenin etrafının sağlam kalmasının yanında ortasının kaybolması; bir maddenin boğazdan geçip gitmesine benzer. El-halgatü (fethalı): Demir, gümüş ve altından yapılmış halka (yüzük) gibi, içi boş yuvarlak her şeye verilen isimdir. El-halgatü (fethalı):Zırh anlamı da vardır. Çünkü zırh içi boş olup vücudu saran bir yapıya sahiptir. Belki de zırh küçük halkalardan örüldüğü (yapıldığı) için bu şekilde adlandırılmış, ardından da bu silahın tamamına bu ad verilmiştir” (Cebel, 2010; İbni Esir, 1979; Mücemma el-Luga el-Arabiyye, 1987; el-Feyruz Abadi, 2005; El-Cevheri, 1987) İbni Manzur şöyle der: “Zırh halka olarak adlandırılır. İbn Saidah şöyle der: Halaka; Zırh ve benzeri her türlü silaha verilen bir isimdir. Bu isimlendirmenin nedeni zırhın konumu ve önemi nedeni ile olup bu tarz silahlara verilen bir isim halini almıştır” (İbni Manzur, 1414) Ele (parmağa) takılan yüzüğe de, yuvarlaklığı nedeniyle halka adı verilmiştir. Zemahşeri esas adlı eserinde şöyle der: “halk: Kralın gümüşten yapılan taşsız yüzüğüne verilen isimdir” (İbni faris, 1979) Buradan da anlaşılaacağı üzere boğaz anlamına gelen halk sözcüğü, benzerlik ilişkisi nedeniyle yeni bir anlam ifade eden halka anlamına aktarılmıştır. Aralarındaki benzerlik ilişkisi ise yuvarlaklıktır. Dr. Cebel, El-halk sözcüğünden birçok anlamın türediğini belirterek şunları zikretmiştir: halku-ş şa’r (tırış etmek) anlamındadır ve insan ve keçi için kullanılır” (İbnü Seyyide, 1996)

5.2.8. Er-Rahlü (Semer) Sözcüğünün Binmek İçin Devenin Üzerine Konan Şeye Verilen Bir İsim Olmaktan Devenin Kendisine İsim Olarak Aktarılması

Sözlüklerde rahl (semer) sözcüğünün birçok anlamı verilmiştir. El-Mekayis sözlüğünde şöyle bahsedilir: “r, h, l harflerinden oluşan kelime yolculuk ve seyahat anlamına gelir” (İbni faris, 1979) “rahale ani-l mekân (mekânı ter ketti gitti) denir (Mücemma el-Luga el-Arabiyye, 1987) Bin Abdul-Dahm şöyle der: el-irtihal; intikal

anlamına gelir. Er-rahlü: (semer) Binileceği zaman devenin üzerine konan şeye verilen isimdir” (İbnü seyyide, 1996; Al-Isfahani, 1991; Mücemma el-Luga el-Arabiyye, 1987) Dr. Cebel ise konu ile alakalı şöyle der: rahale: Binmek için devenin üzerine konan şeye ve binicinin (yolcunun) ger türlü eşyasına verilen isimdir” (Cebel, 2010) Ardından Dr. Cebel konuyla alakalı, Ragıb’ın ifade ettiği aynı anlamı zikretmiştir (bahsi geçen sözcükle, bazen deve bazen de üzerine oturan şey kast etmiştir.) kelimenin çoğulu rihal olarak kullanılır. Rehaltü ba’iri (yani devenin üzerine semer koydum veya üzerine yük sardım)” (Zemahşeri, 1998) Hz Peygamber namaz kılarken, Hz Hüseyin onun sırtına çıkmış ve peygamber efendimiz de secdesini uzatmıştır. Sonra da şöyle buyurmuşlardır. İnne ibni irtehaleni (Oğlum binek gibi sırtıma bindi) bu nedenle şöyle denir: barun zü rihle ve cemelün rahil (yani yürüme, yolculuk ve yük taşımada güçlü kuvvetli) buradan da anlaşıldığı üzere kelimenin asıl anlamı binmek için devenin üzerine konan alettir. Kelimenin anlamı mecazı Mürsel yoluyla devenin kendisine de kullanılmaya başlanmıştır. Nedeni de yakınlıktır. Yük, deveden bir parça değildir ama devenin sırtına konması ve ona bağlanması nedeniyle sanki ondan bir parça gibi değerlendirilerek deveye de rahl adı verilmiştir.

5.2.9. El-Haşiş Sözcüğü, İleride Alacağı Duruma Binaen Yeşilliğe, Çimene Verilen Bir Ada Aktarılması

Sözlüklerde haşiş kelimesinin farklı anlamları belirtilmiştir. Ben burada Dr. Cebel’in sözlüğündeki bakış açısına uyan anlamları tercih ettim. Az-Zubydi, Taci-l Arus adlı eserinde şöyle der: el-Haşiş: kuru ot anlamında olup yaş ota haşiş adı verilmez” (Az-Zubydi, 1984; El-Humeyri, 1999) İbni Manzur ise şöyle der: Onun tek ve toplu demet olanına haşişetün adı verilir. Fiil ise el-ihşiş olarak kullanılır. Haşişi (otu) toplayabildi anlamında Ehaşşe el-kele-ü denir. ehaşşe-l arzu: yer otlandı veya otu bollaştı anlamındadır. El-Uşbu: boş alanlardaki yaş ot / çimen cinsine verilen bir isimdir. Yaş ota; hale, kurusuna ise haşiş adı verilir. İbni Şemil de şöyle der: el-baklü kelimesi yaş, kuru ot ve samana (haşiş, alef, hale) verilen isimdir” (İbni Manzur, 1414) El-Cevheri de buna şunu ekler: Haşiş: kuru ota verilen isim olup yaş ota haşiş denmez” (El-Cevheri, 1987) İbn Saidah Muhassas adlı eserinde şöyle der: “kuru, yaşın zıttı olup kuru olan ota haşiş adı verilir. Bol otlu yere arzu-l mahşe adı verilir.

Eğer bir yerde kuru ot artar ve yığılırsa oraya kele adı verilir.”(İbn Saidah, 1996) El-Azhari şöyle der: Leys derki: haşış kuru ottur. İbnü es-Sekit de der ki; eğer deve ölü doğum yaparsa ona, elgat en-nagatü veleden haşışen denir. El-haşışü: kuru ota verilen bir isimdir.”(El-Azhari, 2001) el-Feyruz el-Abadi, kele (kuru ot) kelimesinin anlamıyla alakalı sözlüğünde şöyle der: Yolma (biçme) ve toplama zamanı gelmiş kuru ot anlamına gelir. “haşşe-l haşşe: otu biçti ve topladı” (Az-Zubydi, 1984) Kelimenin bu sözlüklerde verilen anlamı, Dr. Cebel’in etimolojik sözlüğünde bahsettiği aynı anlamdır.

Dr. Cebel şöyle der: haşış: kuru ota verilen isimdir (veya kuru olsun yaş olsun ota verilen isimdir) el-Huşşu fethalı ve zammeli olarak kullanılır ve bu ad toplu, beraber bulunan hurma ağaçlarına da verilir. Eğer çocuk annesinin karnında ölürse bu duruma haşşe-l veledü denir (çocuk kurudu, öldü denir) (Cebel, 2010) Dr. Cebel bu kelimenin aktarım yoluyla geliştiğini ifade sadedinde şöyle der: “Yaş olan bitkilerin yaşlığının, yeşilliğinin giderek kurumasıdır ki buna haşış denir. Bu anlamda yeşil ota, çimene de haşış denmesinin nedeni, mecazı mursel olarak onun ileride alacağı duruma binaen verilen bir isim olmasından kaynaklanır. Ebu Ubeyde, Esmâi’den naklen şöyle der: Hale kelimesi yeşil ota verilen (yeşillığe, çimene) bir isim olup ot kurduğunda ona haşış denir.”(El-Azhari, 2001) Ezheri de şöyle der: Araplar haşış kelimesi ile daha çok yaş otu kast ederler. Fakat üzerinden bir sene geçerse bu otun rengi değişir ve sarıdan siyaha dönmeye başlar. Bu sözler Araplara ait doğru ifadelerdir” (İbni Manzur, 1993) Allah (cc) şöyle buyurur: (Daha sonra onu kurumuş ve sararıp solmuş olarak görürsün) (zümer 21) bu durum, yeşil otun kuruyup solmasının ardından gerçekleşir ve buna haşış adı verilir.

5.2.10. El-Esu Sözcüğünün Dert Ve Kederin Giderilmesi Anlamından Yaraların Tedavi Edilmesi Anlamına Aktarılması

Sözlükler ve bazı dilbilimciler bu sözcüğün farklı anlamlarından bahsetmişlerdir. İbni Faris şöyle der: Esu: hemze, s ve v harflerinden oluşan kelime tedavi etmek, iyileşmek anlamını ifade eder. Yara iyileşmişse ona esveti-l curhu denir. El-Halil de şöyle der: el-esu: doktorun bir yarayı ilaç ve dikiş yoluyla tedavi edip iyileştirmesi anlamında kullanılır. El-eesiyetü: tedavi etmek anlamına gelir. Kelimenin çoğulu ise

eesiyetün, eveesinolarak kullanılır. El-eesi sözcüğü ise tabip (doktor) anlamına gelir” (El-Halil, 1985) Tehzib adlı eserde ise şöyle bahsedilir: el-eesi: iyileştiren kişi anlamındadır (El-Azhari, 2001) İbni Manzur konu hakkında şöyle der: “ese-l curha esven: yarayı iyileştirdi ve tedavi etti. el-isee-ü sözcüğü ise ilaç anlamında kullanılır.

Dr. Cebel, bu sözlüklerin kullandığı anlamlardan alıntı yaparak konu hakkında şöyle der: el-esu: deva, ilaç anlamındadır. Esevtü-l curha: Yarayı tedavi ettim ve iyileştirdim anlamındadır. ke-d devee-ü ye’su-l curha : Yaranın kapanmasına ve kaynaşmasına yardımcı olan ilaç gibi..”(Cebel, 2010) Bu bahsedilenlerin ardından, asıl manası itibari ile dert ve kederi izale edip giderme anlamına gelen el-esu sözcüğünün, mecazi bir anlama aktarılarak yaranın iyileştirilmesi ve tedavi edilmesi anlamına gelmeye başladığını görmekteyiz. Bu iki anlam arasında herhangi bir benzerlik olmamasına rağmen durum ve yer nedeniyle mecazı mursel ilişkisinden dolayı bu iki anlam arasında bağlantı kurulmuştur.

Anlam ile ona işaret eden kelime arasında ilişkinin anlam alanı değişikliğine uğradığında aktarımın gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu durumda sözcük yeni anlam ile birlikte aktarılmakta ve bu yeni anlam eski anlama göre daha özel ve dar ve bazen de aynı derecede eşit bir anlam ifade etmektedir. Bu durumda anlam gücünü, bazı ilişkiler nedeniyle mecazdan almaktadır.

6. SONUÇ

Betimsel analitik yöntem takip edilerek, Kur'an-ı Kerim lafızları etimolojik sözlüğündeki semantik anlam gelişimi isimli tezimizin sonuna geldik.

Bu çalışmamız, uygulama yönü başta olmak üzere, özellikle büyük ve önemli bir grup Arapça lügat ve sözlüklere dayanmaktadır. Bunun nedeni de; sözcüklerin tespiti, ifadelerin bir dönemden diğerine geçişte oluşan anlam gelişimini belirleme, bu konudaki kanıtları ve karşıt görüşleri tespit etme ve Dr. Cebel'in sözcüğün ve semantik gelişimin sunumunda hemfikir veya karşıt olduğu sözlüklere odaklanmadır.

Çalışmamız, aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşmıştır;

- Araştırmacıların çaba ve gayretleri, semantik gelişim üzerine yoğunlaşmıştır. Semantik gelişim, anlamı belirleyen, art arda gelişen değişimler sonucunda oluşan modern semantik biliminin odak noktasını oluşturur. Anlam, dil çalışmalarının amacıdır.
- Dil, sürekli değişim halinde olup sabit değildir. Bu değişim farklı derecelerde dilin çeşitli yönlerini içerir. Dilde semantik gelişimin oluşmasına neden olan birçok faktör vardır.
- Araştırmamız, etimolojik sözlükteki üç semantik gelişim olgusu ile sınırlı kalmıştır. Bunlar; özel kılma (tahsis), genelleme (tamim) ve soyuttan somuta aktarım (intikal) ve belirli bir ilişki nedeniyle bir alandan başka bir alana aktarımdır. Etimolojik sözlükte geçen bazı semantik gelişim örneklerini incelememiz sonucunda şu sonuçları elde ettik:
- Semantik daralma, modern toplum hayatının gereksinimleri neticesinde ortaya çıkan dilsel bir zorunluluktur.
- Semantik sözcük dairesi genişleyerek insanlar eski anlamı unutulurak ondan uzaklaşmış ve bu yeni anlam yayılmıştır.
- Semantik aktarımda önceki iki olguda olduğu gibi anlam daralmaz veya tamim edilmez, tam tersine sözcük değişerek önceki anlamı ve konusundan başka bir noktaya geçer. Öyle ki bu durumda önceki anlam ortadan kalkmaz,

tam tersine beraber yaşamaya devam eder ve eski anlama ek olarak yeni bir anlam oluşur.

Bu çalışmayı tamamlamayı nasip eden Allah' a hamt olsun.

Allah'tan (cc), Kur'an-ı Kerim'in diline hizmet etmeyi bana nasip etmesini niyaz ederim.

KAYNAKLAR

- Abd Al-Tavvab, R., (1967). Lahnü-l Amme ve et-Tetavvur ek-LUGavi, *Zahraa Al-Sharq*, Kahire, 1. Baskı.
- Abdul Ghaffar, H. H., (2013). İlmü-d Delale el-Lugaviyye, *Dar Al-Kitab Al-Hadees*, 1. Baskı.
- Abdul Jalil, M., (2001). İlmü-d Delale usuluhu ve mebahisehu fi-t turas el-Arabi, *Arap Yazarlar Birliği Yayınları*, Şam.
- Abdü-t Tevvab, R., (1997). et-Tetavvur el-Lugavi ve mezahiruhu, *Al-Khanji Kütüphanesi*, Kahire, 3. Baskı.
- Abu el-Qasim, M., (2004). Dekaik et-Tasrif, T: Hatem Salih al-Damen, *Dar al-Bashaer*, 1. Baskı.
- Abu Ghosh, S., (1977). Arapça kökenli on bin İngilizce kelime, *Darü-Hak*, Kuveyt, 1. Baskı.
- Abu Habib, S., (1988). El-Kamus el-fikhi, *Dar Al-Fikr*, Şam, 2. Baskı.
- Abu Mus, M., (1988). el-Mecmu' el-Mugıs fi garibi el-Kur'an ve el-Hadis, T: Abdul Karim Al-Azbawi, *Dar Al-Madani Matbaa, Yayıncılık ve Dağıtım*, Cidde - Suudi Arabistan Krallığı, 1. Baskı.
- Abu Sharifa A., vd., (1989). İlmü-d Delale ve Mu'cem el-Arabi (Anlambilim ve Arapça Sözlük), *Al-Fikr*, Amman.
- Ahmad, M., (2005). El-Bünye ve ed-Delel fi Rivayeti İbrahim Nasrallah, *Al-Faris Yayıncılık ve Dağıtım*, Ürdün, 1. Baskı.
- Akrish, H., (2005). Tetavvur el-Lugati ve Eseruhu fi-l Kur'an-ı Kerim, web sitesinde yayınlanan araştırma: <https://dergipark.org.tr>.
- Al-Albani, N. A., (1988) Al-Jami' As-Sageer, T: Zuhair Al-Shawish, *el-Mekteb el-İslami*, 3. Baskı.
- Al-Amali, M., (2000). Camiu-l Beyan fi Te'vil-l Kur'ân, Ebu Ja'far al-Tabari, T: Ahmed Muhammed Şakir, *Müessesetü Al-Risala*, 1. Baskı, 1420 H.
- Al-Basr, A. M., (1961). Mecaz el-Kur'an, T: Muhammed Fuad Sezgin, *El-Hanji Kütüphanesi*, Kahire, 1. Baskı, 2003 H.

- Al-Dayeh, F., (1997). İlmü-d Delale el-Arabi, *Darü-l fikr el-Muasır*, Lübnan, 2. Baskı.
- Al-Dayeh, F., (2002). İlmü-d Delale Inde-l Arap (teori ve uygulama), temel ve eleştirel çalışma, *Darül-Azhar*, Mısır.
- Al-Desouki, M. A., (1923). Tehzib el-elfaz el-Ammiyye, , Al-Waiz Matbaası, Kahire, 2. Baskı.
- Al-Dinuri, E., (1999). Te'vil Müşkili-l Kur'an, T: İbrahim Şemsü-d-Din, *Dar al-Kutub al-İlmiyye*, Beyrut - Lübnan, 279.
- Al-Durrah, D., (2009). et-Tetavvur ed-Delali fi Lugati-ş Şi'r, *Osama li-n Neşri*, Amman, 1. Baskı.
- Al-Futuhi, T., (1997). Şerhu Kevkeb el-Münir, T: Muhammed el-Zuhaili ve Nazih Hammad, *el-Obeikan Kütüphanesi*, 2. Baskı, 1418 H.
- El-Cevheri, A., (2009). El-Sahah tacü-l Luga ve Sıhhah el-Arabiyye, T:Muhammed Muhammed Tamer ve diğerleri, *Dar Al-Hadith*, Kahire.
- Al-Gujarati, J., (1967). Mucemma' Bahhar el-Envar fi Garaib et-Tenzil ve Letaifi-l ahbar, Osmanlı Ansiklopedisi Devre Basın, 3. Baskı.
- Al-Hamwi, Ş., (1993). Mu'cem el-Üdebee İrşadü-l Erib ile Ma'rifeti-l Edib, T: Ihsan Abbas, *Dar Al-Gharb Al-Islami*, Beyrut, 1. Baskı.
- Al-Hanafi, Q., (2004). Anis Al-Fukaha, T: Yahya Hassan Murad, *Dar Al-Kutub Al-İlmiyye*, 1. Baskı, 1424 H.
- Al-Isfahani, R., (1991). el-Müfredat fi Garib Al-Kur'an, T: Safwan Adnan Al-Daoudi, *Dar El-Kalam*, Beyrut, 1. Baskı, 1412 H.
- Ali, M. Y., (2007). El-Mana ve Zılalü-l Mana, *Dar Al-Madar Al-Islami*, Libya, B 2.
- Al-Jahiz, (2002). El-Beyen ve et-Tebyin, *Al-Hilal yayınevi ve Kütüphanesi*, Beyrut. 1423 H.
- El-Cevheri, (1987). El-Sahah tacü-l Luga ve Sıhhah el-Arabiyye, T: Ahmed Abdul Ghafour Attar, *Dar Al-Ulum*, Beyrut, 4. Baskı.
- Al-Khafaji, (1898). Shifa Al-Ghaleel, T: Mohamed Abdel-Moneim, *Al-Azhariya Kütüphanesi*, 1. Baskı.

- Al-Khammash, S., (2011). İlmü-d Delale Inde-l Arap, aru@net.sy. Adresli web sitesinde yayınlanan araştırma.
- Al-Najati, A. Y., vd., (1879). Meani el-Kuran, Al-Najati, T: *ed-dar el-Mısriyye*, Mısır, 1. Baskı.
- Al-Razi, A., (1972). ez-Zine fi-l Kelimet el-İslamiyye (İslami Kelimelerde Süslemeler), *Edebiyat Kütüphanesi*, Kahire, 2. Baskı.
- Al-Sabti, A., (1879). Maiargı-l Anwar ala sahhah el-Eser, *el-Mektebe el-atika ve Dar et-Türas*.
- Al-Sahari, S., (1999). El-İbene fi-l Lugati-l Arabiyye, T: Dr. Abdul Karim Khalifa ve diğerleri, *Ulusal Miras ve Kültür Bakanlığı, Umman Sultanlığı*, 1. Baskı.
- Al-Shtiwi, M. A., (2019). Et-Tegayyür ed-Delali, , *Hasan Al-Asria Kütüphanesi*, Tunus, 2. Baskı, M
- Al-Suyuti, (1998). Al-Mezhar, T: Fouad Ali Mansour, *Dar Al-Kutub el-İlmiyye*, Beyrut, 1. Baskı.
- Al-Tahanawi, M., (1996). Mevsuatü Keşşaf, T: Ali Dahrouj, *Lübnan Yayınevleri*, Beyrut, 1 Ocak.
- El-Humeyri, N. B. A., (1999). Shams al-Uloom ve Devau Kelam Arap, T: Hussain Bin Abdullah Al-Omari ve diğerleri, *Çağdaş Düşünce Evi*, 1. Baskı.
- Al-Zamakhshari, J., (1998). Esesü-l Belagat, T: Muhammed Basil Ayoun Al-Soud, *Dar Al-Kutub Al-İlmiyye*, Beyrut - Lübnan, 1. Baskı, 1419 H.
- Al-Ziyadi, M., (1980). Et-Teradüf fi-l Lugati, *Enformasyon Bakanlığı*, Irak Cumhuriyeti.
- Anis, İ., (1984). Delaletü-l Elfaz, *Mısır Anglo Kütüphanesi*, Mısır, 5. Baskı.
- Arrar, A., (2003). et-Tetavvur ed-Delali ve-l-İşkel, *el-Kütüp el-İlmiyye*, Lübnan, 1. Baskı.
- Az-Zubydi, (1984). Tacü-l Arus min Cevahiri-l Kamus, T: Bir grup araştırmacı, *Dar Al-Hidaya*.
- Bajarraah, S. Z., (2013). Menhec İbn Faris fi Te'sılı me zede an selese ahurf, *Arap Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*.

- Belkacem, İ. & Ibn Badis A. H., (2011). et-Tetavvur ed-deleli inde-l Mu'tazile, Mostaganem.
- Bin Abdul-Dahm, E. Ş. A., (1996). Umdetül Huffaz fi Tefsiri Eşrei-l Elfaz, T: Muhammed Basil Ayoun Al-Aswad, *Dar Al-Kütüb Al-Alami*, Kahire, 1. Baskı, 1417 H.
- Bin Faris, A., (1979). Mekayisi-l Luga, T: Abd al-Salam Haroun, *Dar al-Fikr*, 1399H.
- Bin Othman, El-Qasim & El-Basri, Ebu Muhammed, (1997). Dürretü-l Ghawas litaariri fi evhemi-l Khawas, T: Arafat Matraji, *Kültür Kitapları Vakfı*, Beyrut, 1 Baskı, 1418 H.
- Bisher, K., (1998). Diraset fi İlmi-l Luga, *Gharib yayıncılık*, Kahire, 1. Baskı.
- Ebu Avdeh, A. H., (1985). et-Tetavvur ed-Delali beyne lügati-ş Şi'r el-Cehili ve Lügati-l Kur'an el-Kerim diraseten deleliyye mukarene, *El-Manar Kütüphanesi*, Ürdün, 1. Baskı.
- El-akfash, (1990). Meanı el-Kur'an, T: Hoda Mahmoud Qara'a, *Mektebeti Al-Khanji*, Kahire, 1. Baskı.
- El-Azdi, E., (1987). Cevheretü-l Luga, T: Ramzi Munir Baalbaki, *Darü-l İlim Lilmelayin*, Beyrut, 1. Baskı.
- El-Azhari, (2001). Tehzib el-Luga, T: Muhammed Awad Merheb, *İhya et-Turas el-Arabi*, Beyrut, 1. Baskı.
- El-Cevheri, (1987). Muntakab min Sahhah El-Cevheri, *Dar El-İlim*, Beyrut, 4. Baskı.
- El-Farisi, E., (1989). Hayatı, Arapça tefsir imamları arasındaki yeri, kıraat ve nahve etkisi, Abdul-Fattah İsmail Shalabi, *el-Matbuat el-Hadise Yayınevi*, Cidde, 1988 H.
- El-Halil, (1967). El-Ayn, T: Abdullah Darwish, *Hilal Kütüphanesi*, Bağdat.
- El-Halil, (1985). El-Ayn, T: Mehdi El-Makhzoumi, İbrahim El-Samarrai, *El-Hilal Kütüphanesi*, Bağdat.
- El-Hamwi, A., (1987). el-Misbah el-Münir fi Garibi eş-Şerh el-Kebir, *el-Mektebetü-l İlmiyye*, Beyrut, 1. Baskı.

- El-Kamus el-Muhit, (el-Muhit sözlüğü) (2005). T: Al-Resala tahkik ofisi, Danışman: Muhammad Naim Al-Arqsousi, *Al-Resala Matbaa Yayıncılık ve Dağıtım*, Beyrut, 2. Baskı.
- El-Mursi, E. A., (2000). el-Muhkem ve el-Muhit el-Azam, T: Abd al-Hamid Hindawi, *Dar al-Kutub al-Ilmiyya*, Beyrut, 1. Baskı, 1421 H.
- El-Nuwaiji, M., (1924). Mu'cem Ulun el-Arabiyye,(Arapça Bilimler Sözlüğü), *Dar El Jeel*, Beyrut, 1. Baskı.
- El-Razi, Z., (1999). Muhtar el-Sahah, T: Youssef el-Şeyh Muhammed, *ed-dar en-Nemüzeziyye*, Beyrut, 5 Baskı, 1420 H.
- El-Talqani, İ., (1994). el-Muhit fi-l Luga, T: Şeyh Muhammed Hasan el-Yassin, *Darü-İlim*, Beyrut, 1. Baskı.
- En-Nahhas, A. A., (1988). Meani el-Kur'an, T: Muhammed Ali El-Sabouni, *Ümmü'l-Kura Üniversitesi*, Mekke-i Mükerrreme, 1. Baskı, 1988 H.
- Es-Sealabi, A., (1908). Simar el-Kulub li-s Sealabi fi-l Muzaf ve el-Mensub, *Dar Al-Maarif*, Kahire. 1326 H.
- Ez-Zeccac, (1988). Meani Kur'an ve İ'rabuhu, T: Abd al-Jalil Abdo Shalabi, *Alemü-l Kütüb*, Beyrut, 1. Baskı.
- Giro, P., (1988). İlmü-d Delale, çeviri: Monther Ayyashy, *Dar Talass*, Şam.
- Haidar, F. A., (2005). İlmü-d Delale, teorik ve pratik bir çalışma, *Sanat Kütüphanesi*, Kahire, 1. Baskı.
- Hakim, A., (1998). Şerh Usulü Hamse, T: Abdul Karim Othman, *Wahba Kütüphanesi*, Kuveyt, 1. Baskı.
- Hassan, B., (2003). Alagatü-l Mantık biillugati inde-l Felasifetü-l, *El Wafa*, İskenderiye, 1. Baskı.
- Ibn Al-Marzban, A., (1998). Tashih Al-Fasih ve Şerhihi, T: Muhammed Badawi Al-Mukhtoon, *İslami işler Yüksek Kurulu*, Kahire, 1419 H.
- Ibrahim, R. A., (2008). Dirasetün fi-d Delale ve el-Mu'cem , , *Dar Gharib*, Mısır, 1. Baskı.
- Issa, R. F., (2013). İlmü-d Delale (Teori ve Uygulama), *Üniversite Tanıtımı*, Mısır, 1. Baskı.

- İbn Ali, N., (1997). el-Mağrib fi Tertib el-Muarrab, Abu al-Fath, Burhan al-Din el-Khwārizm al-Mutarrizi, *Dar el-Kitab al-Arabi*.
- İbn Battal, M., (1988). Al-Mustazeb fi tefsiri Garibi elfaz el-Muhezzeb, *el-Mektebe et-Ticariyye*, Mekke el-Mükerreme.
- İbn Jenny, (1913). el-Hasais, , *Mısır Genel Kitap Kurumu*, Mısır, 1. Baskı.
- İbn Jenny, (1988). el-Menhec fi Tefsiri Esme Şuara el-Hamase, *Dar al-Hijrah*, Şam.
- İbn Manzur, (1993). Lisan Al-Arab, *Dar Sader*, Beyrut, 3. Baskı, 1414 H.
- İbn Qutaybah, (1978). Gharib Al-Qur'an, T: Ahmad Saqr, *Dar el-Kütüp el-İlmiyye*, 1398 H.
- İbn Saidah, (1996). el-Muhassas, T: Halil İbrahim Brahim Jaffal, *İhyee türas el-arabi*, Beyrut, 11. Baskı.
- İbnü'l-Anbari, (1992). El-Zaher, T: Hatem Saleh Al-Damen, *El-Resala Vakfi*, Beyrut, 1. Baskı.
- İbnü'l-Esir, (1979). en-Nihaye fi garib, el-Hadis ve el-Eser, T: Taher Ahmad Al-Zawi, *el-Mektebe el-İlmiyye*, Beyrut, 1399 H.
- İbnü'l-Müberred, (1991). ed-Dürer en-Naki fi Şerhı elfazı-l Kargi, T: Radwan Mukhtar bin Gharbiyya, *el-Müctema' Yayıncılık ve Dağıtım yayınevi*, Cidde, 1. Baskı, 1411 H.
- İbnü-s Sekitt, (2002). Islahu-l Mantık, T: Muhammed Marib, *İhya et-Turas el-Arabi*, 1. Baskı.
- Cebel, M. H. & Ibrahim E. S., (2019). Nefyü-t Tedat ve te'vil-l eddat fi-Müncez el-Lugavi, *Sayyakat Dergisi'nde yayınlanan araştırma*, Mısır.
- Cebel, M. H., (2010). El-Mu'cem el-İştikaki el-Muassal li elfazı Kur'an-ı Kerim, *Mektebetü-l Edeb*, Kahire, 1. Baskı.
- Jumaa, M., (2006). Meanı el-Kur'an fi-t Türas el-Arabi, *Belnesiye Matbaası*, Kahire, 1. Baskı.
- Kamal El-Din, H. A., (2007). İlmü-d Delale el-Mukaren, *Edebiyat Kütüphanesi*, Kahire, 1. Baskı.
- Khalil, H., (1988). el-Arabiyye ve el-Gumuz, *Dar Al-Maarefa Al-Jami'iyya*, İskenderiye, 1. Baskı.

- Kutub, S., (2003). Hasais et-Tasavvur el-İslami, *Dar Al-Shorouk*, Kahire. 1424 H.
- Lines, J., (1980). İlmü-d Delale, çeviri: Majeed Abdul Halim Al-Mashta ve diğerleri, *Basra Üniversitesi*.
- Meshaita, S., (1987). Tegayyür el-Ma'na, , *Radin Intan*, Lampung.
- Moamen, A., (2012). el-Lisaniyyat en-Neşetü ve et-Tetavvur, Üniversite Basın Ofisi, Cezayir,
- Müseıdi, E., (2016). Avami-l Tağyir ed-Delali, *Havliyyet tıras*, No.16, Cezayir.
- Nahr, H., (2007). İlmü-d Delale et-Tatbiki fi et-Tıras el-Arabi, *Al-Amal*, Ürdün, 1. Baskı.
- Omar, A. M., (2008). Mu'cemü-l Luga el-arabiyye el-Muasıra, , *Alem el-Kütüp*, 1. Baskı.
- Omar, A. M., (1998). İlmü-d Delale, *Alem el-Kütüp*, Kahire, 5. Baskı.
- Omar, A. M., vd., (2008). Mu'cemü-s Savab el-Lugavi Delil Müsekkaf el-Arabi, *Alem el-Kütüp*, Kahire, 1 Baskı, 1429 H.
- Qaddour, A. M., (1999). Mebedi el-Lisaniyyat (Dilbilim İlkeleri), , *Dar Al-Fikr*, Şam, 2. Baskı.
- Qalaji, M. R., (1988). Mu'cemu Lugatü-l Fukaha, *Al-Nafees yayıncılık*, 2. Baskı.
- Rabak, R., (2011). ed-Dirase el-Mu'cemiyye inde-l Arap (teorik ve uygulamalı bir çalışma), (Doktora tezi) *Hac Lakhdar Üniversitesi*, Batna.
- Reda, A., (1960). Mu'cemü Metni el-Luga (Modern Dil Ansiklopedisi), *Al-Hayat Kütüphanesi*, Beyrut. 1380 H.
- Saad, M., (2002). İlmü-d Delale, , *Zahraa Al-Sharq Kütüphanesi*, Kahire.
- Saleh, M. S., (2006). Ed-Delale ve et-Ta'gıt en-Nahvi (Sıbeveyhi'in düşünceleri üzerine bir çalışma), , *Dar Gharib basım Yayıncılık ve Dağıtım için*, Kahire, 1. Baskı.
- Shandoul, M., (1012). et-Tetavvur el-Lugavi fi-l Arabiyye el-Hadise (Kitaplardan Dilbilimsel Düzeltme örnekleri), , *Alem el-Kütüp el-Hadise*, Ürdün, 1. Baskı.

Sharif, S., (2005). el-Lisaniyyat el-Mecel ve el-Vazife, *Alemü-l kütüb el-hadis*, Ürdün, 1. Baskı.

Ullmann, S., (1963). Devrü-l Kelime fi-l Luga (Sözcüğün Dildeki Rolü), çeviri: Kamal Muhammad Bisher, *Gençlik Kütüphanesi*, 3 Baskı, Kahire.

Wafi, A. A., (1962). Ilmu-l Luaga, (dilbilim) *Dar al-Hadis*, Kahire, 1. Baskı.

Yadar, H. Z., (2011). ed-Ders ed-Deleli Inde Abdülkahir el-Cürcani, , *Safaa Yayıncılık ve Dağıtım*, Amman, 1. Baskı, 1432 H.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Hanane CHARFİ
Doğum Yeri ve Yılı : Cezayir, 24.11.1989
Medeni Hali : Bekar
Yabancı Dili : Arapça, Fransızca, Türkçe, İngilizce
E-posta : hanane24charfi@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Zugari Lakhdar lisesi
Lisans : Hassiba Ben Bouali Üniversitesi